

A vertical bar on the left side of the page, composed of five stacked rectangular segments of varying shades of green, from lightest at the top to darkest at the bottom.

Istorijski projektat 2006

Podučavati sa uživanjem – Usmena istorija u učionicicta

Priručnik za nastavnike

Predgovor

Projekat koji je pokrenuo Institut za Međunarodnu saradnju Udruženja za obrazovanje odraslih Nemačke (DVV International) se već treću godinu odvija u okviru Pakta za stabilnost Jugoistočne Evrope, i podržan je od Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ) i Ministarstva spoljnih poslova, u oblasti opšteg i profesionalnog, političkog i kulturnog obrazovanja odraslih. U toku 2005. i 2006. godine jedna od aktivnosti u okviru projekta je bila razvijanje metoda „usmene istorije“ (Oral History method). Uporedo sa obučavanjem profesora i edukatora koji se bave stručnim usavršavanjem nastavnika iz regiona kroz seminare i radionice, pripremili smo i ovaj *Nastavnički priručnik za usmenu istoriju – „Podučavati sa uživanjem“*.

Priručnik ima za cilj da, korišćenjem usmenih svedočanstava očevidaca, kod profesora i edukatora podigne svest o značaju svakodnevnog života ljudi. U priručniku se nudi delikatan pristup i stavlja težište na skoriju prošlost, kako bi naučili nešto o životima naših roditelja i dedova, a na taj način saznali i više o sebi i „drugima“.

Ovaj priručnik za nastavnike čitaocima pruža mogućnost da usvoje metodologiju „usmene istorije“. Teoretska komponenta koja je predstavljena na početku priručnika razmatra suštinu i istorijat metoda „usmene istorije“. Koristeći ovu osnovu, u Priručniku se ide i jedan korak dalje. Metod je, naime, opisan korak po korak da bi na kraju priručnika bili ponuđeni primeri i modeli časova koje su osmislili nastavnici iz zemalja jugoistočne Evrope.

Nadamo se da će korišćenje ovog nastavničkog priručnika doprineti da proces učenja postane mnogo zabavniji i interaktivniji, kako za profesore, tako i za učenike. Priručnik, kroz istraživanje ličnih priča i različitih trendova koji su postojali u političkom, ekonomskom, kulturnom i svakodnevnom životu, pomaže u produbljivanju znanja i razvijanju veština, ne samo kod nastavnika, već i kod učenika. Na ovaj način, putem boljeg razumevanja nedavne prošlosti, nadamo se da ćemo doprineti rešavanju konflikta, pomirenju i mirnom životu.

Da bi ostvarili ovaj proces pomirenja, neophodno je da ljudi iz regiona komuniciraju i međusobno razmenjuju svoja iskustva. Kroz razvijanje metoda „usmene istorije“ Istorijski projekat je našao način da poduči o tome kako prihvatiti različita stanovišta i kako se međusobno ophoditi sa poštovanjem i poverenjem, bilo u nastavi istorije ili u ostalim društvenim naukama.

Johan Tezen
Regionalni koordinator

Sadržaj

1. Uvod	5
1.1. Istorijska pozadina Priručnika za nastavnike	5
1.2. Zašto nam je potrebna usmena istorija ?	6
1.3. Suština usmene istorije	7
Definisanje usmene istorije	8
Pisana istorija i usmena istorija	9
Klasifikacija usmenih svedočanstava	10
1.4. Istorija usmene istorije	11
Usmena svedočanstva u istorijskim udžbenicima	13
Zašto koristiti usmenu istoriju ?	14
Univerzitetski iskorak ka kvalitetnoj nastavi istorije	15
1.5. Jedno razmišljanje o usmenoj istoriji	15
Usmena istorija i društvena interakcija	16
Usmena istorija u službi moralnog razvitka	18
2. Usmena istorija u učionici	20
2.1. Standardi i nastavni programi	20
Ciljevi istorijskog obrazovanja	20
Opšte tendencije	20
Istorija kao predmet u balkanskim državama	22
2.2. Teme izučavanja – glavne smernice za upotrebu usmene istorije u učionici	25
Primena usmene istorije u osnovnoj školi	26
Primena usmene istorije u srednjoj školi	27
2.3. Bavljene usmenom istorijom	32
Nacrt projekta	32
Istraživanje	33
Dovršenje projekta	35
2.4. Intervju	36
Pre intervju	36
Vođenje intervju	38
Po završetku intervju	41

3. Časovi usmene istorije	46
3.1. Uvod	46
3.2. Ljudska prava u Albaniji u vreme komunizma	50
3.3. Upoznavanje grada kroz alternativne izvore	54
3.4. Raspad Jugoslavije	55
3.5. "Velika ekskurzija" iz 1989. u sećanjima etničkih Turaka	57
3.6. "Ženska" svakodnevnica	61
3.7. Tradicija "anastenarije" – hodanja po vatri	67
3.8. Kulturni i istorijski spomenici u 19. i 20. veku	69
3.9. Nacionalni pokret na Kosovu 1980–1990	71
3.10. Učenje metoda usmene istorije	75
3.11. Ilustrovane poslovice	77
3.12. Poslednjih pet godina vladavine komunističkog režima u mom rodnom gradu (1984–1989)	79
3.13. Totalitarni sistem u Rumuniji	80
3.14. Život običnih ljudi u Srbiji u doba komunizma	82
3.15. Obrazovanje u vreme totalitarnih režima i tranzicija ka demokratiji	84
4. Bibliografija	93
5. Saradnici	95
6. Impressum	96

1. Uvod

1.1. Istorijska pozadina Priručnika za nastavnike

Brza politička tranzicija u istočnoj Evropi za vreme devedesetih godina prošlog veka zahtevala je ponovno razmatranje pisane istorije i obogaćivanje pisanih svedočanstava usmenim podacima, naročito u onim zemljama u kojima su totalitarni režimi cenzurirali istoriju i njome manipulirali. Istočni Evropljani su pokazivali sve više i više interesovanja prema istorijskim činjenicama i bili su fascinirani konkretnim istorijskim svedočanstvima koji su im ponuđena u ranim devedesetim godinama dvadesetog veka. kroz opipljiva usmena svedočanstva.

Institut za međunarodnu saradnju Društva za obrazovanje odraslih Nemačke (DVV International) je kroz Istorijski projekat primenio multilateralne inicijative u istorijskom obrazovanju, podstakao uzajamno razumevanje i promovisao veštine i vrednosti značajne za razvitak građanskog društva u regionu. Preciznije rečeno, u periodu od 2004. do 2006. godine Istorijski projekat je nastavnicima preneo nove i oprobane metode koje se mogu koristiti u nastavi istorije, metode koji doprinose dubljem razumevanju kulturnih različitosti i poštovanju ljudskih prava. Jedan od metoda razrađenih u okviru Istorijskog projekta u toku protekle tri godine je bio i *Metod usmene istorije* (Oral history method). Potreba za jednim priručnikom za nastavnike i edukatore koji rade na obrazovanju odraslih u jugoistočnoj Evropi svoje zvanično opravdanje nalazi u nepostojanju ni jednog drugog priručnika ove vrste koji bi ponudio praktičan pristup nastavi istorije. Stoga smo sastavljanjem ovog priručnika želeli da pokažemo na koje načine je moguće primeniti usmenu istoriju u učionici, kao i u drugim sredinama u kojima se izvodi nastava.

U toku 2005. godine, u okviru Istorijskog projekta, održane su, u Albaniji i Rumuniji ¹⁾, dve obuke nastavnika, fokusirane na metod usmene istorije. Veliko interesovanje koje su pokazali učesnici ovih seminara je doveo do stvaranja regionalnog tima profesora iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Grčke, Kosova, Makedonije, Rumunije, Srbije i Slovenije. Tim se sastao u martu 2006, u Velikom Trnovu u Bugarskoj kako bi odredio opšti okvir ovog priručnika za nastavnike.

Priručnik se sastoji od tri osnovna dela. U prvom delu je objašnjena suština i pozadina metoda usmene istorije. U drugom delu su temeljnije analizirani obrazovni programi nastave istorije na Balkanu i razmotreni standardi i nastavni planovi u različitim zemljama. U ovom delu su takođe ponuđene sugestije za primenu metoda u učionici i data postupna objašnjenja za pripremanje projekta usmene istorije, obavljanje uspešnog intervjua i sakupljanje pouzdanih usmenih svedočanstava za istraživački projekat. Treći deo priručnika predstavlja dostignuća nastavnika i dragocena praktična iskustva koja su stečena korišćenjem metoda usmene istorije u učionici. Svi ponuđeni primeri upotrebe ovog metoda na času mogu poslužiti kao nadahnuće za ostvarivanje nastavnog procesa koji će biti izveden sa uživanjem.

Posebnu zahvalnost dugujemo svim saradnicima koji su učestvovali u izradi ovog priručnika: Lilijani Gugi, Miliki Damo i Danijeli Škalji iz Albanije, Amili Pustahiji i Asmiru Demiru iz Bosne i Hercegovine, Violeti Stojčevoj, Petji Georgijevoj, Dimitrinki Arnaudovoj i Angelu Jančevu iz Bugarske, Zafiri Kagkalidu i Pantazisu Miteloudisu iz Grčke, Doniki Džemajli i Džaferu Ahmetiju sa Kosova, Besnik Eminiju, Ilir Memediju i Igoru Jurukovu iz Makedonije, Kozminu Budeanki, Anki Potri, Tudoru Hebeanu i Joani Floresku iz Rumunije, Ivani Dobrivojević i Jeleni Živković iz Srbije i Vasji Rovšniku i Jerneju Jakelju iz Slovenije.

1) Više informacija o ovim obukama je moguće naći na sajtu www.historyproject.dvv-international.org

1.2. Zašto nam je potrebna usmena istorija ?

Usmena istorija predstavlja dragocen istraživački alat koji učenici mogu koristiti u istraživačkim projektima u osnovnoj i srednjoj školi, koledžu i tokom visokog akademskog obrazovanja. Podrazumeva predhodno istraživanje za svaki intervju, ako se koristi u skladu sa osnovnim smernicama, omogućavajući učenicima da se upoznaju sa tradicionalnim i bibliotečkim izvorima. Kada učenici pristupe izvođenju projekta usmene istorije, oni postaju pravi istoričari i razvijaju veštine kritičkog mišljenja. Izvori prvog reda koje učenici generišu nude im lične informacije koje uravnotežuju panoramsku verziju istorije koja je predstavljena u školskim udžbenicima. Predlažemo upotrebu metoda usmene istorije kao svojevrsnog „protivotrova“ školskim udžbenicima koji se upotrebljavaju na časovima istorije.

Usmena istorija obogaćuje istorijsko znanje, podstiče istorijsko istraživanje, poboljšava pisanje, mišljenje, interpersonalne veštine i daje učenicima osećaj pripadnosti i bliskosti sa zajednicom. Usmena istorija pomaže učenicima i profesorima da razumeju prošlost i da u isto vreme stvore interesantne i kvalitetne nastavne ambijente. Učenici dobijaju priliku da, putem intervjuisanja očevidaca i uspostavljanja kontakata za buduću saradnju sa njima, učvrste i prošire svoje znanja iz istorije i na taj način saznaju više od onoga što im je prezentovano u udžbeniku. Korišćenjem usmene istorije na času, učenici mogu da nauče o običnim ljudima koji su, iako nisu predstavljeni u udžbenicima istorije, ipak odigrali značajnu ulogu u stvaranju istorije. Metod usmene istorije takođe pomaže u otkrivanju načina na koji su istorijski događaji uticali na različite zajednice i dokumentovanju istorijskih informacija koje nisu predstavljene u zvaničnim izvorima.

Usmena istorija pokreće bitna pitanja o prošlim događajima, kao što su recimo ideja o jednoj monolitnoj istini o prošlosti i tvrdi da postoje višestruke istorijske istine i perspektive koje prezentuju različiti očevidci istorijskih događaja. Učenici mogu biti u prilici da analiziraju i upoređuju knjišku istoriju sa onom koju prezentuju očevidci, kao i da odlučuju o verodostojnosti izvora koje istražuju. Dobar ispitivač treba da bude pažljiv slušalac i obazriv posmatrač kako bi bio u mogućnosti da postavi niz povezanih i smislenih pitanja i da neprestano procenjuje ispitanikove odgovore. Postajući vešti ispitivači, učenici unapređuju svoje komunikativne sposobnosti, veštine slušanja i analize koje im takođe mogu koristiti u njihovim budućim akademskim ili profesionalnim obavezama, imajući u vidu da se značajni deo političkog, istorijskog, kulturnog i društvenog nasleđa jedne države ne nalazi samo u knjigama, arhivskim dokumentima, novinama ili drugim štampanim dokumentima, već takođe i u usmenim svedočanstvima očevidaca.

Usmena istorija predstavlja tako ne samo značajni metodološki postupak za istoričara, već i vredan pedagoški alat profesora istorije. Kroz projekat usmene istorije, učenici su u mogućnosti da dobiju obrazovne i lične pohvale i nagrade, a nastavnicima se pruža mogućnost da uživaju u učeničkom entuzijazmu da uče o temi koji je ranije za njih mogla biti dosadna i nebitna. Ovakve vrste projekata zahtevaju pažljivu pripremu i uputstva kako se primenjuje usmena istorija, vodi intervju i poštuje etički protokol tokom intervjua.

1.3. Suština usmene istorije

Definisanje istorije predstavlja težak proces, budući da ljudi u prošlosti i sadašnjosti imaju različite predstave i tačke gledišta o tačnom značenju istorije. Najveći broj definicija je samo delimično tačan, pa ne postoji jasna i konačna definicija termina „istorija“. Uopšteno govoreći, istoričari, naučnici, istraživači i nastavnici su postigli dogovor oko sledećih definicija.

Prošla stvarnost – Svi događaji koji su se zbili do sadašnjeg trenutka, naročito događaji u kojima su učestvovali ljudi su nepovratno smešteni u vremenski i prostorni okvir. Smatra se da je apsolutna i objektivna. Istorija se odnosi na ono što se dogodilo.

Svedoanstva o prošloj stvarnosti – To je ljudski pokušaj da se prošlost ponovo osvoji, predstavi rečima i da joj se da smisao. Ona su relativna i subjektivna i predstavljaju samo verziju onoga što se desilo iz svedokovog ugla gledanja. Ranije su pod ovim pre svega podrazumevana pisana svedočanstva, ali je zahvaljujući tehnološkom napretku u dvadesetom veku ponovo otkrivena vrednost usmene istorije sačuvane na vizuelnim i audio medijima.

Postoje tri tipa istorijskih svedočanstava – narativna, didaktička i genetična. Najstarije i najčešće razumevano i korišćeno beleženje je *narativno*. Radilo se o priči koju je neko pričao. Ovo je bio jedini način da se ispriča istorija u periodu od 4 000. godine pre nove ere do 500. godine nove ere. U narativnim svedočanstvima istorija ili istorijski događaji su predstavljani hronološkim redom. Potom su se, oko 500 godine nove ere, javila *didaktička svedočanstva* (obično pripisivana Tukididu i njegovom „Peloponeskom ratu“) koja imaju poučni cilj. Deocentrični ili hrišćanski pisci u srednjem veku su najbolji predstavnici ove škole. Oni su u prošloj stvarnosti videli presedan tadašnjih zbivanja i težili da usmere one koji su čitali o prošlosti, kako bi veličali Boga, društvenu grupu ili pojedinca. Didaktičko beleženje prošlosti je prevladavalo sve do doba prosvetiteljstva kada je Leopold fon Ranke, „otac moderne istorije“, objavio svoje prvo delo i podstakao svoje studente da se „okrenu izvoru“. Ubrzo potom, pojavio se treći, genetični tip svedočanstava koji je postao glavni vid istorijskog zapisivanja od 1800. godine, pa sve do današnjih dana. Cilj

genetične istorije je da ustanovi zbog čega je došlo do odigravanja određenih istorijskih događaja, kroz proučavanje kompleksnosti uzroka i posledica, koji otkrivaju rast, razvoj i evoluciju (ponekad se ovo naziva osnovnim fenomenima) istorije. Stoga genetična istorija nastoji da otkrije uzročnike složenih istorijskih dešavanja, istražujući njihove međusobne veze.

Stvaranje svedočanstva o prošloj stvarnosti – Proces, tehnike i metodologija koji se koristi da bi se zabeležila prošla stvarnost se takođe smatra „istorijom“. Metodologija čini istoriju naukom, istina ne egzaktnom. Postoje četiri bitna koraka u istorijskoj metodologiji.

- Potraga za podacima
- Proučavanje prikupljenih podataka
- Kritičko preispitivanje podataka. Aktivni proces u kome se razumevaju razlozi i prosuđuju delatnosti
- Finalna sinteza prikupljenog materijala i njegovo preoblikovanje na osnovu ličnog prosuđivanja

Osnovno razmatranje metoda je povezano sa tipom istorijskih izvora koji su korišćeni i njihovom pouzdanošću. Izvori su raznoliki i u sebi sadrže podatke i svedočanstva na osnovu kojih se gradi istorijski događaj.²⁾

Primarni izvori – su izvori koje ljudi sami prezentuju, bilo pisano ili usmeno.

Sekundarni izvori – su izvori u kojima se naknadno opisuju prošli događaji

Tercijalni izvori – predstavljaju kompilaciju izvora drugog reda, iako često u sebi sadrže i primarne izvore.

2) Marc Comtois, Introduction to Historical Method, <http://users.ids.net/~marcom/historint/hi-about.html>. Internet stranica poslednji put posećena 17. 9. 2006.

Definisanje usmene istorije

Usmena istorija predstavlja zapis i analizu ispričanih sećanja o prošlosti, uključujući i iskaz očevidca o datom događaju. Prema definiciji koju su ponudili Goode i Hatt, usmena istorija predstavlja samo „jedno od sredstava koje pomaže ljudima da međusobno komuniciraju“. Tako je metod koji se koristi u predavanju istorije i u kome su sačuvani tragovi svakodnevnih aktivnosti, svedočanstva različitih ljudi o njihovim iskustvima, osećanjima i stavovima prema prošlim događajima čiji su svedoci bili ili u kojima su učestvovali, dobio naziv prema američkom terminu „usmena istorija“ (oral history). Deleći znanja i osećanja o prošlosti, ljudi dobijaju mogućnost da bolje razumevaju prošlost i da o njoj kritički razmišljaju. Zbog svega navedenog, usmena istorija se smatra metodologijom i dopunskim sredstvom u nastavi istorije koje nam omogućava sticanje novih znanja o prošlosti.

Usmena istorija predstavlja opis nečega, i usmeno se prenosi sa kolena na koleno. Neki istoričari smatraju usmenu istoriju nepouzdanim izvorom za proučavanje istorijskih događaja, dok je pak drugi u njoj vide dragoceno sredstvo za prenošenje i čuvanje istorije sa generacije na generaciju. Iskustvo pismenih kultura pokazuje da svaki put prilikom pripovedanja neke priče ili iznošenja sećanja, dolazi do određenih izmena u opisu pojedinosti, iako suština događaja često ostaje nepromenjena. Tako se može desiti da pripovest pretrpi samo manje izmene, ali i da, u nekim slučajevima, bude do te mere modifikovana da se ne može ni prepoznati.

Usmena istorija zapravo predstavlja beleženje i analizu svedočanstava o prošlosti, formalan i neformalan način sakupljanja usmenih istorijskih podataka i prezentovanje nove, razumljive dimenzije nacionalne, društvene, porodične i lične istorije. Usmena istorija je refleksija ljudskih iskustava, ali i važno sredstvo koje podsticajno utiče na stvaranje nove svesti i percipiranje prošlosti da bi se izgradila bolja budućnost. Usmena istorija je istovremeno i interaktivan metod koji ljudima omogućava da u okviru veće zajednice iznesu i razmene izvesne političke, društvene ili istorijske činjenice, koje su dotada bile skrivene od očiju javnosti, kako bi istoriju razumeli i sa njom se suočili.

Korišćenje usmene istorije u rekonstruisanju nacionalne istorije daje koherentniji, pouzdaniji i jasniji pogled na prošla dešavanja. Usmena istorija daje priliku ljudima da govore o svojim životnim poteškoćama na način koji ne bi bio moguć u bilo kom drugom kontekstu. Usmena istorija stoga predstavlja jednostavno i lako sredstvo putem koga se čuvaju i prezentuju ljudske realnosti, ne samo u okvirima nacionalnih zajednica, već i u svetskim okvirima.

Nezaobilazan deo usmene istorije je tehnika vođenja intervjua. Ona pomaže u otkrivanju ličnog shvatanja ljudi koji su doprineli stvaranju istorije. S obzirom da se usmena istorija obraća ovim ljudima, njena primena je postala rasprostranjenija u toku poslednje decenije, kako bi se stvorila sveobuhvatnija istorija. Metod usmene istorije ne samo da promovira komunikaciju među ljudima kroz tehnike ispitivanja / intervjuisanja, već služi kao dragoceni izvor informacija koji pomaže u boljem razumevanju istorijskih činilaca, njihovih nacionalnih istorija i njihovih „postupaka i vrednosti“. Usmena istorija predstavlja veoma prilagodljiv i elastičan metod, pa ga svi mogu naučiti i primeniti. Štaviše, svaki intervju je jedinstven i svaki ispitivač poseduje posebna znanja o raznim istorijskim događajima.

Usmena istorija može biti korišćena u različitim istorijskim, društvenim, ekonomskim i političkim kategorijama, obogaćujući na ovaj način razumevanje neke zemlje. Iako usmena istorija nudi informacije koje nisu zabeležene u pisanim izvorima, nužno je ispitivati verodostojnost ovako prikupljenih informacija, ukoliko one mogu biti nepouzdate, netačne i manjkave. Stoga, podaci prikupljeni na ovaj način moraju biti kritički preispitani, baš kao i bilo koji drugi istorijski izvor koji se koristi za osvetljavanje nacionalne ili društvene istorije, kako bi dobili što uverljivije i autentičnije svedočanstvo.

3) W. J. Good, P. K. Hatt, *Methods in Social Research*, Njujork 1952, str. 196–197.

4) R. Stradling, *Teaching 20th Century European History*, Strazbur 2001, str. 213

5) М. Ю. Лотман, *Внутри мыслящих миров: Человек – текст – семиосфера – история*, Москва 1996, стр. 344–345.

6) Р. Гаврилова, *В търсене на изгубените места: конструиране на алтернативно минало. В: Около Пиер Нора. Места на памет и конструиране на настоящето*, София 2004, стр. 358.

Proces primene usmene istorije nije ograničen i podrazumeva mnoštvo značajnih procedura. Podaci sakupljeni putem intervjua bivaju zapisani, ponekad prevedeni, analizirani i, ukoliko se radi o istraživačkom projektu, prezentovani u obliku izveštaja namenjenog višoj instanci, a potom arhivirani. Dokle god informacije dobijene putem intervjua predstavljaju ono što su ljudi pohranili u svojim sećanjima o izvesnom događaju, moramo biti obazrivi i dobro obavješteni prilikom razgovora sa ispitanikom.

Obazrivost je neophodna budući da neka tema može biti bolna za ispitanika (robija, boravak u logoru, belo roblje).

Dobra obaveštenost je takođe veoma važna budući da ispitanik tokom intervjua, zbog svojih godina, ili iz nekih drugih razloga, može zaboraviti period o kome govori, pa su upadice osobe koja vodi intervju neophodne zbog podsećanja ili razjašnjenja.

Stoga, predhodno pripremanje osnovnih smernica intervjua na samom početku istraživanja ispitivaču daje osećaj sigurnosti i samopouzdanja prilikom intervjuisanja.

Usmena istorija i naracija

Izraz *narativni* vodi poreklo od latinske reči *gnarus* i proto-indoevropskog korena *gnu*, „znati“. U engleski jezik je ušla preko francuskog i korisiti se u mnogim značenjima. Termin „narativan“ se obično korisiti u semiotici i teoriji književnosti i predstavlja pripovest ili deo pripovesti i interpretaciju nekih svetskih događaja koje su ljudi kulturno utemeljili i uobličili (Volter Fišer). Pripovest je bilo koja vrsta teksta, bez obzira na njenu veličinu, koja opisuje niz događaja koje su doživeli određene ličnosti koje takođe mogu biti izmišljene. Ovakva pripovest može biti ispričana, zapisana ili zamišljena i može imati jedan ili više uglova gledanja koje zastupa jedan očevidac ili svi očevici. U verbalnom pripovedanju postoji pripovedač, narator, koga publika može da vidi i čuje i koji na neverbalan način pridaje nova značenja tekstu. Ljudi više vole da informacije oblikuju u priču, nego da podatke na logički način organizuju kao činjenice. Najveći broj ljudi pamti svakodnevne informacije u formi anegdotskih pripovesti sa likovima, zapletima, motivacijama i radnjama. Fišer tvrdi da sva ljudska komunikacija zapravo predstavlja vid pričanja priča.

U svojoj „Narativnoj paradigmi“, on nudi opštu definiciju „naracije“ koja predstavlja simboliku radnji, reči i / ili dela koja imaju niz i smisao za one koji je žive, stvaraju ili tumače. Prva i najočiglednija definicije je da ne može čitav ljudski diskurs biti predstavljen kao priča. Na primer, ova stranica ne predstavlja pričanje priče sa ljudskim likovima i zapletom. Bilo da prihvatamo ili ne njegovu teoriju, možda je moguće podržati tezu da je sam Fišer lik u ovoj pripovesti, no ipak ovaj niz reči ne odgovara uobičajenim očekivanjima čitaoca od jedne pripovesti.

Pisana istorija i usmena istorija

Za pisanu istoriju se veruje da pouzdanije čuva važne događaje iz prošlosti. „Ova vrsta događaja je precizno prezentovana u hronikama i analima, i kasnije postala opšte poznata javnosti“. Stručna istorija „toleriše“ ovu vrstu pisanih dokumenata i uglavnom zvanične izvore koji se čuvaju u arhivima. Istoričari tako grade zvaničnu verziju istorije iz ovih izvora budući da nisu u stanju da provere pouzdanost svakog pojedinačnog dokumenta i u isto vreme rekonstruišu prošlost hronološki, uopštenom i „jedininstvenom i povezanom naracijom“. Za razliku od stručne istorije koja na hronološki način, detaljno i konkretno, rekonstruiše prošlost, usmena svedočanstva koriste prostor prezentovan u „jedininstveno kompaktnim slikama“. Gavrilova tvrdi da su usmeni ostaci složeni, te da mogu sadržati geografske, hronološke i fizičke informacije o okruženju kao i druge karakteristike, osećanja i emocionalna stanja, uključujući i neke nebitne pojedinosti.

Usmeni ostaci nam omogućavaju da uopšteno zaključimo da oni predstavljaju adekvatno sredstvo za rekonstrukciju različitih situacija u slučajevima u kojima postoji složena i multi-perspektivna stvarnost. Ovo takođe važi za društvenu, ekonomsku i političku istoriju, naročito ako se proučava savremeno doba. Ipak, ne smemo podceniti činjenicu da proučavanje lokalne istorije u školama u svetlu genalogije i tradicije društvenih grupa utiče na porast interesovanja za prošlost kod mladih ljudi i doprinosi potpunijem razumevanju sadašnjosti. Takođe, daje nam mogućnost da upoznamo i prihvatimo kulturu i tradiciju „drugih“, pre svega u gradovima i selima u kojima žive ljudi različitih nacionalnosti.

U uopštenijem kontekstu, usmena svedočanstva mogu predstavljati početak u rekonstruisanju naše nedavne društvene istorije, naročito istorije ljudi koje je marginalizovala država, društvo ili pak sami istoričari. Istorija žena se pre svega temelji na usmenim izvorima, često i zbog relativnog nedostatka zvaničnih informacija o njima. Interdisciplinarna metodologija usmene istorije se takođe pokazala veoma korisnom kod proučavanja međugeneracijskih društvenih promena, na primer pri utvrđivanju razlika među generacijama, proučavanju iskustava iz detinjstva, obrazovanja, rada i društvene mobilnosti.

Usmena istorija u balkanskim zemljama ima već izvesne tradicije, uglavnom prezentovane u delima etnologa i sociologa koji su sproveli nekoliko istraživanja o društvenim procesima. Tek poslednjih nekoliko godina usmena istorija je postala važna i istoričarima – istraživačima. Postoji nekoliko institucija koje se bave proučavanjem usmene istorije poput Instituta za usmenu istoriju u Kluz-Napoki (Babes – Boyali univerzitet), a takođe je pokrenuto nekoliko inicijativa vezanih za usmenu istoriju na univerzitetima u Sofiji i Blagoevgradu u Bugarskoj. Ovaj interdisciplinarni karakter usmene istorije je indikator za „započinjanje“ stručne istorijske naracije o ličnim pričama i svakodnevnim aktivnostima ljudi na marginama, kojih nema u zvaničnoj istoriji, ali mogu biti predstavljeni kroz usmenu istoriju.

Klasifikacija usmenih svedočanstava

Postoje različite klasifikacije usmenih svedočanstava. Razmatranje nekih dostupnih izvora je pokazalo da je usmena istorija, kao interdisciplinarna metoda, tesno povezana sa različitim naukama i jezicima. Ovde ćemo se osloniti na klasifikaciju koju je predložio R. Stradling⁷⁾ i uočićemo razliku između nje i metoda kolektivne usmene istorije. Stradling tvrdi da su osnovna usmena svedočanstva:

Usmena tradicija – Zajedničko znanje o prošlosti koje se prenosi sa generacije na generaciju

Usmena biografija – Pripovest o događajima iz života pojedinaca koji su imali odlučujući uticaj na taj život i dali mu smisao

Lična sećanja pojedinca o nekom događaju, fenomenu ili iskustvu koje je preživeo u nekom trenutku

Svedočanstvo očevica napisano za vreme ili odmah nakon događaja

Usmena istorija se uglavnom koristi u dve različite svrhe. Prva pomaže u rekonstruisanju prošlosti – na primer pri otkrivanju kako je bilo biti običan vojnik u rovu ili izbeglica koja prelazi Evropu 1945 ili na koji način je kontracepcija promenila živote mladih žena i majki. Druga svrha metoda usmene istorije je da nam pruži pomoć da razumemo kako ljudi tumače prošlost. Usmeni izvori nam ne otkrivaju samo šta su ljudi radili i čemu su prisustvovali, već i kako su reagovali, mislili i verovali u određeno vreme i prilikom nekog konkretnog događaja.⁹⁾

7) R. Stradling, n. d, str. 208.

8) Isto, str. 213.

9) Isto, str. 213.

1.4. Istorija usmene istorije

Usmena istorija je bila široko rasprostranjen metod sakupljanja informacija i podataka sve do 19. veka. Francuski istoričar Mišle je isticao da su mu „živi dokumenti“ bili izvori za istorijsku obradu Francuske revolucije, tvrdeći da je ovakav pristup bio neophodan kao protivteža zvaničnim izvorima. Međutim, krajem devetnaestog veka usmena istorija nije bila više tako popularna, a takozvano Rankeovo shvatanje istorije kao discipline je postalo dominantna paradigma sa naglaskom na političkoj istoriji, pripovesti i upotrebi dokumenata kao primarnih izvora svedočanstava.

Međutim, u isto vreme drugi naučnici su počeli da uviđaju potencijalnu vrednost direktnih ljudskih iskustava nekih događaja i njihovog razumevanja uzroka i posledica istorijskih događaja. Novinari su od polovine 19. veka počeli da se koriste tehnikom intervju a i pišu o krupnim događajima na osnovu „iskaza očevidaca“. Istraživači društvenih zbivanja, zainteresovani za socijalne reforme i životne i radne uslove običnih ljudi, počeli su da sakupljaju svedočanstva kroz usmene intervju e. Neki antropolozi su takođe krajem 19. veka počeli da stvaraju zapise na cilindričnim fonografima (na početku naročito iz folklor a američkih Indijanaca). I dok su metodi njihovog izbora i snimanja bili veoma strogi, nepostojanje zvučnih, video ili digitalnih rekordera je zahtevalo oslanjanje na hvatanje beleški, što je otvorilo pitanje pouzdanosti i tačnosti prikupljenih istorijskih podataka. Mnogobrojni intervju i su na početku bili idiosinkrazijski ili improvizovani, vođeni bez namere da se stvori trajna arhivska kolekcija. Tek 30-tih godina 20. veka u Kongresnoj biblioteci u Sjedinjenim Američim Državama se počelo sa projektom usmene istorije u okviru koga je beležena tradicionalna narodna muzika, iskazi preživelih očevidaca američkog građanskog rata, ropstva i drugih bitnih istorijskih događaja. Do ovog vremena, zadatak istoričara koji su se bavili usmenom istorijom je umnogome olakšan pojavom uređaja za pravljenje audio zapisa.

Među najznačajnijim ranim kolekcijama nekih usmenih svedočanstava o prošlosti su hiljade životnih istorija sakupljenih u okviru Federal vrajters projekta (FWP) kasnih 30-tih i ranih 40-tih godina 20. veka. Kao agencija administracije Novog sporazuma, rada i napretka, FWP je bila izuzetno popularna zbog svojih ciljeva i orijentacije. Životne istorije je trebalo da dokumentuju različitost američkog iskustva i načine na koje su se obični ljudi nosili sa velikom ekonomskom depresijom. Ipak, najveći broj ovih zapisa su bili u rukopisu i pohranjeni su u Kongresnoj ili u drugim bibliotekama širom zemlje. Najpoznatije životne istorije su „robovske pripovesti“ sakupljene od nekadašnjih ostarelih robova sa američkog Juga. Ostale pripovesti su sakupile razne lokalne, profesionalne i etničke grupa.

Usmena istorija je nanovo počela da se pomalja kao koristan i legitiman izvor istorijskog svedočanstva tek u periodu posle 1945. godine. Ovo je delimično bio rezultat većeg zanimanja za društvenu, ekonomsku i kulturnu istoriju, kao i promene u predmetu interesovanja istorije kao discipline. Od 60-tih godina pojavljuju se različite istorijske studije o detinjstvu, obrazovanju, smrti, mentalnim bolestima, porodici, higijeni i položaju žena, dakle temama koje ranije nisu smatrane značajnim, niti takvima da „imaju istoriju“.

Istoričari obično navode da usmena istorija počinje radom Alana Nevinsa na Univerzitetu Kolumbija 40-tih godina 20. veka. Nevins je bio prvi koji je pokrenuo sistematsko i disciplinovano snimanje traka, njihovo čuvanje i mogućnost korišćenja podataka u nekim budućim istraživanjima od istorijskog značaja. Dok je Nevins radio na biografiji predsednika Grovera Klivlenda, otkrio je da su Klivlendovi saradnici ostavili nekoliko ličnih zabeleški, pisama, dnevnika i uspomena koje su smatrani važnim materijalom za pisanje lične biografije. Osim toga, birokratizacija javnih poslova je nastojala da standardizuje pisanu dokumentaciju, a telefonska komunikacija je zamenjivala intimno dopisivanje. Nevins je tako došao na ideju da intervju iše učesnike skori h događaja kako bi usmenim svedočanstvima upotpunio pisane izvore. Prvi intervju je obavio 1948. sa građanskim vođom Džordžom MekAnijem i time osnovao Kabinet za usmenu istoriju na Univerzitetu Kolumbija, najveću arhivsku kolekciju intervju a

i svetski centar savremene usmene istorije. Rani projekti, kako na Kolumbiji, tako i na drugim mestima, bili su pre svega usmereni na život „elite“, predvodnika u ekonomiji, politici i društvenom životu. Međutim, kao odgovor na društvena kretanja, ali i na rastuće interesovanje istoričara za život „ne-elita“, predmet interesovanja usmene istorije je proširen tokom 60-tih i 70-tih godina. Veliki broj intervjua je obavljen sa radnicima, pripadnicima rasnih i etničkih manjina, ženama, radničkim i političkim aktivistima i mnogim običnim ljudima čiji su životi simbolisali postojeće društveno iskustvo. Prethodna generacija WPA intervjua je omogućila da se uvidi potencijal usmene istorije i da se zabeleže glasovi istoriografa i istorijski nemih. Kao saradnici predsednika Klivlenda, nekoliko ljudi je svesno ostavilo zapise o svojim životima za dobrobit budućih istoričara. Neki su nepismeni, neki suviše zauzeti, neki ih ne uzimaju u obzir, a drugi jednostavno ne znaju o čemu se radi. Veliki broj ljudi greši tvrdeći da ima malo šta da kaže što bi bilo od kakve važnosti i istorijskog značaja. Beleženjem usmenih svedočanstava iz prve ruke različitih naratora, usmena istorija je doprinela demokratizaciji istorijskih ostataka.

Ponovna pojava usmene istorija je takođe rezultat rastućeg interesovanja za ono što se naziva „istorijom odozdo“, istorijskim svedočanstvima običnih ljudi, posebno onih čije su životno iskustvo i shvatanja ostala gotovo nezabeležena u istoriji, kao što su obični vojnici, žene radnice, domorodačko stanovništvo, kulturne, etničke i verske manjine. Da bi istraživali život običnih ljudi, istoričari su morali posegnuti za širokim spektrom izvora, uključujući pisma, fotografije, novinske članke, arhivska dokumenta, usmena svedočanstva koja su sakupili istraživači društva ili zvanični komiteti i lična sećanja pojedinaca. U poslednji pedeset godina, usmena istorija se razvila u posebnu, specializovanu oblast, sa sopstvenim časopisima i bazama podataka. Kao interdisciplinarna disciplina, može obuhvatati i druge istraživačke oblasti kao što su istorija žena, istorija crnaca i kulturna istorija, koje su postale teme nekih najznačajnijih i najrasprostranjenijih projekata usmene istorije. Postoji veliki broj muzeja i arhiva koji čuvaju usmena svedočanstva; postoje CD romovi sa zbirka usmenih svedočanstava o različitim društvenim aspektima, koji su sada dostupni na više jezika; postoje veb sajtovi sa svedočenjima očevidaca o glavnim događajima dvadesetog veka; postoje audiovizuelni arhivi usmenih svedočenja na univerzitetima i televizijskim kompani-

jama, a i mnoge manjske grupe čija je istorija bila zanemarena su pokrenule sopstvene projekte usmene istorije. I dok se dešavaju promene u okviru istorije kao discipline, teba reći da je tehnološki napredak i pojava malih kasetofona predstavljala važan podsticaj za prikupljanje usmenih svedočanstava. Međutim, uprkos ovom razvoju, mnogi istoričari još uvek iznose sumnje u pogledu vrednosti i pouzdanosti usmenih svedočanstava u poređenju sa svedočanstvima koja se nalaze u zvaničnim izvorima. Ovo nije samo rezultat rezerve koju imaju prema ljudskom pamćenju i problemima u vezi sa korišćenjem nepotvrđenih svedočanstava i sadržaja prenetih usmenim putem. Dokumenti, posebno arhivirani zvanični dokumenti, vredni su ne samo zbog svog sadržaja, već i zbog toga što predstavljaju deo nekog niza ili skupa dokumenata. Pisani dokumenti mogu biti upoređeni sa ostalim pisanim izvorima, što omogućuje istoričaru da na taj način ispita ne samo verodostojnost dokumenta, već i da potpunije shvati njegov smisao. Zvanični dokument često će uputiti istoričara na druge dokumente, tako da je moguće utvrditi istorijsku hronologiju koja govori o redosledu odluka i misaonih procesa.

10) Linda Shopes: Making Sense of Oral History – History Matters: The U.S. Survey Course on the Web. <http://historymatters.gmu.edu/mse/oral>, February 2002, stranica poslednji put posećena 17. 9. 2006.

Pa ipak, svaki istoričar koji proučava nedavnu prošlost se mora oslanjati i na druge izvore, a ne samo na zvanične pisane dokumente. Ovo je delimično rezultat nastojanja većine vlada da zadrže tajnost u pogledu svojih skorašnjih odluka i politike, pa stoga ne dopuštaju da javnost ima pristup važnim dokumentima u toku određenog vremenskog perioda (najčešće se radi o 25 do 30 godina od istorijskog događaja). Čak i po isteku ovog vremena, može se desiti da pojedina dokumenta ostanu nedostupna istoričarima. Zbog razvoja tehnologije u oblasti komunikacija, čak i istoričari nedavne prošlosti se moraju okretati proučavanju ostalih istorijskih izvora kako bi nadopunili dokumentarna svedočanstva. U današnje vreme istraživač može biti u prilici da proučava dokument koji se odnosi na telefonski razgovor ili e – mail za koji ne postoji raspoloživo usmeno svedočanstvo. U takvim okolnostima nužno je da se istraživači služe raspoloživim izvorima, uključujući i vođenje intervjua sa pošiljaocima ili primaocima ovih informacija.¹¹⁾

Usmena svedočanstva u istorijskim udžbenicima

Uključivanje usmenih svedočanstava u udžbenike istorije omogućava potpunu prezentaciju i razumevanje slike svakodnevnog života u različitim istorijskim periodima. Ono takođe utiče na izbegavanje tradicionalnog predstavljanja istorije kao niza „mirovnih ugovora i bitaka“, usmeravajući pažnju prema anonimnom i kolektivnom u kome svaki pojedinac može da pronađe svoje mesto. Usmena svedočanstva u nastavi doprinose stvaranju kvalitativno drugačijeg pristupa podučavanju, koji se razlikuje od tradicionalnog podučavanja i daje mogućnost radoznalim studentima da razumevaju istorijske činjenice „u dramatičnom konfliktu između ličnih namera i opštih pravilnosti“.

Stradling posebnu pažnju poklanja usmenim izvorima koje stvaraju sami učenici analizirajući usmena svedočanstva, smatrajući da je jedan od zadataka usmene istorije da zabeleži i analizira usmeno svedočanstvo. Sledstveno tome, učenici ne samo da moraju posedovati razvijene sposobnosti kritičkog mišljenja i veštine interpretacije, već moraju i znati na koji način da povežu usmena svedočanstva sa konkretnim istorijskim kontekstom.

Učenici takođe moraju ispitati pouzdanost izvora i shvatiti proces primene usmene istorije. R. Stradling još jednom ističe da bi mladi učenici tokom školskog obrazovanja trebalo da nauče da prikupljaju usmena svedočanstva koja predstavljaju sliku istorijskih i kolektivnih sećanja ljudi. Prilika da skupljaju i analiziraju istorijska usmena svedočanstva bi:

- Pomogla učenicima da rekonstruišu različite događaje koji su se odigrali u bližoj ili daljoj prošlosti
- Doprinela shvatanju istorijskih događaja kod običnih ljudi i stvaranju društvenog znanja kao druge strane zvanične političke istorije.
- Nastojala da stvori lično pamćenje o nekoliko posebnih događaja, istovremeno proširujući kolektivna pamćenja i popunjavajući praznine u istorijskom pamćenju zajednice
- Dozvolila razumevanje tadašnje slike jednog vremena, iznoseći na videlo nenapisane pripovesti kao što su biografije, uspomene, fotografije i usmene narative
- Osposobila učenike da sastave sopstvene usmene izvode i izvode sopstvene zaključke do kojih bi došli upoređivanjem pisanih i usmenih informacija
- Kod učenika razvila sposobnosti kritičkog mišljenja, osećanja odgovornosti, empatije i komunikacijske sposobnosti u različitom okruženju.¹²⁾

Sposobnost učenika da sakupe usmena svedočanstva je tesno povezana sa sticanjem znanja o osnovnim tehnikama sakupljanja informacija kao što su:

- Komunikacija
- Raspitivanje
- Porodično stablo
- Intervju

11) R. Stradling, n. d, str. 211–213.

12) R. Stradling, n. d, str. 214–215.

Zašto koristiti usmenu istoriju ?

Usmena istorija ne samo da promoviše komunikaciju kroz tehnike ispitivanja / intervjuisanja, već služi i kao dragocen izvor informacija u cilju potpunog razumevanja istorijskih činilaca. Usmena istorija predstavlja veoma prilagodljiv metod koji pruža svima priliku da se na njega naviknu.

Usmena istorija može biti korišćena u različitim istorijskim, društvenim, ekonomskim i političkim kategorijama, obogaćujući na ovaj način razumevanje neke zemlje. Iako usmena istorija nudi informacije koje nisu zabeležene u pisanim izvorima, nužno je ispitivati verodostojnost kroz intervju prikupljenih informacija, ukoliko se sumnja da one mogu biti nepouzdanе, netačne i manjkave. Stoga, podaci prikupljeni na ovaj način moraju biti kritički preispitani, kao i bilo koji drugi istorijski izvor koji se koristi za osvetljavanje nacionalne ili društvene istorije, kako bi dobili što uverljivije i autentičnije svedočanstvo.

Proces primene usmene istorije nije ograničen i podrazumeva mnoštvo značajnih procedura. Podaci sakupljeni putem intervjua bivaju zapisani, ponekad prevedeni, analizirani i prezentovani ako se radi o istraživačkom projektu i kasnije arhivirani. Dokle god informacije dobijene putem intervjua predstavljaju ono što su ljudi pohranili u svojim sećanjima o izvesnom događaju, moramo biti obazrivi i dobro obavešteni prilikom razgovora sa ispitanikom.

Obazrivost je neophodna budući da neka tema može biti bolna za ispitanika (robija, boravak u logoru, trgovina ljudima).

Dobra obaveštenost je takođe veoma važna budući da ispitanik tokom intervjua, zbog svojih godina, ili iz nekih drugih razloga, može zaboraviti period o kome govori, pa su upadice osobe koja vodi intervju neophodne zbog podsećanja ili razjašnjenja.

Stoga, predhodno pripremanje osnovnih smernica na samom početku istraživanja ispitivaču daje osećaj sigurnosti i samopouzdanja prilikom započinjanja intervjua. Stoga, je prilikom intervjua nužno voditi računa o sledećem:

- Potrebno je istražiti literaturu koja govori o temi interesovanja kako bi se shvatio istorijski / društveni aspekt i izradio upitnik za intervju
- Pažljivo pristupiti izboru ispitanika vodeći računa o ciljevima intervjua
- Pre intervjua neophodno je pribaviti saglasnost ispitanika ili roditelja ili staratelja ukoliko se intervjuišu deca
- Potrebno je proveriti sve neophodne tehničke uređaje i pribor pre otpočinjanja intervjua (kasetofon – treba proveriti struju i baterije), svesku, olovku, hemijsku olovku itd.
- Treba biti iskren, posvećen, osećajan i fleksibilan tokom vođenja intervjua
- Najvažnije od svega je koncentrisano slušati za vreme intervjua, kako bi se uhvatilo ono što je zaista bitno kako o samom intervjuu, tako i o prikupljenim informacijama i na taj način popunila praznine u pisanim izvorima

1.5 Jedno razmišljanje o usmenoj istoriji

Univerzitetski iskorak ka kvalitetnoj nastavi istorije ¹³⁾

Metod usmene istorije danas u Albaniji dobija uporište u predmetima kao što su istorija, geografija, građansko vaspitanje i književnost. Mnogi nastavnici skloni inovacijama koriste ovaj metod kako bi omogućili učenicima veću društvenu interakciju u učionici i izvan nje, imajući u vidu da učenici ne uče samo kroz interakciju sa vršnjacima, već i putem lokalnih izvora, poput očevidaca raznih istorijskih događaja, koji u sebi baštine značajne činjenice. Birajući metod usmene istorije, nastavnici društvenih nauka prvenstveno vode računa o saznavnim mogućnostima učenika, njihovoj trenutnoj zainteresovanosti za učenje i mogućnostima koje im okruženje pruža da kroz interpretaciju društvenog nasleđa razviju svoje sposobnosti kritičkog mišljenja.

Ovako je jedan nastavnik istorije govorio o usmenoj istoriji:

„Sećam se trenutka kada sam prvi put čuo za usmenu istoriju. Smatrao sam da je u pitanju mukotrpan posao. Zašto bi učenici proveravali činjenice van učionice? Zašto bi se učenici tražili od ljudi da im ispričaju svoje uspomene o pojedinim događajima? Zašto bi zanemarivali udžbenike istorije? Oklevao sam, budući da sam veoma brinuo o uticaju koji je imalo tradicionalno učenje istorije na izgrađivanje nacionalnog identiteta. Bojao sam se da se učenicima nešto loše može dogoditi van učionice. Ali sada, moji učenici vole ovaj metod i uvek se dobro zabavljaju koristeći ga. Ipak, iznad svega, na ovaj način oni su naučili dosta o istoriji.“

Primena metoda usmene istorije na časovima istorije snažno utiče na integritet učenika. Dok učenici uče da identifikuju ključne informacije i da ih razvrstaju prema njihovom značaju za određeni istorijski događaj, njihova lična očekivanja rastu i oni postaju društveno odgovorniji. Učenici tako shvataju da istoriju ne čine samo vođe i druge istaknute ličnosti, već razni ljudi iz različitih društvenih slojeva koji su, iako nisu predstavljeni u zvaničnoj istoriji, stvarni tvorci ljudskog razvitka i njegove istorije. Kako društvena reprodukcija ne zahteva samo političku reprodukciju, usmena istorija uravnotežava političko, društveno i građansko obrazovanje učenika i na taj način doprinosi njihovoj spremnosti da se više uključe u društvena zbivanja.

Usmena istorija omogućava učenicima da na čas doneću sve ono što su ljudi stvorili i da shvate da je istorija ono što je kroz vekove bitno uticalo na međuljudske odnose. Kada učenici izaberu da različiti ljudi i njihova sećanja postanu deo njihovog časa istorije, istorija prestaje da predstavlja monopol izvesnih ljudi, a ipak, učenici postaju otvoreniji za sticanje novih istorijskih znanja i kritički nastrojeni prema informacijama koje su već ranije čuli od roditelja. Štaviše, usmena istorija omogućava učenicima da istražuju pojedine teme koje ne bi mogle biti potpuno obrađene i shvaćene samo na osnovu pisanih izvora. Istoriografi još uvek nemaju jasnu definiciju religije i religijskih svetinja za razne religijske grupe, žena i njihovih problema, siromaštva i društvenih posledica koje ono sobom nosi, uloge marginalizovanih grupa i njihove svakodnevne životne agonije. Sa druge strane, usmena istorija može dati odgovore na neka od ovih pitanja. Kroz lične kontakte i intervjuje, učenici stiču znanja o različitim religijama, pogledima muškaraca i žena, ekonomskim i ljudskim pravima i represiji nad pojedinim grupama tokom istorije.

¹³⁾ Autor ovog dela je profesor Milika Damo. Članak je zasnovan na njenom iskustvu u radu sa centrima „Obrazovanje za demokratsko građanstvo“ na univerzitetima u Tirani, Skadru, Korči i Đirokastru, kao i građanskom centru „Teodor Kaltsunis“ i albanskom udruženju „Obrazovni centar za demokratsko građanstvo“.

Usmena istorija pruža učenicima mogućnost da bolje opaze i prepoznaju verodostojnost istorijskog svedočanstva. Štaviše, u toku primene usmene istorije, prilikom identifikovanja i probiranja bitnih činjenica i stanovišta u masi podataka, kod učenika se razvijaju sposobnosti kritičkog mišljenja. Upotrebljavajući metod usmene istorije učenici uče da samostalno tragaju za činjenicama i svedočanstvima umesto da olako prihvataju samo one podatke koje im nude razni izvori. Balkansko poluostrvo je područje okrutne istorije i ljudi koji imaju različite interese i stanovišta, tvrdeći da su njihovi politički i socijalni zahtevi i jedini ispravni. Stoga, kroz upotrebu metoda usmene istorije, učenici uče da odvoje istorijsku istinu od emocija i izvrnutih činjenica.

Ovako nastavnik istorije govori o mogućnostima usmene istorije:

„Sećam se da sam početkom 2001. godine prvi put čitao o metodi usmene istorije u nizu članaka objavljenih u nastavničkom časopisu. Smatrao sam da su preterani, budući da su govorili veoma pozitivno o upotrebi ovog metoda i njegovim rezultatima. Pokušao sam da primenim ovaj metod u radu sa mojim učenicima. Od tada nikada nisam prestao ...“

Usmena istorija ima za cilj da dotakne ličnost kod ljudi. Kada učenici upotrebljavaju usmenu istoriju da bi sakupili informacije, oni ne samo da dolaze do saznanja o perspektivi očevica, već i do sopstvenog utiska o istorijskom događaju i svedoku. Usmena istorija uvodi učenike u novu filozofiju i čini ih mnogo snalažljivijim u toku procesa učenja. Učenici uče da procenjuju vrednost podatka do kojih su sami došli, uviđaju da postoje različiti načini i sredstva za njihovo prikupljanje, kao i da ne postoji konačna istina u procesu učenja. Učenici postaju monogo otvoreniji učeći istoriju putem usmene istorije, neograničavajući se na takozvano konačno i ispravno znanje koje nude školski udžbenici.

Usmena istorija svakom učeniku pruža mogućnost da samostalno razmišlja o spoljnom svetu i dešavanjima u njemu, podstičući na taj način razvoj njegove emocionalne inteligencije. Učenici mogu bolje učiti kroz razmenu da drugim učenicima, budući da usmena istorija u njima pobuđuje značajnu dozu ljubopitljivosti i interesovanja.

Usmena istorija i društvena interakcija

Metod usmene istorije može da stvori pogodnije mikro-okruženje za učenje. U njemu učenici i nastavnici mogu koristiti i stare i nove ideje, lako i fleksibilno razvijajući mentalne sheme. Albanski učenici su pronašli brojne načine da nauče više o nacionalnoj istoriji i načinu života, dobijajući tako mnogo više informacija o infrastrukturi i arhitekturi njihove zemlje, ljudima koji su doprineli proimeni izgleda njihove zemlje i građenju mnogih značajnih javnih institucija, ulica, bunara, crkava, džamija itd.

Metod usmene istorije omogućava učenicima da postepeno prelaze od konkretnih predmeta i ljudi na apstraktne ideje i potpuno uopštavanje principa razvitka. Ovaj metod se uglavnom fokusira na one stvari koje deca zaista mogu da urade i izbegava sve ono što ne mogu smisleno razumeti. Ne postoji neki bolji način na koji učenici mogu da nauče da budu deo zajednice i da se u nju integrišu. Razmenjivanje prošlih događaja i ličnih iskustava doprinosi izgradnji civilizovanije budućnosti.

Intelektualne sposobnosti učenika se više razvijaju kada su u međusobnoj interakciji sa vršnjacima, nego kada komuniciraju samo sa odraslima ili sa nastavnicima. Deca su ponekad sklonija da na osnovu slučajeva i iskustava koje su čuli razumevaju ono što se desilo među ljudima. Zvanična istorija ponekad zvuči kao nešto neponovljivo što se desilo u davnoj prošlosti, dok usmena istorija čini da događaji, ljudski životi i delanja zvuče realistično i blisko. Ona sprema učenike ne samo da budu deo istorije, već i da je stvaraju.

Komentar učenika:

„Smatram da je moja baba ponekad konformista. Ne govori u skladu sa svojim iskustvom. Priča mi stvari koje su politički korektne jer se boji da bih zbog istine mogla imati probleme u školi.“

Metod usmene istorije podstiče otvoren razgovor o različitim perspektivama istorijskih događaja i kod učenika unapređuje veštine komuniciranja. Kada učenici koriste usmenu istoriju oni vežbaju više, uče kako da postavljaju pitanja i slušaju odgovore, kritički misle i razvijaju saosećajnost i misaonu delatnost. Usmena istorija omogućava učenicima da se uključe u društvo, otkriju više i podele sa drugima sopstvene predstave o istoriji.

Tradicionalno učenje istorije u kome glavnu ulogu igra nastavnik nema isti učinak kao interaktivno učenje, bez obzira na koji način su predavanja sastavljena i prezentovana. Školski udžbenici istorije obično predstavljaju samo sredstvo koji se nudi učenicima kako bi intelektualno napredovali, a izgleda da zanemaruje važnost ostalih činilaca poput grupe vršnjaka, nastavnika, starijih učenika i drugih odraslih osoba. Slušajući iskustva koja nudi usmena istorija, učenici uče da, osim udžbenika koji se često posmatraju kao instant modeli za kognitivni razvoj, postoji još mnoštvo izvora koji doprinose učenju i razumevanju istorije. Udžbenik istorije se može pretvoriti u opasno sredstvo podučavanja, ukoliko se nastava jedino na njega zasniva, i dovesti do stvaranja pokornog mladog građanina koji se može sa lakoćom indoktrinirati.

Primena usmene istorije u školi omogućava učenicima da bolje razumeju istorijske ideje i koncepte i prošire svoje znanje. Oni izučavaju na koji način je vreme doprinelo stvaranju ličnosti, kao i važnost uticaja višestrukih društvenih relacija u društvenim zbivanjima. Na primer, ako nastavnik upita učenika da govori o svom dedi, učenik će uglavnom govoriti o njegovom fizičkom izgledu i njihovim međusobnim odnosima. Međutim, ukoliko nastavnik zatraži od učenika da za čas pripreme neku priču koju su čuli od svojih dedova, učenici će istražiti i naučiti više, a takođe će se sa više razumevanja odnositi prema starijima. Učenici vole da vide i shvate društvene uloge koje su njihovi dedovi imali, osim što su samo njihovi dedovi, kao i da naslute višestruke odnose koje će oni sami

morati da izgrade u budućnosti i uticaj koji će ti odnosi imati na živote drugih ljudi.

Usmene pripovesti su obično, za razliku od istorijskih tekstova, veoma dobro povezane i služe kao odlični materijali za podučavanje. Predstavljaju odlične primere za rešavanje problema i donošenje odluka i drže pažnju učenika, pomažući im da jednostavno i jasno shvate značenje i sadržaj priča. Metod usmene istorije podstiče učenike da postavljaju različita pitanja o prostoru, vremenu, uzrocima, razvoju događaja, posledicama itd. Stoga učenici ostaju fascinirani tokom čitavog procesa ispitivanja. Metod usmene istorije takođe nastavniku pruža mogućnosti za stvaranje novih metoda podučavanja, započinjući sa istinskim životnim pričama, a zatim prelazeći na druge kreativne aktivnosti, poput podsticanja učenika da podele svoja znanja ili pak lične priče sa ostalima.

Metod usmene istorije nastavniku omogućava da organizuje zabavne i produktivne časove istorije. Evo šta nam je ispričao jedan nastavnik istorije:

„Na jedan od mojih časova istorije došao je direktor škole da bi nadleđao predavanje. Učenici su pričali o intervjuima koje su vodili. Posle časa, direktor mi je prišao i sugerisao da razmislim o daljem razvitku tako interesantnih časova.“

Usmena istorija u službi moralnog razvitka

Moralni razvitak je veoma podložan negativnim uticajima obrazaca podučavanja koji stvaraju pogrešne i izvrnute predstave kod učenika, a metod usmene istorije unapređuje moralnu svest učenika o pojedinim istorijskim pitanjima. Časovi usmene istorije su obično kratke obrazovne sesije zasnovane na vrlinama. One podstiču moralni razvoj i u okviru njih učenici mogu naučiti o prenosu njima svojstvenih vrednosti i moralnih normi o ispravnom i pogrešnom, kao i da kognitivno porede svoje vrednosti i moralne norme sa vrednostima i normama drugih.

Nastavnici koji na svojim časovima koriste usmenu istoriju su uočili da se, u svrhu moralnog osveščavanja, lako razvijaju fleksibilnost u mišljenju i multiperspektivnost. Međutim, učenici mogu da prepoznaju da su udžbenici istorije pisani iz muške perspektive i postave pitanje: „Šta bi se dogodilo da su pisani iz perspektive jedne žene?“. Intervjujući žene, učenicima se pruža prilika da uoče da žene imaju drugačiji pogled na istoriju koji je svakako nemoguće pronaći u udžbeniku. Učenici tako mogu shvatiti da je ženska perspektiva isključena iz pisanja istorije budući da se ne karakteriše kao „muško“ pitanje. Metod usmene istorije podstiče učenike da stiču znanja na verodostojan i utemeljen način, recimo kroz razgovor sa ljudima na koje su direktno uticali određeni istorijski događaji. Učenici su na taj način u prilici da shvate da svaka osoba koja zauzima određenu društveni položaj poseduje sebi svojstvenu percepciju neke situacije na koju utiču predhodna društvena pozicija, očekivanja i sistem vrednosti koji se značajno razlikuje od društvenog sloja do društvenog sloja.

Ovako je jedan roditelj zapazio vrednost usmene istorije:

„Znate već kakvi su dečaci u ovim mladim godinama. Ne pričaju mnogo kod kuće. Jako sam srećan što je nastavnik istorije dao mom sinu zadatak da napravi intervju sa nama o našim životnim iskustvima. Ispostavilo se da, zahvaljujući tome, u kući provodimo divne porodične večeri.“

Brojni su primeri nastavnika društvenih nauka u srednjim školama ili profesora na fakultetima koji pohađaju seminare o primeni i značaju usmene istorije za razumevanje istorije. U poslednjih deset godina, univerziteti u Albaniji su na sebe preuzeli veoma ambiciozan zadatak da podstaknu demokratsko obrazovanje kroz osposobljavanje nastavnika za ovaj posao. Kritična masa potencijalnih učesnika u procesu demokratskog građanskog obrazovanja je već stvorena uz pokroviteljstvo različitih partnera. Stvoren je nacionalni tim nastavnčkih edukatora. Oni su postali značajan činilac u građanskoj obrazovnoj mreži. Pet građanskih obrazovnih centara je osnovano na različitim univerzitetima u zemlji kako bi pomogli i u budućnosti nastavili rad edukatora u ovoj mreži.

Univerziteti u Korči, Tirani, Elbasanu, Skadru i Đirokastru su, uz podršku „Obrazovanja za demokratsko građanstvo u Albaniji“ i Univerziteta u Vašingtonu, SAD, pružili gostoprimstvo naročitim centrima za demokratsko obrazovanje. Na lokalnom nivou oni predstavljaju bazu za međusobno obrazovanje nastavnika, animiranje roditelja i roditeljskih organizacija i podršku studenata i studentskih udruženja. Ovi centri su postali veoma iskusni u ovom poslu, a podršku im pruža projekat Demokratskog građanskog obrazovanja u Albaniji. Građanski priručnici za nastavnike od 1. do 10. razreda, vodiči za osnove demokratije i ulogu obrazovanja u građanskom društvu, kao i druge metodološke knjige i materijali za obrazovanje nastavnika i učenika su veoma zastupljeni i korišćeni na teritoriji čitave zemlje. Ove publikacije daju osnove za neprestano osposobljavanje nastavnika kao promotera demokratije na nivou državnih škola, kao i osnove za stalno iznalaženje učinkovitijih nastavnih instrumenata i metoda.

Međutim, još uvek postoji jaz između spoljašnjeg sveta i znanja i veština koje učenici stiču tokom svog studiranja. Izgleda da na univerzitetima nema svesnog angažmana na planu demokratskog građanskog obrazovanja, a primetan je i nedostatak osnovnog „alata“ koji bi omogućio kvalitetnije izvođenje nastave. Profesori sporadično preduzimaju korake i pokreću inicijative za uvođenje kurseva i modula u obrazovne programe koji odgovaraju potrebama javnosti. Napredak je vidljiv u političkim naukama, demokratiji i građanskom obrazovanju, ljudskim pravima i obrazovanju žena, kao i u pogledu usvajanja životnih veština i obrazovanja u opšte. Svi ljudi angažovani u obrazovanju tragaju za alatima koji bi vodili društvenoj koheziji i promociji demokratskog i građanskog obrazovanja. Metod usmene istorije sa lakoćom popunjava već identifikovane metodološke i istorijske jazove.

Nastavnici osnovnih i srednjih škola, kao i univerzitet-ski profesori su aktivni članovi ovih centara. Požrtvovano se angažuju na obučavanju nastavnika kako bi uneli više entuzijazma u nastavu istorije u zemlji. Stoga će uslediti prezentacija uloge metoda usmene istorije, koji su nastavnici nedavno usvojili odajući priznanje sistematskim naporima koje centri ulažu u profesionalizmu koji ispoljavaju u razvijanju smislenog programa sposobnog da utiče na ulogu škole u demokratskom društvu i da je preoblikuje. Usvajanje ovih interaktivnih metoda dokazuje da univerziteti u pogledu potrebe za kvalitetom ostvaruju holistički uticaj na sistem.

2. Usmena istorija u učionici

2.1. Standardi i nastavni programi

Ciljevi istorijskog obrazovanja

Današnji svetski dinamizam pred nastavu istorije postavlja izazov da pronađe inovativne i učinkovite načine za podučavanje o prošlosti. Iako su na Balkanu, kao i u drugim evropskim državama, nastavni planovi i programi okrenuti ponajviše sticanju znanja ¹⁾, postoji potreba i napor za stalnim obrazovnim reformama u post-totalitarnim društvima, sa ciljem da časovi postanu okrenuti kao učeniku. ²⁾

Koje su glavne komponente novih obrazovnih paradigmi i kakve mogućnosti nudi moderno istorijsko obrazovanje?

Opšte tendencije

Komparativna analiza koja je postala sastavni deo nekih nastavnih programa istorije u zemaljama Balkana, proučava nacionalnu istoriju u novoj geopolitičkoj i kulturnoj perspektivi koju simbolizuje „ujedinjena Evropa“. Ovaj novi stav donosi sobom i tendenciju veće zastupljenosti građanske i kulturne istorije kao i duhovnog života različitih zajednica i nacionalnih država. Razumevanje različitih tradicija i religija, podrobnije zalaženje u nacionalne identitete i poštovanje kulturnih vrednosti predstavljaju značajane činioce koji daju obeležje delovima istraživanja o događajima i stavovima ljudi, ne samo u istoriji, već i u svakodnevnom životu našeg doba. Ovakav pristup učenju u cilju boljeg razumevanja prošlosti, transformiše nastavu istorije u dinamično organizovan proces racionalnog proučavanja prošlosti na osnovu različitih izvora i iz različitih perspektiva. Ovo pruža učenicima mogućnost da prevaziđu svoje vrednosne norme i na taj način razumeju vrednosne norme drugih.

Metodološki okvir ciljeva modernog istorijskog narativa u novim školskim programima balkanskih zemalja sadrži sledeće zajedničke elemente:

- Izbalansirano predstavljanje političke istorije razvijanjem novih nastavnih jedinica vezanih za aktivnu i stvaralačku ulogu ljudi, njihovog načina života, rada, svakodnevice, suživota sa drugim etničkim i verskim zajednicama itd.
- Razvijanje dokumentacionih osnova za učenje o prošlosti i promenama; različiti stavovi i interpretacija istorije zasnovana na multikulturalizmu i multiperspektivnosti
- Usmeravanje učenika da kritički misle i stručan pristup učenju
- Razvitak stavova i vrednosti kao normi ponašanja
- Praktična primena stečenih znanja

Iako su u različitim zemljama prilikom oblikovanja strukture i sadržaja školskih programa korišćeni različiti pristupi, svi oni imaju sličnu strukturu i koriste zajedničke konceptualne elemente i normativne diskurse. Sledeći primeri predstavljaju gore pomenute tendencije.

1) J. Van der Leeuw-Roord, *Introduction in: Changes and Continuity in Everyday Life in Albania, Bulgaria and Macedonia 1945–2000*, Skoplje 2003, str. 3; V. i F. Pingel, *The European Home – Representation of 20th century Europe in History Textbooks*, September 2000, str. 199.

2) A. Damjanova, *Constructivism – The new educational paradigm*. Bulgarian language and literature, internet izdanje, 2005. V. i F. *Constructivist Learning Design*: <http://www.rainbow.com/cld/cldp.html>. Stranica poslednji put posećena 17. 9. 2006.

■ Novi pristup u nastavnim programima na Kosovu i glavne promene u novom programu

- Naglasak u nastavi je na obrazovnom procesu, više nego na sadržaju
- Program je okrenut ciljevima i rezultatima
- Naglasak je na društvenoj, kulturnoj, ekonomskoj i svakodnevnoj istoriji

■ Makedonija ³⁾

Cilj srednjoškolske nastave istorije je da omogući da učenici steknu osnovna, sistematička, trajna i naučno dokazana znanja o prošlosti i sadašnjosti koja treba da doprinesu razvitku sposobnosti učenikovog kritičkog mišljenja i istorijske svesti, ali i razvitku sistema vrednosti i poštovanja prema svojim narodu i državi, prema drugim narodima i državama, dakle znanja koja predstavljaju svetska civilizacijska dostignuća, ali i da produbljanjem znanja trasira put za buduće učenje o istorijskim događajima i procesima.

■ Bugarska ⁴⁾

Član 9 bugarskog Ustava

(2) Ciljevi opšteg obrazovanja treba da odgovaraju ljudskim pravima, pravima dece, slobodi savesti i veroispovesti, vrednostima društvenog obrazovanja, dostignućima evropske i svetske nauke, tehnologije i kulture i treba da su zasnovani na tradicijama bugarske kulture i obrazovanja.

(3) Osnovni ciljevi opšteg obrazovanja su:

a) stvaranje nacionalnog identiteta mladih u okviru evropskih i svetskih kulturnih tradicija kroz bogatu bugarsku kulturu

b) osiguranje prava na različitost zasnovanu na poštovanju ličnosti i individualnosti drugih ljudi, razumevanju drugih kultura i uvažavanju različitih znanja.

■ Rumunija ⁵⁾

Poznavanje osnovnih vrednosti i normi, perspektiva i učinkovitosti koji postoje u Evropskoj uniji.

3.1 Usvajanje evropskih perspektiva pri rešavanju problema koji se tiču nacionalnog identiteta i evropske integracije, nacionalnog i evropskog državljanstva, jedinstva i različitosti

4. Svesno prihvatanje i stručna primena ličnih prava i obaveza u okviru procesa evropske integracije.

3) Nastavni program istorije za 1. razred srednje škole, Skoplje, decembar 2005.

4) „Zakon o obrazovnom nivou, Opšti minimum obrazovanja i školski program 1999,” Službeni glasnik, br. 67, 27.07.1999.

5) Rešenje Ministarstva za nacionalno obrazovanje broj 3621 / 13. 04. 2000 koje se odnosi na izborni predmet „Integracija u Evropsku uniju”, navedeno prema C. Capita, Small World, Big Country. U: History of Today and Tomorrow, tom N2, Hamburg 2001, str. 83–84.

Istorija kao predmet u balkanskim državama

Školske regulative i dokumenta u balkanskim državama donose Ministarstva obrazovanja koja su takođe zadužena za planiranje i izradu školskih nastavnih programa.

Istorija je obavezan predmet u svim balkanskim državama i zastupljena je u oba stupnja obrazovanja. Sistematsko izučavanje istorije počinje u 5. razredu, osim u Sloveniji, gde se izučava od 6. razreda (11 – godišnji đaci). Izučavanje nacionalne istorije u Albaniji, Grčkoj i Rumuniji počinje u 4. razredu. U Bugarskoj su posebne istorijske lekcije uključene u predmet „Ljudi i društvo“ koji se uči u 3. i 4. razredu.

U Makedoniji na sličan način učenici između 7 i 10 godina stiču istorijska znanja u okviru predmeta „Priroda i društvo“. U proseku učenici imaju dva časa istorije nedeljno, odnosno 64 do 72 / 80 časova godišnje. Što je manji broj časova istorije, nastavni programi su opterećeniji sadržajem, pa su mogućnosti za proširenje ili produženje tih programa manje.

Sledeća tabela ⁶⁾ daje uporedni prikaz organizacije nastave istorije u balkanskim državama.

Razred	Broj časova u toku godine	Broj časova u toku nedelje	Broj nastavnih nedelja u godini	Istorijski period	Država
5	68	2	34	Antička i srednjovekovna istorija	Albanija
	70	2	35	Antička istorija	BiH
	51/68 ⁷⁾	1.5–2	34	Prošlost bugarskog naroda od antičkih vremena do 17. veka	Bugarska
	74	2	37	Nacionalna istorija od antičkih vremena do 1999	Kosovo
	72	2	36	Antička istorija	Makedonija
	54	1.5	36	Antička istorija	Rumunija
	34	1	34	Antička istorija	Srbija
	–	–	–	–	Slovenija ⁸⁾
6	68	2	34	Istorija novog veka ⁹⁾	Albanija
	70	2	35	Srednjovekovno doba	BiH
	68	2	34	Istorija bugarskog naroda i države (18–20. vek)	Bugarska
	74	2	37	Nacionalna i svetska istorija od ranih antičkih vremena do 11. veka	Kosovo
	72	2	36	Srednjovekovno doba	Macedonija
	36	1	36	Srednjovekovno doba	Rumunija
	68	2	34	Srednjovekovno doba	Srbija
	70	2	35	Osnovni događaji i pojmovi istorije	Slovenija ⁸⁾
7	68	2	34	Savremena istorija (1918–1990) ¹⁰⁾	Albanija
	70	2	35	Istorija novog veka (od 15. veka do 1789.)	BiH
	51	1.5	34	Antička istorija	Bugarska
	74	2	34	Nacionalna i svetska istorija od 11. veka do početka 19. veka / 1815	Kosovo
	72	2	36	Istorija novog veka (1492–1914)	Macedonija
	26	1	36	Svetska istorija (19–20. vek)	Rumunija
	68	2	34	Svetska istorija (17–18. vek)	Srbija
	70	2	35	Antički svet, Rimsko carstvo i srednjovekovno doba	Slovenija

8	68	2	34	Istorija albanskog naroda	Albanija
	7	2	35	Istorija novog veka (1789–1918) i istorija savremenog doba	BiH
	51	1.5	34	Istorija srednjovekovnog sveta (4. vek – 15. veka)	Bugarska
	74	2	37	Moderna i savremena istorija od Bečkog kongresa (1815) do kraja Prvog svetskog rata (1918)	Kosovo
	72	2	36	Istorija savremenog doba	Macedonija
	72	2	36	Istorija Rumuna	Rumunija
	68	2	34	Svetska i nacionalna istorija (19. i 20. vek)	Srbija
	70	2	35	Svetska i nacionalna istorija (16. – 20. vek)	Slovenija
9	70	2	35	Antička i srednjovekovna istorija	Albanija
	70	2	35	Od praistorije do Berlinskog kongresa (1878) ¹¹⁾	BiH
	72/108 ¹²⁾	2/3	36	Istorija novog veka (1492–1914)	Bugarska
	70	2	35	Savremena albanska i svetska istorija (1918 – 1999)	Kosovo
	36/72	1/2	36	Antička istorija	Macedonija
	36/72	1/2	36	Antička istorija	Rumunija
	34	1	34	Antička istorija	Srbija
	70	2	35	Svetska istorija, istorija Jugoslavije i Slovenaca u 20. veku	Slovenija
10	70	2	35	Moderna istorija (od kraja 19. veka do početka 20. veka)	Albanija
	70	2	35	Od Berlinskog kongresa (1878) do raspada Jugoslavije (1992) ¹¹⁾	BiH
	72/144	2/4	36	Savremena istorija (1914–1990)	Bugarska
	74 ¹³⁾	2	37	Nacionalna i svetska istorija od antičkih vremena do velikih geografskih otkrića (15. vek)	Kosovo
	36/72	1/2	36	Srednjovekovno doba	Macedonija
	36/72	1/2	36	Srednjovekovno doba	Rumunija
	68	2	34	Srednjovekovno doba	Srbija
	70	2	35	Antički svet, stara Grčka, Rimsko carstvo i srednji vek, Slovenska naselja u srednjem veku, Istočna i Jugoistočna Evropa	Slovenija

6) Informacije predstavljene u tabeli su dobijene od saradnika na izradi ovog priručnika iz navedenih zemalja. Tabela predstavlja prikaz nastave istorije u obaveznom obrazovanju, bez zalaženja u detalje izučavanja predmeta u jezičkim, tehničkim i drugim školama. Sve izvore je sakupila i obradila Petja Georgijeva iz Bugarske.

7) U martu 2006. Ministarstvo obrazovanja i nauke Bugarske je, u skladu sa Odredbom br. 6 povećalo broj časova istorije sa 51 na 68 časova u toku školske godine za učenike 5. i 6. razreda.

8) Izučavanje istorije u Sloveniji počinje u 6. razredu

9) U ovoj tabeli pod Istorijom novog veka se podrazumeva period od velikih geografskih otkrića do kojih je došlo krajem 15. veka, pa do završetka Prvog svetskog rata (1918.)

10) Termin „Savremena istorija“ se odnosi na period od završetka Prvog svetskog rata do kraja 20-tog veka

11) Podatak se odnosi na Srednju tehničku školu u Bosni i Hercegovini.

12) Uobičajen broj časova / dodatni broj časova

13) Opšte i društvene nauke u srednjim školama

11	70/105	2/3	35	Savremena istorija (20. vek)	Albanija
					BiH
	72	2	36	Bugarska istorija od antičkog doba do 1990	Bugarska
	70 ¹⁴⁾	2	35	Istorija Albanije i Kosova (1939 – 1990)	Kosovo
	36/72	1/2	36	Istorija novog veka (1492 – 1914)	Macedonija
	36/72	1/2	36	Svetska istorija (19 – 20. vek)	Rumunija
	68	2	34	Svetska istorija (17 – 18. vek)	Srbija
	70	2	35	Svetska i nacionalna istorija (10. vek – 1815)	Slovenija
12	70/136	2/4	34	Istorija albanskog naroda	Albanija
					BiH
	62	2	31	Nacije i nacionalnosti na Balkanu	Bugarska
	74	2	37	Svetska i nacionalna istorija od 1815 do 1918	Kosovo
	36/72	1/2	36	Savremena istorija	Macedonija
	36/72	1/2	36	Istorija Rumuna	Rumunija
	68	2	34	Svetska i nacionalna istorija (19 – 20. vek)	Srbija
	70	2	35	Svetska i nacionalna istorija (1815 – 1914)	Slovenija
13	64	2	32	Savremena istorija Albanaca i istorija sveta (1918 – 1999)	Kosovo
	70	2	35	Istorija sveta, Jugoslavije i Slovenaca u 20. veku	Slovenija

Ciljevi istorijskog obrazovanja i sadržaji školskih programa imaju uticaj na udžbenike koji se koriste u učenju istorije. Iako su nastavnici obavezni da se koriste informacijama prezentovanim u udžbeniku, oni imaju pedagošku slobodu, naročito u Grčkoj, da odrede teme koje će obrađivati i informacije koje će koristiti tokom časa. Metode i sredstva koje će upotrebljavati u toku predavanja, takođe zavise od samih nastavnika.

14) Srednja škola opšteobrazovnog tipa

2.2. Teme izučavanja – glavne smernice za upotrebu usmene istorije u učionici

U okviru razvitka obrazovnih reformi i ponovnog „isčitavanja“ prošlosti u balkanskim državama, metod usmene istorije je postao sastavni metod od velikog značaja koji nastavnicima pruža mogućnost da fleksibilno primene nove školske programe i ponađu uspešno i konkretno rešenje koje će proces učenja učiniti aktivnim.

Primer: Mogućnosti za primenu metoda usmene istorije u Bugarskoj je ograničen državnim školskim propisima koji su sastavni deo nastavnih programa. Broj izvora i očekivana stručnost koju učenici moraju steći je precizirana u odeljku „Izvori istorije“. Jedna od metodoloških osnova za primenu usmene istorije u nastavnom procesu je tumačenje dokumenata, koji se shvataju kao „jedinstvo svih tragova ljudske aktivnosti koji doprinose proučavanju istorije.“¹⁵⁾

Šire razumevanje termina dokument / izvor u školskoj dokumentaciji nam pruža mogućnosti za:

- Uključivanje usmenih svedočanstava u školske udžbenike kao izvora zvaničnih informacija o nekom događaju ili istorijskom procesu
- Dodatno predstavljanje usmenih svedočanstava kao nosioca različitih i alternativnih shvatanja o nekom događaju ili istorijskoj ličnosti
- Organizovanje učeničkih istraživanja i diskusiju o osjetljivim i protivurečnim pitanjima ili događajima iz bliže ili dalje prošlosti

Korišćenje usmenih svedočanstava kao jednog od izvora za učenje o prošlosti omogućava nastavniku da organizuje izazovni proces podučavanja / učenja koji će biti zasnovan na principima multiperspektivnosti, povezujući razvoj istorijske svesti i nacionalnog identiteta sa unapređivanjem sposobnosti kritičkog mišljenja.

Nastavnici istorije mogu primeniti metod usmene istorije u svakodnevnoj nastavi, kako u osnovnoj, tako i u srednjoj školi. Da bi metod usmene istorije bio korišćen u nastavi učenici treba da imaju:

- Tehnička znanja da bi povezali usmena svedočanstva sa konkretnim istorijskim kontekstom
- Stručnost u određivanju pouzdanosti izvora i opštih procesa povezanih sa shvatanjem izvora
- Sposobnosti kritičkog mišljenja i tumačenja
- Sposobnost da shvate suštinu istorijskog podatka i njegovu pisanu formu, izražavajući je kroz ključne reči ili beleške, kao sposobnosti povezivanja sakupljenih svedočanstava sa istorijskim tekstovima iz udžbenika
- Sposobnosti da povežu i razlikuju hronološke razlike i lokalne osobenosti u istorijskom i kulturnom razvitku različitih društava
- Priliku da izvrše sintezu znanja i metoda iz istorije, književnosti, filozofije i drugih oblasti

Proces razvijanja ovakvih veština i sposobnosti započinje izučavanjem istorije kao predmeta i nastavlja se tokom čitavog školskog obrazovanja. Postoje izvesne osobenosti u korišćenju metoda usmene istorije u osnovnoj i srednjoj školi koje se, pre svega, javljaju zbog razlike u uzrastu učenika, psihološkim odlikama, sposobnostima učenika, stavovima, vrednostima, stereotipima i predrasudama.

15) R. Kusheva, *Methodology of Teaching History*, Soňa 2000, str. 138.

16) Vidi tabelu, str. 26–28

Primena usmene istorije u osnovnoj školi

Istorijsko obrazovanje od 5. do 8. razreda se zasniva na razumevanju svetske baštine. U većini balkanskih zemalja u kojima izučavanje istorije počinje od antičkih vremena (Srbija, Makedonija, Slovenija), osnovna ideja na kojoj se bazira znanje je usvajanje predstava o davnim epohama kroz oživljavanje modernog društvenog iskustva iz dečije svakodnevice. Kada su učenici u stanju da prezentuju istorijske događaje hronološkim redom, oni takođe imaju sposobnosti da izgrade i predstave o prostoru i vremenu. Prilike za primenu metoda usmene istorije u okvirima obavezne nastave se pružaju pri obradi onih tema vezanih za kulturnu istoriju ili svakodnevni život u prošlosti. Nastavnici mogu dodeliti učenicima interesanta zaduženja koji se tiču spomenika od nacionalnog ili svetskog značaja, a nalaze se na teritoriji njihove države ili se čuvaju u muzeju. U nekim balkanskim zemljama, vlade su pokušale da sačuvaju građevine ili čitave ulice, koje odišu istorijskom atmosferom, u starim delovima varošica i gradova i na taj način ožive ritam i psihu ljudi koji su ih naseljavali. Ovakvi „muzeji na otvorenom“ daju mogućnost nastavnicima da organizuju časove na otvorenom, uporedo sa već oprobanim metodom organizovanja poseta muzejima. Osim toga, kulturno nasleđe pruža učenicima mogućnost izvršavanja brojnih kreativnih zadataka, povezanih sa prikupljanjem svedočanstava kroz intervjuisanje roditelja ili poznanika. Donika Džemajli iz Prištine, na Kosovu, je primenila ovaj metod na svojim časovima istorije.

Tradicionalne pesme i legende takođe mogu biti jedan od načina za primenu metoda usmene istorije budući da često omogućavaju sadržajnije razumevanje prošlosti. Ovi izvori su već uključeni u udžbenike, pa nastavnici mogu razviti raznolike didaktičke situacije kako bi podstakli studente da kao istraživači aktivno učestvuju u procesu učenja. Romski folklor može biti korišćen ne samo da bi se deca uključila u proces sticanja znanja, već i da bi u školi naučila više o romskoj kulturi.

Zadatak koji bi bio povezan sa kulturnom svakodnevicom balkanskih naroda i njihovim učestvovanjem u jasnom istorijskom predstavljanju događaja, kao izvor sistematskog učenja, bi takođe mogao biti tumačen kao veza između kolektivnog i istorijskog pamćenja. Usmena istorija pruža mogućnost učenicima da artikulišu vizualne simbole kao što su amblemi, odeća, nakit, običaji i ceremonije, kao i tradicionalne načine društvene organizacije, tako da

sećanje jedne istorijske zajednice postaje učenicima jasnije kao istorijsko svedočanstvo o životu u prošlosti. Nastavnici mogu dati dodatne zadatke učenicima, zadatke koji nisu predviđeni nastavnim programom, i na taj način ih podstaći da nauče više o svojoj zemlji.

Zbirke ličnih uspomena i autobiografski zapisi takođe predstavljaju vredan izvor za učenike u osnovnoj školi. Na primer, kada nastavnik predaje učenicima 6.razreda lekcije o modernoj bugarskoj istoriji, on im može dati zadatak da sakupe razne priče o kolektivnim zadrugama, migracijama stanovnika, izgradnji novih kuća, pojavi prvih televizora, večernjim izlascima ili učestvovanju u omladinskim brigadama. Ove informacije učenici mogu dobiti od roditelja, rođaka, suseda i drugih. Na ovaj način se motivišu i oni učenici koji tradicionalne časove istorije ponekad smatraju dosadnim, a istoriju predmetom teškim za učenje.

Sposobnosti koje su učenicima od 5. do 8. razreda potrebne kako bi primenili metod usmene istorije su uglavnom povezane sa tehnikom prikupljanja informacija kao što su razgovor, raspitivanje, porodično stablo i intervju.¹⁷⁾ Zbog činjenice da razvoj specifičnih istorijskih veština zahteva postepenu primenu metoda usmene istorije, nastavnici ne bi trebalo da se ograniče na davanje teorijskih objašnjenja i smernica, već da učenicima pokažu model primene ovog metoda, stvarajući takvu didaktičku situaciju u kojoj bi se učenici obučali za primenu metoda usmene istorije.

¹⁷⁾ Zbog terminoloških razlika koje su javljaju u različitim školama koje se bave primenom metoda usmene istorije, autor je preuzeo terminologiju koju je prvi predložio R. Stradling, a koja je ušla u širu upotrebu kroz projekat „Učenje i predavanje o istoriji Evrope u 20. veku“.

Mnogi interesantni zadaci, na dodatnim časovima istorije, mogu biti i izvedeni u samoj učionici ili izvan nje kroz aktivnosti na otvorenom kao što su radionice, klubovi, časovi o istorijskom nasleđu i slično. Ovo su sugestije za neke od tema koje se mogu koristiti tokom školske godine ili u dvomesečnom ili tromesečnom periodu:

- Istorija moje porodice (porodična istorija, porodični kalendar, radni dani i dani odmora porodice)
- Život mojih roditelja u doba komunizma
- Ponos moje porodice
- Moja škola
- Moj grad / varošica / selo
- Priča o mojoj ulici
- Dečije igre u prošlosti ¹⁸⁾

Posebni časovi mogu biti posvećeni poznatim porodicama koje su odigrale važnu ulogu u razvoju neke zemlje. Ovakvi časovi istorije dodatno bi doprinosili daljem razvitku učeničkih sposobnosti što bi im omogućilo da primenjuju usmena svedočanstva pri učenju istorije. Primeri nekih usmenih svedočanstava su:

- Porodični poster
- Porodično stablo
- Običaji i praznici moje porodice
- Moja autobiografija itd.

Međutim, nastavnici treba da budu svesni da usmena istorija koja se bavi prošlim događajima predstavlja terminološku inovaciju povezanu sa starim metodima podučavanja. Stoga, ispravno je reći da ovaj metod ne samo da nije najstariji način istorijskog ispitivanja koji je prethodio zapisivanju, već da zapravo predstavlja jedno od najmlađih metodologija koja uspešnije čuva od zaborava svedočanstva o iskustvima, osećanjima i stavovima pojedinaца prema prošlim događajima.

18) Neke od tema je predložio Tudor Hebean iz Rumunije.

Primena usmene istorije u srednjoj školi

Mnogo je prikladnih prilika za primenu usmene istorije u srednjoškolskom obrazovanju. Dok se ovaj metod u osnovnoj školi koristi kako bi učenici postali svesni svog okruženja, u srednjoj školi usmena istorija je više vezana za istorijsku materiju koja se izučava na času. Učenici uče iste tehnike usmene istorije, ali ih primenjuju u raznim predmetima. ¹⁹⁾ Usled razlike u uzrastu, učenici demonstriraju znatan broj različitih sposobnosti tokom korišćenja metoda usmene istorije. Nastavnik istorije ima mnoštvo prilika da stvori didaktičku situaciju omogućavajući tako učenicima prenos opštih sposobnosti koje su stekli na druge predmete. Nastavnik može dati individualne zadatke učenicima, vezane za prikupljanje usmenih svedočanstava, ali i započeti istraživanje u sklopu različitih projekata.

Primena usmene istorije u obaveznom obrazovanju se zasniva na upotrebi novih udžbenika istorije, punih usmenih svedočanstava i didaktičkih zadataka, koji olakšavaju proces prikupljanja svedočanstava putem intervjua o tradicionalnom i kulturnom nasleđu, političkoj i socio – ekonomskoj istoriji počev od druge polovine 20. veka, kao i o životu etničkih manjina. Ovi zadaci sintetišu karakter svedočanstava i navode na interdisciplinarnu primenu usmene istorije – sa etnologijom, političkim naukama, sociologijom, lingvistikom, književnošću, geografijom i informatikom.

Nastavnici mogu da unaprede zadatke iz udžbenika, uvodeći usmenu istoriju kao tematski integrisan deo hronološkog učenja nacionalne istorije u srednjoj školi. Nastavnik istorije Vasja Rovšnik iz Slovenije je ovu ideju primenio u procesu nastave. Predložio je neke od sledećih tema koje smatra prikladnim za učenike od 9. razreda osnovne škole do 4. razreda srednje škole. (Vidi uokviren tekst na sledećoj strani).

19) Donald A. Ritchie, *Doing Oral History. Practical Advice and Reasonable Explanations for Everyone*, bez navedenog mesta izdanja, 1995, str. 165.

Slovinci između dva svetska rata

- Slovenci u Kraljevini SHS, potonjoj Jugoslaviji (Osnivanje kraljevine SHS, pitanje granica, uloga generala Majstera, politička stanovišta Slovenaca u Kraljevini)
- Slovenačke manjine „sa druge strane granice“ (slovenačka borba za vreme fašizma u Italiji, slovenačka manjina u Republici Austriji, slovenačka manjina u Mađarskoj)
- Borci iz Slovenije u Španskom građanskom ratu
- Slovenci i početak Drugog svetskog rata

Slovinci u Drugom svetskom ratu

- Okupacija, podela Slovenije na tri okupacione zone i denacionalizacija Slovenaca
- Borba protiv fašizma, nacizma i kolaboracije
- Oslobođilna fronta i različita politička stanovišta
- Slovenačka odluka o Titovoj federativnoj Jugoslaviji i oslobođenje Slovenije

Slovinci posle Drugog svetskog rata

Kraj rata, posledice rata, period obnove i izgradnje, komunizam, posleratni masakri, Titovta Jugoslavija, pitanje granica, manjine, politički položaj Jugoslavije u svetu, uloga Slovenije u Jugoslaviji, razlike u ekonomskom razvoju republika, svakodnevni život u Sloveniji / Jugoslaviji posle Drugog svetskog rata, rat za nezavisnost Slovenije, rat u Jugoslaviji i Slovenija u današnjem svetu.

Razrada složenog zadatka prikupljanja usmenih svedočanstava vezanih za ključna pitanja, pruža mogućnost multiperspektivnog i multikulturnog pristupa učenju. Ono takođe ostavlja prostor za tumačenje činjenica na više nivoa, iz perspektive lokalne, regionalne i evropske istorije. Primer koji smo upravo naveli u tekstu iznad je pogodniji za primenu u školama društvenog smera u kojima nastavnici imaju više od dva časa istorije nedeljno.

U najvećem broju slučajeva, usled malog fonda časova istorije, nastavnici mogu davati učenicima da u okviru domaćeg zadatka primene metod usmene istorije, a zatim da na času predstave sakupljena svedočanstva, analiziraju ih i izvrše njihovu sintezu. Nastavnici istorije učenicima zadaju interesantne zadatke, vezane za porodičnu i lokalnu istoriju, koji su mnogo zahtevniji i složeniji od onih koje dobijaju učenici u osnovnoj školi. Značaj istraživačkog rada učenika i prikupljanja usmenih svedočanstava se ogleda u složenosti istraživačkih ciljeva, raznovrsnosti korišćenih izvora, kao i različitim nivoima analize i interpretacije prikupljenih informacija. Sve navedeno je tesno povezano sa sopsobnostima upoređivanja i selekcije, sposobnostima kritičke analize i sinteze, kao i sa pisanjem individualnih analitičkih eseja.

a) Istraživanje porodične istorije koje nekoliko uključuje stavki:

- Poreklo porodice i njenu istoriju kroz nekoliko generacija
- Personalizaciju ličnosti iz porodice koje su doprinele važnim istorijskim događajima iz nacionalne istorije, državnih radnika, naučnika, sportista, nacionalnih boraca
- Istraživanje topografije mesta koje je povezano sa istorijom porodice

Na ovaj način učenici uče osnovne postulate genaoloških istraživanja porodičnog porekla, čime se podiže svest o istoriji porodice i njenom mestu i doprinosu u zajedničkoj izgradnji društva.

Učenici takođe mogu provesti istraživanje mesta u kome žive.²⁰⁾ Ovaj zadatak može sadržati nekoliko različitih aspekata, kao na primer:

- Istorijske informacije o starom centru sela / varošice / grada
- Geografsko istraživanje centra sela / varošice / grada (glavni trg)
- Sadašnje stanje arhitekture i prirodnog nasleđa u selu / varošici / gradu
- Topografsko istraživanje imena ulica

Svaki od istraživanih objekata zahteva izvođenje opipljivih zadataka. Na primer, prikupljanje informacija o arhitekturi i prirodnom nasleđu u centralnom delu grada ima za cilj da:

- Istraživanjem stvori predstave vezane za današnje stanje građevina u centru grada – kuća, fontana, ukrasa i slično.
- Prikupi podatke o različitim građevinama po sledećem modelu:
 - Sadašnje ime
 - Lokacija u selu / varošici / gradu na kojoj se građevina nalazi
 - Urbane veze
 - Građevina u istoriji (datumi projekta i gradnje)
 - Vlasnici građevine
 - Korišćeni materijali
 - Ukrasni elementi
 - Životni uslovi (higijena)

b) Istraživanje kulturnih tradicija koje žive u raznim geografskim regionima neke zemlje, poput hodanja po vatri u Trakiji, oblasti u Grčkoj.²¹⁾

Zadaci vezani za istraživanje kulturne tradicije, pored izazova koje pruža vođenje intervjua, nude učenicima mogućnost da postanu svesni stalnog napretka ljudske civilizacije. Na ovaj način takođe postaju „vidljive“ kulturne paralele i zajednički običaji na koje sa lakoćom nailazimo u različitim oblastima Balkana. Stoga u ovom kontekstu metod usmene istorije pozitivno utiče na shvatanje ličnog identiteta, kao i identiteta „drugih“, postičući toleranciju i poštovanje različitih identiteta.

Metod usmene istorije može bit korišćen i sklopu izbornih kurseva, van obaveznog nastavnog programa. Neke od tema koje se mogu obraditi su:

- Detinjstvo u prošlosti
- Muškarci i žene u prošlosti²²⁾
- Svakodnevni život u doba komunizma²³⁾
- Religija u vreme komunizma
- Ekonomski i društveni problemi posle 1989²⁴⁾

20) Primer je preuzet i prilagođen od F. Macedo, L. Macedo, Cultural Patrimonium. U: European Citizenship Education. Teacher's Manual, Veliko Trnovo 2004.

21) Sličnu ideju u okviru primera časa u praktičnom delu Priručnika je izneo Pantaziz Miteloudis iz Grčke.

22) U toku 2001–2002. izdata su dva nastavnička priručnika koja se nastala u okviru projekta koji se bavio istorijom i podučavanjem istorije u Jugoistočnoj Evropi. Istaživači su bili učesnici seminara balkanskih istraživača i stručnjaka na univerzitetu N. Rilski u Blagoevgradu, u Bugarskoj.

23) Nastavnici tri evropske zemlje su u toku 2000–2003. godine radili u okviru Pakta za stabilnost, Euroclio – a i nacionalnih nastavnčkih udruženja. Pogledaj nastavničku zbirku izvora „Changes and Continuity in Everyday Life in Albania, Bulgaria and Macedonia 1945–2000“, Euroclio, Skoplje 2003.

24) Poslednje dve teme je preporučio Tudor Hebean iz Rumunije.

Većina tema u udžbenicima koje se odnose na neke aspekte istorijskog razvitka tokom dužeg vremenskog perioda mogu biti izučavane uz upotrebu usmenih svedočanstava. Neke od tema koje mogu biti obrađene na ovaj način su:

- Kako je tehnološki razvoj uticao na život ljudi?
- Kakve je promene širenje urbanih oblasti donelo stanovnicima gradova i sela?
- Kako se tržište rada menjalo tokom godina (opadanje stope nezaposlenosti, pojava novih profesija i novih industrijskih grana, nestajanje manualne proizvodnje i razvitak novih tehnologija)?
- Na koji način su se promenili odnosi među generacijama?
- Na koji način se promenio svakodnevni život ljudi?
- Kako je napredak medicine uticao na poboljšanje kvaliteta života kod ljudi?
- Kako su se menjala naša shvatanja i predstave, na primer ideje i predstave o religiji i sudbini, zločinu i kazni, bogatstvu i siromaštvu, obrazovanju, umetnosti, modi, ulozi i odgovornosti pojedinca u državi, patriotizmu, nacionalnom identitetu itd. ²⁵⁾

Deo navedenih primera je pogodan za primenu tokom nastave na otvorenom, kao na primer u muzejima ili memorijalnim centrima, budući da kombinuju usmenu istoriju sa arhivskim izvorima koji se čuvaju na ovim mestima, ali i stoga što se u muzejima i memorijalnim centrima mogu dobiti i stručna pomoć i saveti eksperata koji tamo rade.

Tokom poslednjih godina u okviru nacionalnog istorijskog takmičenja u Bugarskoj, učenici su postali poznati istraživači raznih tema. Predmeti poslednja dva takmičenja su bili: „Slobodno vreme u ogledalu istorije“ i „Porodična priča i promena porodične sudbine u 20. veku“, što pokazuje porast ljudskog interesovanja za istoriju svakodnevice, ali i masovnu upotrebu metoda usmene istorije u nastavi. Ostvarivanje ovakvog zadatka, bilo individualno ili u okviru grupe, je moguće nastavnim aktivnostima koje se izvode van učionice. Međutim, time se ne isključuje mogućnost korišćenja prikupljenih svedočanstava u toku samog časa.

Na primer, tema „Razvoj fudbala u tvom selu / gradu“ između dva svetska rata, pruža mogućnost učenicima da istraže kulturne i sportske tradicije jedne lokalne zajednice koju su odabrali za predmet istraživanja. Opisujući trenere, fudbalere i navijače, sportske novinare i javne sportske radnike, učenici istovremeno mogu provesti istraživanje o životu u selu ili gradu u prvim posleratnim godinama. Istovremeno se mogu obaviti i intervjui o svakodnevnom životu posle rata, tržištu rada, ekonomiji, modi, ishrani, slobodnom vremenu, simpatijama i antipatijama vezanim za fudbal, omiljenim fudbalskim timovima i značaju fudbala u njihovim životima.

25) R. Stradling, n. d, bez navedene stranice

U okviru školskih projekata, a kao deo različitih nacionalnih i međunarodnih projekata kao što su „Evropa“, „Kultura 2000“, „Sokrat – Komenski 1“ i drugih, nastavnici mogu motivisati svoje učenike da započnu istraživanje koristeći metod usmene istorije. Prilikom istraživanja teme „Žene u 20. veku“, učenici bi mogli izdvojiti nekoliko manjih tema za svoje mikroprojekte:

- Žene i industrijalizacija
- Žene i porodični život
- Manje celine bi mogle ući u savstav tema:
 - Tehnologija i žene: ušteda vremena pri obavljanju kućnih poslova ili ne?
 - Majčinstvo
 - Žene i potrošačko društvo
 - Srećno društvo – obaveza žene?
- Žene i kulturni život
- Politička moć i ravnopravnost
- Žene i ratovi tokom 20. veka
- Žene i revolucije ²⁶⁾

Primena metoda usmene istorije u današnjim školama pruža nastavnicima mogućnost da, ne oslanjajući se samo na udžbenike istorije, pruže priliku učenicima da bolje razumeju istraživanu temu, koristeći izvore razne provenijencije – dokumenta iz državnih i ličnih arhiva, sećanja (dnevnik, pisma, memoare), usmena svedočanstva, autobiografije i porodične priče, fotografije i ostale porodične vrednosti. Iako učenicima ponekad može biti teško da prikupe informacije i dođu do „otkrića“, metod usmene istorije im omogućava da istraže ne samo već dobro poznate zvanične izvore, već i one nepoznate i na taj način otkriju nove istorijske činjenice, ali i da sami svedoče o nekim događajima. ²⁷⁾

Složenost pretvaranja sadašnje nastave istorije u „proces“, zahteva od učenika da kritički porede i uče iz različitih istorijskih izvora. Učenici tako samostalno otkrivaju razlike između starih i novih mitova, nametnutih u bližoj ili daljoj prošlosti, „komunicirajući“ sa različitim ostacima prošlosti – zvaničnim arhivskim dokumentima, uspomnama državnih zvaničnika, usmenim svedočanstvima. Međutim, „kodiranje“ ličnih sećanja u toku istraživačkog projekta često dovodi do pristrasnosti i protivrečnosti. Kada učenici razmišljaju o sopstvenim stereotipima, oni postaju mnogo zamišljeniji građani, koji kritičnije i analitičnije posmatraju slučajeve manipulacije u nacionalnoj i svetskoj istoriji.

26) Ruth Tudor, ekspert saveta Evrope, je preporučila neke od navedenih tema na seminaru nastavnika istorije „Građansko obrazovanje i jednakost polova“, održanom u Velikom Trnovu, u Bugarskoj, u oktobru 2005. godine.

27) R. Stradling, n. d, str. 213.

2.3. Bavljene usmenom istorijom *

Nacrt projekta

Kada se radi na pripremi projekta usmene istorije, mora se voditi računa o izboru istraživačke teme, svrsishodnosti i utemeljenosti ciljeva projekta, kao i o solidnoj istraživačkoj strategiji. Sve ove stavke moraju biti uključene u nacrt istraživačkog projekta.

Izbor istraživačke teme predstavlja prvi korak u pripremi projekta usmene istorije. Pri izboru teme neophodno je voditi računa o mogućnostima za primenu metoda usmene istorije pri njenoj obradi, budući da je potrebno imati znatan broj raspoloživih očevidaca koji će biti u mogućnosti da doprinesu završetku istraživačkog projekta.

Priprema preliminarne dokumentacije je od presudne važnosti za utvrđivanje do koje mere je tema prethodno istražena. Ona nam takođe otkriva da li je prilikom istraživanja moguće doći do nekih drugih značajnih dostignuća.

Istraživački tim bi trebalo formirati na osnovu same teme i njene složenosti. U ovaj tim, bi osim istoričara, mogli ući i drugi stručnjaci poput antropologa, etnologa i sociologa. U zavisnosti od posebnih karakteristika projekta, istraživačkom timu može asistirati tehničko osoblje, ukoliko je njihova pomoć neophodna pri korišćenju video i audio opreme, upravljanju vozilima i slično. Da bi projekat bio uspešno završen, od presudnog je značaja da svaki član tima dobije jasno određeni zadatak.

Baza podataka je termin koji se odnosi na kontakte uspostavljene u mestima na kojima će se vršiti istraživanje i koji bi trebalo da olakšaju pristup informacijama koje su bitne za ciljeve i svrhu projekta. Ovi kontakti bi olakšali izradu liste potencijalnih svedoka koji bi bili intervjuisani. Pod bazom podataka se može podrazumevati i širok spektar institucija i drugih partnera iz izabranih mesta istraživanja. Kroz institucionalnu podršku, moguće je dobiti pristup korisnim informacijama i na taj način sprovesti efikasnije i profesionalnije istraživanje.

Logistika obuhvata sav potreban materijal i usluge neophodne za projekat. Veoma je važno da oprema bude u dobrom stanju, da se može koristiti u projektu, kao i da odgovara istraživačkoj temi, ciljevima i samom timu.

Budžet predstavlja presudan element za uspešno okončanje projekta. Priprema budžeta projekta je veoma složen proces koji zavisi od mnogo faktora i zahteva angažman čitavog tima. Štaviše, u toku izrade budžeta, tim bi trebalo da razmotri svaki aspekt projekta i pokuša da bude realističan tokom čitavog procesa planiranja. U okviru budžeta bi trebalo da uđu različiti mogući troškovi koji zavise od ciljeva istraživanja. Ovi troškovi mogu biti razvrstani po svojoj važnosti, kao na primer:

1. Tehnička oprema – kasetofoni, video plejeri, kamere
2. Dodatna oprema – audio i video trake, baterije, filmovi za fotoaparate, kompakt diskovi, DVD – jevi isl.
3. Troškovi prevoza i smeštaja. Kada je istraživanje zasnovano na metodi usmene istorije, treba računati na to da je potrebno često putovati. Stoga treba razmotriti i druge faze poput putovanja radi identifikovanja lokacije istraživanja, organizovanja kampanje o važnosti istraživanja i broju učesnika projekta.
4. Drugi logistički troškovi – računari za telefon i internet, poštanski troškovi itd

Diskrecioni troškovi:

1. Plaćanje članova tima, na primer plaćanje kordinatora projekta i drugih lica uključenih u istraživanje ili zapisivanje ili prevođenje intervjua
2. Ocenu istraživačkih rezultata – npr. publikovanje knjige, snimanje dokumentarnog filma, organizaciju izložbe, postavljanje internet stranice itd.

* Članak pripremio Cosmin Budeanca, Romunija

Istraživanje

Druga, najvažnija i najsloženija faza je primena projekta, odnosno svih radnji vezanih za projekat kao što su dokumentovanje, terensko istraživanje, prethodni izveštaji, analize itd.

Priprema dokumentacije počinje u trenutku kada je izabrana tema istraživanja i izvršena preliminarna analiza. Valjano dokumentovanje podrazumeva dublje i sadržajnije istraživanje teme, koja mora biti posmatrana iz više različitih perspektiva.

1. Istorijski okvir

Sposobnost da se određena tema smesti u određeni istorijski okvir dovodi do potpunijeg razumevanja uzroka i posledica koji su uticali na odigravanje određenih istorijskih događaja.

2. Geografski okvir

Identifikovanje i upoznavanje geografskih lokacija se može pokazati kao neophodno, ukoliko se predpostavlja da će intervjuisana osoba u toku svog izlaganja navoditi i geografske podatke.

3. Lokalni običaji i tradicija

Upoznavanje lokalnih običaja i tradicija pomaže timu da izbegne istraživanje u doba održavanja važnih lokalnih proslava. Poznavanje radnog vremena mesta na kome se istražuje je takođe veoma značajno, budući da olakšava rad istraživača na pripremi terenskog rasporeda. Ovako se izbegava intervjuisanje ljudi tokom radnog vremena, što ostavlja mogućnost obavljanja dugačkog i detaljnog intervjua tokom slobodnog vremena intervjuisanih.

■ Izvori

Pre odlaska na istraživački put, neophodno je znati da je dokumentacija ključni element koji omogućuje usmešno istraživanje. Istraživači bi trebalo da sastave detaljan pregled literature i da uzmu u obzir sve raspoložive izvore kao što su: razne knjige i radove posvećene temi, fotografije, dokumenta, dokumentarne filmove, mape, štampu, pisma, dnevnike, razglednice ili baze podataka na internetu. Štaviše, prethodno prikupljanje dokumenata može biti organizovano u skladu sa postojećim mogućnostima.

Ovakvim poduhvatima se mogu na delikatan nači prikupiti kvalitetne informacije što timu pruža mogućnost da uspešno otpočne rad.

Očigledno je da svaki od gore pomenutih izvora ima svoje prednosti i ograničenja, ali svi oni u celini, mogu omogućiti solidno upoznavanje teme, a to je osnova kvalitetnog intervjua

■ Sastavljanje priručnika za intervju

Priručnik za intervju predstavlja jedan od osnovnih elemenata u okviru projekta usmene istorije. Priručnik može sastaviti pojedinac, nekoliko članova tima ili pak može biti rezultat zajedničkih razmišljanja čitavog tima. Podrobnije informacije o strukturi i sadržaju ovog priručnika će biti predstavljene u zasebnom delu ove publikacije.

■ Pronalaženje potencijalnih očevidaca

Ovom procesu se može pristupiti na nekoliko načina:

- Uz pomoć lokalnih partnera, glavnih izvora informacija i drugih kontakata. Ovakav pristup je od naročite pomoći u slučajevima kada tim ne poznaje dovoljno dobro mesto istraživanja.
- Tražeći podršku institucija kao što su gradska uprava, crkva, policija, u slučajevima kada se ključni očevidci ne mogu pronaći uz pomoć lokalnih partnera. Međutim, ovo zahteva dosta vremena i prolazak kroz birokratsku proceduru u gore navedenim ustanovama.
- Primarni izvori. Moguće je identifikovati jednog očevidca i onda, upotrebljavajući tehniku grudve snega, pronaći i ostale očevice. Ovaj pristup, poznat i kao pristup „korak po korak“, može biti posebno uspešan u malim zajednicama i ruralnim oblastima, gde se meštani međusobno dobro poznaju.
- U zavisnosti od okolnosti mogu biti korišćeni i drugi pristupi – pretraga po telefonskom imeniku da bi se došlo do informacija o kontaktu

■ Tim

Kao što je već napred pomenuto, tim se formira u skladu sa istraživačkim projektom. Preporučljivo je oformiti tim od dve osobe od kojih će jedna imati glavnu ulogu pri vođenju intervjua, a druga joj pomagati. Prva osoba vodi razgovor sa očevidcem, dok druga zapisuje osnovne informacije koje saopštava intervjuisana osoba, imena ljudi, varošica ili gradova koji se pominju za vreme intervjua kako bi se, po završetku intervjua, proverila verodostojnost informacija. Asistent se takođe može umešati tokom intervjua. On može postavljati pitanja, skretati pažnju na teme koje su u vezi sa osnovnom temom, tražiti razjašnjenja pojedinih informacija. Međutim, važno je imati na umu da ove intervencije treba da budu relevantne i načinjene u prikladno vreme tako da ne ometaju tok razgovora. U zavisnosti od važnosti očevidca i dobijenih informacija, intervjua se može snimati i kamerom.

■ Mesta na kojima se radi intervjua

Pri izboru lokacije na kojoj će se obaviti intervjua, treba voditi računa o nekoliko bitnih elemenata:

Fonični uslovi – treba birati lokaciju na kojoj se ne mogu čuti ometajući zvuci koji bi uticali na kvalitet snimka.

Izvori svetlosti – o ovom pitanju takođe treba povesti računa, naročito ukoliko se intervjua snima kamerom.

Psihološki osećaj komfora kod očevidca – ovo je daleko najvažniji element. Stoga je često najbolja lokacija za obavljanje intervjua kuća samog očevidca. Tako će očevidac lakše prevazići zadržku koju oseća, posebno ako ga intervjuiše stranac. Štaviše, boraveći u udobnom ličnom okruženju, očevidac može da istraživaču obezbedi i dodatni materijal – fotografije, dokumenta ili druge predmete koji su u vezi sa temom i tako doprineti potpunijem rekonstruisanju i razumevanju toka istorijskog događaja. Ipak, uvek može doći do neprijatnih situacija koje mogu ometati miran tok razgovora. U ovakvim situacijama, osoba koja vodi intervjua bi trebala da razmisli i odluči koja bi lokacija mogla da bude najprikladnija za obavljanje razgovora.

■ Oprema

Treba da odgovara sadržaju i važnosti teme, kao i okolnostima. Za vreme intervjua nezaobilazno je korišćenje analognog ili digitalnog rekordera. Ukoliko nije dogovoreno da li će se intervjua snimati na velikim ili malim trakama, istraživač može uvek da napravi izbor između ove dve opcije u zavisnosti od opreme koju koristi. Korišćenje analog mikrofona uvek može doprineti kvalitetu snimka. Po završetku intervjua, dobijene informacije treba da budu transkribovane, prekućane, a ponekad i prevedene. Nakon završetka ovih poslova, istraživači treba da ponovo pročitaju prikupljeni materijal kako bi popunili praznine u informacijama i ispravili dvosmislene delove, ponekad organizujući i ponovljeni intervjua sa očevidcem.

■ Arhiviranje intervjua

Pod arhiviranjem podrazumevamo zavođenje svake snimljene trake, kako bi se svaki pojedin intervjua bilo lako naći u okviru baze podataka. Ne postoji poseban standard za zavođenje. Podaci koji se obično pišu su: ime, adresa, datum i mesto rođenja, nacionalna i etnička pripadnost, veroispovest, obrazovni stepen i profesija ispitanika. Mogu se pribeležiti i vreme i mesto intervjua, ime osobe koja je intervjua obavila, tema, osnovne informacije iz razgovora, registar imena i mesta, kao i neke informacije o procesu transkribovanja – da li je intervjua zapisan i ko ga je zapisao, kao podaci o primenjenoj metodologiji i opšte informacije o toku intervjua. Ovi podaci postaju tako važan izvor informacija kako o samom očevidcu, tako i o sadržaju intervjua.

■ Transkribovanje intervjua

Zapisivanje intervjua može bit posmatrano kao „razmišljanje na papiru“ o video ili audio snimku. Međutim, tokom transkribovanja može doći do promena, budući da je govorni jezik bitno drugačiji od pisanog. Ton, intonacija i ritam izgovorenog predstavljaju deo sadržaja, pa ih je teško adekvatno pismeno preneti. Stoga proces transkribovanja treba započeti odmah po završetku intervjua. Poželjno je da u ovaj posao bude uključena osoba koja je vodila intervjua ili njen asistent. Tako osoba koja je prisustvovala intervjua lako može opisati brojne gestovi koji nisu mogli biti snimljeni na audio – traku. (Na primer, očevidac gestom pokazuje da mu je voda došla do vrata). Samo

osoba koja je bila prisutna za vreme trajanja intervjua bila u mogućnosti da precizno zapiše do kog nivoa se voda podigla. Stručnjaci preporučuju da je prilikom transkribovanja bolje koristiti kopiju snimka intervjua nego original.

Dovršenje projekta

Poslednja faza projekta usmene istorije obuhvata evaluaciju rezultata i ishoda projekta, kontrolisanje projekta, završni izveštaj i preporuke i sugestije za eventualne naredne projekte.

■ Evaluacija i kontrolisanje

Rezultati istraživanja su sakupljeni, procenjeni i analizirani u skladu sa početnim ciljevima projekta. Moguće je napisati rad o obrađenoj temi, objaviti svedočanstva, snimiti dokumentarni film, inicirati radio ili televizijske debate, organizovati izložbe, napisati školske udžbenike ili prikupljene informacije predstaviti na internet sajtovima.

■ Završni izveštaji

Ovi izveštaji treba da sadrže zbir rezultata projekta, naglašavajući do koje je mere početni cilj projekta ispunjen. Oni takođe mogu istaći da li je projekat neophodno nastaviti ili ne.

■ Priprema upitnika

Da bi se uspešno okončao projekat usmene istorije neophodan je dobar upitnik. Njegova primena je obično ograničena na predmet i trenutak u kome je istraživanje sprovedeno. Istraživači bi pažljivo trebalo da sastave upitnike za intervju kako bi bili potpuno spremni za istraživačko putovanje. Upitnik za intervju se obično sastoji od uvodnih, otvorenih, zatvorenih i kontrolnih pitanja. Uvodna pitanja pomažu osobi koja vodi intervju da sazna nešto više o ispitaniku. Ova pitanja se odnose na opšte podatke o ispitaniku; dakle na ime, nacionalnost, etničku pripadnost, adresu, datum rođenja, veroispovest, stepen obrazovanja i zanimanje.

Zatvorena pitanja su ona na koje se odgovara samo sa „ne“, „da“, „ne znam“ (na primer: Da li ste se borili u drugom svetskom ratu?) i iz njih se ne može dobiti velika količina informacija, pa zvuče izolovano.

Otvorena pitanja daju mogućnost očevicu da potpunije saopšti svoje gledište po nekom pitanju (npr. „Kako je izgledao običan dan na frontu?“). Ona pružaju više informacija, što vodi potpunijem razumevanju istorijskih događaja.

Kontrolna pitanja su povezana sa temom i zasnovana su na odgovorima ispitanika. Ona pomažu istraživačima da pronađu jasnije i potpunije odgovore.

2.4. Intervju

Pre intervjuja

■ Izbor teme i očevidca *

Nastava savremene istorije pruža priliku nastavnicima da primene metod usmene istorije na času. Međutim, nastavnici, prilikom predavanja istorije 20. veka, moraju vrlo pažljivo razmisliti koja je najprikladnija tema za primenu ovog metoda. Najpametnije bi bilo izbegavati kontroverzna politička pitanja poput pitanja: „Kako je počeo rat u bivšoj Jugoslaviji“ ili „Ko je počeo rat u bivšoj Jugoslaviji“ i pokušati osvetliti osećanja običnih ljudi koji su svakodnevno bili izloženi ratnim strahotama. Kontroverzna i „teška“ pitanja mogu pobuditi neprijatna sećanja. Kako učionica nije najpogodnije mesto za bilo kakve poteškoće tokom intervjuja, mudro bi bilo izbegavati ovakve situacije.

Kako ljudsko pamćenje nije savršeno, ljudi obično selektivno memorišu događaje, kasnije ih objašnjavajući iz sopstvenog ugla. Da bi se izbegle pogrešne izjave i zaključci o nekim političkim pitanjima, najbolje je metod usmene istorije primeniti pri obradi neke od sledećih tema:

- Svakodnevni život običnih ljudi
- Mesto i uloga žene u društvu
- Detinjstvo u prošlosti
- Porodični život, običaji, udvaranje i brak
- Kultura stanovanja
- Higijenski standardi i navike
- Unutrašnje i spoljne migracije
- Urbanizacija
- Slobodno vreme u urbanim i ruralnim sredinama
- Svakodnevni život u doba komunizma
- Pad komunizma

Navedene teme pružaju nastavnicima mogućnost da čas otpočnu lekcijom iz udžbenika, a zatim da učenicima predstave očevidca koji će im jasnije i živopisnije objasniti i opisati pojedine događaje i društvene promene. Nastavnik ili očevidac na čas mogu doneti fotografije, stara pisma, dnevnik i novinske isečke i pokazati ih učenicima. Jako je važno naći pouzdanog očevidca za intervju, budući da će on sa učenicima podeliti svoje uspomene i osećanja

i predstaviti važne istorijske događaje, a njegov iskaz će poslužiti kao dodatni materijal u nastavi. Osobe koje su prisustvovala samo nekom događaju i ne raspolazu dovoljnim brojem podataka bitnih za temu koja se obrađuje, ne bi trebalo da budu smatrane pouzdanim očevidcima. Očevidac mora imati dobru pamćenje i biti spreman da podeli svoja sećanja i u intervjuu zaista učestvuje. Dobar intervju je onaj u kome je ispitanik predan i zainteresovan da sa decom komunicira, čime čas postaje poučniji i interesantniji.

Nastavnici mogu naći očevidca u krugu svojih poznanika ili dozvoliti deci da izaberu osobu koju će dovesti na čas. Međutim, pronalaženje dobro očevidca je može predstavljati pravi poduhvat. Ukoliko nastavnici ne poznaju nikoga ko bi mogao poslužiti kao ispitanik, mogu kontaktirati institucije koje se bave nastavom istorije, rade na istorijskim projektima ili kontaktirati socijalne ustanove u kojima borave starija lica, svedoci različitih istorijskih događaja.

■ Priprema za obradu teme *

Posle pažljivog izbora teme istraživanja i očevidca, nastavnici bi trebalo da se kroz preliminarno istraživanje detaljno upoznaju sa tematikom, kako bi bili u potpunosti pripremljeni za intervju. Takođe bi trebalo da se podrobno upoznaju sa izvorima i literaturom i na taj način dođu do informacija, kako iz primarnih izvora, tako i iz sekundarnih. One bi se tokom intervjuja mogle iskoristiti kako bi se „osvežilo“ pamćenje ispitanika, izazvale emocije i učenicima predstavila življa i interesantnija slika.

Priprema nastavnika za čas je jedan od presudnih faktora tokom intervjuja, naročito u slučajevima kada očevidac nije preterano zainteresovan za sam razgovor, nije u mogućnosti da odgovori zbog rupa u sećanju ili izbegava određena pitanja kako bi opravdao sopstvenu ulogu u nekoj situaciji. Kako očevidci mogu svesno ili nesvesno pomeštati neke podatke, dobro pripremljen nastavnik može uočiti nepouzdanost iznešenih informacija i komentarisati ih ili razjasniti u toku evaluacije intervjuja. Ako se ispostavi da je očevidac nepouzdan, nastavnik mora učenicima ukazati na sporna mesta u intervjuu i informisati ih o verodostojnosti i kredibilitetu prezentovanih informacija. Međutim, važno je naglasiti da metod usmene

istorije ne treba da zameni udžbenik ili druge izvore koji osvetljavaju neku temu, već da pomogne učenicima da dobiju sadržajnije i življi prikaz nekog događaja kako bi bolje razumeli svakodnevni život u obrađivanom istorijskom periodu.

■ Kritički pristup intervjuu **

Istorija je kompleksan i multidisciplinarni predmet koji ne može biti predstavljen iz jedne perspektive, budući da svaki prošli događaj ili iskustvo mora biti posmatrano iz različitih perspektiva i uglova gledanja kako bi imali detaljniju i precizniju sliku istorijske prošlosti. Metod intervjuja doprinosi jasnom predstavljanju ne samo istorijskih činjenica i podataka, već i ličnih viđenja ili stavova očevidca, nudeći jednostavniji i efikasniji način razumevanja istorije.

Ipak, nastavnici istorije bi trebalo da koriste različite metode i pristupe povezane sa metodom usmene istorije u toku predavanja o nekom istorijskom događaju, omogućavajući učenicima da na taj način shvate prošle događaje ili pojave. U intervjuu učestvuju osoba koja postavlja pitanja i očevidac, svedok nekog događaja, koji odgovara na pitanja koja je ranije pripremio ispitivač. Metod usmene istorije, odličan i praktičan metod za primenu u nastavi istorije, je primenljiv samo pri istraživanju tema iz skorije prošlosti, budući da su očevidci ključni akteri u predstavljanju istorijskih događaja. Nastavnici bi takođe trebalo da razmisle i o lošim stranama primene ovog modela na času. Rezultati intervjuja zavise od mnogih faktora. Način na koji su sastavljena i postavljena pitanja je od presudnog značaja tokom procesa intervjuisanja. Uspešan intervju najviše zavisi od pripremljenosti osobe koja vodi intervju, pre svega u pogledu izbora pitanja za očevidca.

Ispitivač bi trebalo da bude dobro pripremljen i organizovan, kako se u toku intervjuja ne bi dogodilo da postavlja nebitna pitanja, ponavlja pitanja ili zaboravlja da postavi pitanja koja su ključna za istraživanje. Još jedna mana intervjuja je da očevidac može rzdvodnjavati tok razgovora, menjati temu i govori o stvarima koje su nebitne za samo istraživanje. Ovakvo ponašanje očevidca može oduzeti puno vremena i obmanuti istraživača. Pishološko stanje očevidca predstavlja još jedan otežavajući faktor tokom intervjuja. Pojedina pitanja značajna za istraživača, mogu kod očevidca izazvati jaku emocionalnu reakciju. U ovakvim slučajevima intervju bi trebalo da bude prekinut, a

istraživač bi trebalo da se usredsredi na ispitanika i pokuša da stvori mirnije okruženje koje će očevidcu ulivati više poverenja. Međutim, istraživač bi trebalo da se drži protokola istraživanja i da se emocionalno ne upliće tokom intervjuja. Do ovakvih situacija može doći u slučajevima kada se istražuju pojedina „osetljiva pitanja“. Istraživač mora biti svestan da postoji mogućnost da očevidac ne želi da otkrije bitne pojedinosti, naročito ako se radi o poznatim političarima ili nekadašnjim političkim zatvorenicima. Uspešan istraživač takođe mora imati na umu da su sećanja često subjektivna, te da bi stoga iskaz očevidca o nekom prošlom događaju trebalo posmatrati kao odraz nečijeg subjektivnog opažanja.

Stoga metod intervjuja ne bi trebalo da bude primenjen samostalno, već bi ga trebalo kombinovati sa drugim metodama podučavanja, kao i sa drugim izvorima informacija – arhivima, muzejima, štampom, literaturom, dokumentarnim filmovima, memoarima itd.

■ Priprema upitnika **

Pre izrade upitnika intervjuja, istraživači treba da budu potpuno sigurni da su prošli kroz sve potrebne faze istraživanja, a naročito da su izabrali jasnu i preciznu temu. Istraživački tim bi trebalo da sastavi pregled literature i u istraživanju korisiti različite izvore – objavljene i neobjavljene dokumente, dokumentarne filmove i slično, kako bi bio u mogućnosti da pripremi valjan i podsticajan upitnik. Preskakanje predhodnog istraživanja i analize bi prouzrokovalo poteškoće i uticalo na kvalitet osnovnog istraživanja. Istraživačke ciljeve je moguće ostvariti putem dobro pripremljenog upitnika i uz punu saradnju istraživačkog tima i očevidaca.

Osim pravilnog izbora teme, veoma je važno punu pažnju posvetiti pronalaženju i izboru očevidaca nekog istorijskog događaja. Pre samog intervjuja, istraživač bi trebalo da poseduje osnovna znanja o životu očevidca, pogotovo u pogledu njegove uloge i zasluga u nekom istorijskom događaju. Nasumično izabrana pitanja, dobra za stvaranje opuštene atmosfere, treba da budu stavljena na početak upitnika. Ostala pitanja vezana za istraživanu temu treba ređati hronološki i u skladu sa njihovom važnošću. Ipak, važno je napomenuti da istraživač intervju treba da pristupi selektivno, nekoristeći sva pripremljena pitanja. Pored unapred pripremljenih osnovnih pitanja, istraživač mora ostaviti vreme i prostor za postavljanje do-

datnih pitanja ili podpitanja, koja mogu iskrsnuti u toku nestrukturisanog intervjua. Ukoliko pitanja sastavlja grupa učenika, preporučuje se da oni budu podeljeni na nekoliko manjih grupa, tako da svaka grupa dobije dovoljno vremena da porazgovara o temi, kao i da pripremi listu važnih pitanja. Potom ove liste mogu biti predstavljene čitavom razredu, pri čemu bi učenici komentarisali i procenjivali svaku. Pitanja koja učenici najbolje ocene bi trebalo uključiti u sastav upitnika. Ova pitanja bi trebalo da budu precizna i jasna, ne preterano duga, kako ne bi odvlačila pažnju ili bila teško razumljiva, i direktna da bi intervjuisana osoba otkrila nove, važne činjenice bez razvodnjavanja razgovora. Ispitivač takođe treba da se postara da obavi intervju etički – obazrivo, fleksibilno, odgovorno, bez provociranja, poštujući privatni život očevica. Pitanja treba da budu dosledna, logički jasna i u skladu sa temom kako očevidac ne bi došao u zabunu tokom intervjua.

Vođenje intervjua *

■ Priprema „rezervnih“ pitanja

Nastavnik bi trebalo da pripremi i „rezervna“ pitanja kako bi izbegao eventualno skretanje razgovora tokom intervjua. Čas istorije je mnogo interaktivniji i efikasniji ukoliko nastavnici ne postavljaju pitanja, već cilj časa ostvaruju uputstvima, sugestijama i osnovnim smernicama koje daju učenicima. Dopuštanje učenicima da se ponašaju kao istraživači, ne mešaje nastavnika u njihove uloge i ne zauzimanje bilo kakve vodeće pozicije, čini da proces učenja bude okrenut učenicima, što se pokazalo korisnim i efikasnim u procesu podučavanja. Ipak, nastavnici treba da budu dobro pripremljeni za intervju, sa unapred spremnim pitanjima, ukoliko se desi da učenici skrenu tok razgovora ili na pravi način ne iskoriste odgovore očevica kako bi mu postavili dodatna pitanja.

Od naročitog je značaja dozvoliti učenicima da se ponašaju slobodno za vreme intervjua, kako bi se brže navikli na ulogu istraživača i razvili sposobnosti kritičkog i kreativnog mišljenja. Ovo praktično znanje koje učenici stiču tokom intervjua mnogo više doprinosi dužem i dubljem razumevanju teme nego teoretsko znanje koje dobijaju iz udžbenika. Stoga, učenici treba da nauče da prepoznaju i razumeju različite istorijske izvore, naročito u toku traganja za potencijalnim očevicima. Obzirom na stalni porast i uticaj informacija koje se mogu skinuti sa interneta, veoma je važno da učenici kritički razmišljaju i da budu u stanju da prepoznaju, proberu i pristupe informacijama koje mogu naći na različitim adresama u virtualnom svetu.

■ Podela učenika na grupe

Primena metoda usmene istorije je mnogo uspešnija kada je on okrenut učenicima i kada učenici tokom časa u njemu aktivno učestvuju. Kako bi metod bio efikasno primenjen, nastavnici bi trebalo da učenike podelu u grupe organizovane prema abecednom redu, polu, godinama rođenja itd. Najefikasnije i najproduktivnije je ipak podeliti razred prema temama obuhvaćenim školskim programom. Ostavljajući priliku učenicima da sami izaberu svoju grupu, postizemo da učenici aktivnije učestvuju na času, a time i da čas istorije postane uspešniji.

Ovo je primer časa istorije na kome se obrađuje tema „Svakodnevni život po završetku Drugog svetskog rata“. Učenici mogu biti podeljeni u grupe i od njih se može tražiti da sastave pitanja povezana sa raznim aspektima svakodnevice – ishranom, slobodnim vremenom, obrazovanjem, medijima, ljudskim pravima, društvenom sigurnošću i bezbednošću, kulturom itd. Učenicima treba dozvoliti da odaberu temu o kojoj imaju potpunija znanja ili su za nju više zainteresovani, kako bi bili postignuti produktivniji i sadržaniji rezultati. Ako za ovu aktivnost nema dovoljno vremena na času, učenici bi zadatak mogli obaviti i kod kuće.

Ipak, nastavnici bi trebalo da predvide moguće nedostatke ovakvog načina rada i imaju rezervni plan za bilo koju situaciju do koje bi moglo doći na času. Da bi proces učenja bio efikasniji, dobro je podeliti učenike u „grupe po pitanjima“. Najbolje je da učenici iz iste grupe sede za istim stolom. Na ovaj način postizemo bolju saradnju među učenicima u grupi, demokratski duh i sprečavamo da grupe tokom rada ometaju jedna drugu.

■ Predstavljanje očevica

Predstavljanje očevica učenicima je ključna faza metoda usmene istorije, pa stoga nastavnici treba da je uvažavaju i budu za nju dobro pripremljeni. Dobar, efikasan i sadržajan način za početak časa je informisanje učenika o osnovnim podacima o istorijskoj temi koja će na času biti obrađivana, vezi očevica sa temom i vremenskim periodom, kao davanje osnovnih biografskih podataka o očevicu. Tokom intervjua, nastavnik takođe mora voditi računa o etičkim i moralnim pravilima, kao i osnovnim ljudskim pravima, naročito ako je očevidac živeo u vremenu u kome su ova prava bila potpuno zanemarena ili uskraćena.

Ako želimo da učenici razviju sposobnosti kritičkog mišljenja kroz poimanje i razumevanje istorije, onda takođe moramo imati na umu da podaci dobijeni od očevidaca predstavljaju samo subjektivan deo istorijske stvarnosti. Što je veći prikupljeni broj takvih delova o nekom istorijskom događaju / periodu nama će taj događaj / period biti jasniji.

■ Snimanje intervjua

Da bi intervjua bio uspešno obavljen, trebalo bi ga snimiti na audio ili video traku, kako bi informacije bile u potpunosti sačuvane. Smatra se da je video zapis efikasniji nego audio, jer nam pruža priliku da zabeležimo gestikulaciju i emotivno stanje, na taj način potpunije razumemo istorijski kontekst i ga da življe i jasnije prenesemo preko video plejera. Ipak, obzirom na uslove u kojima se odvija nastava i tehničku opremljenost, mnogo je prikladnije koristiti audio nego video zapis.

Pre otpočinjanja intervjua nastavnik bi trebalo da dobije saglasnost očevica za snimanje razgovora, bilo audio ili video, budući da bi snimanje moglo da zaplašiti ili obeshrabri svedoka iz raznih razloga, poput :

- Kod očevica se može javiti osećaj nelagodnosti ili zbunjenosti, posebno ako očevidac nije upoznat sa savremenom tehničkom opremom, pa zbog toga može odbiti da saraduje
- Snimanje može da spreči očevica da bude iskren i otvoren pri svakom pitanju
- Učenici vole tehniku, pa im to može skrenuti pažnju sa intervjua i izlaganja očevica

Nastavnici bi trebalo da budu dobro pripremljeni pre početka snimanja, kao i da pre samog intervjua pažljivo provere fizičko stanje opreme. U suprotnom, otklanjanje tehničkih problema na času bi oduzelo dragoceno vreme, poremetilo tok intervjua i snizilo koncentraciju učenika, to jest onemogućilo sadržajan i kvalitetan intervjua. Ukoliko nastavnik dobije saglasnost očevica za snimanje, intervjua se može pokazati veoma korisnim za sam predmet, pa njegov sadržaj može biti korišćen na drugim časovima, prezentacijama, pri pisanju analiza i eseja ili biti arhiviran.

■ Pitanja i odgovori tokom intervjua

Primena metoda usmene istorije na času nije previše rasprostranjena, uprkos činjenici da su emocionalni uvid i informacija iz prve ruke koju učenici dobijaju za vreme intervjua od velike važnosti i predstavljaju značajnu prednost ovog metoda. Pitanja i odgovori koje sastavljaju nastavnik ili učenici su osnovna sredstva za bolje učenje i razumevanje istorije uz / kroz usmenu istoriju.

a) Pitanja

Nastavnici treba da budu pripremljeni za nepredvidive situacije do kojih može doći tokom intervjua. Pitanja treba da budu precizna, kratka, jasno definisana i prikladna, kako bi proces intervjuisanja bio zanimljiv i dinamičan. Veoma je važno uvesti učenike u temu pre časa usmene istorije. Učenici očevicu treba da postavljaju kratka, logična, komparativna i evaluaciona pitanja tokom intervjua koja doprinose razumevanju prošlog istorijskog događaja. Nastavnici mogu pomagati u vođenju intervjua, dajući pojašnjenja ili proveravajući verodostojnost istorijskih informacija koji ispitanik iznosi u razredu. Nastavnici takođe mogu pripremiti pitanja i za učenike kao bi proverili njihovo znanje o temi koja se obrađuje, omogućujući im da daju doprinos času, podele svoje znanje i razmišljanje o temama intervjua sa ostalima. Tako će se učenicima dati na značaju i uticati na njihovo lakše uključivanje u rad tokom intervjua.

Postoje 3 tipa pitanja pripremljenih za intervjua. To su: pitanja za očevicu, pitanja za učenike i „rezervna pitanja“. Nastavnik mora naučiti učenike da za vreme intervjua postavljaju pitanja o mestu, vremenu, uzrocima i načinima odigravanja nekog događaja. On mora spontano usmeravati čak i ka temi intervjua u slučajevima da se učenička pitanja nedovoljno tiču istraživane teme. Stoga je neophodno da nastavnik ima pripremljena „rezervna pitanja“, koje može postaviti grupa učenika.

Ovo je primer modela pitanja u slučajevima kada su učenici podeljeni na grupe:

- Pitanja o opštem istorijskom kontekstu
- Pitanja u vezi sa lokalnom istorijom (u zavisnosti od teme)
- Lična pitanja za očevicu
- Opisna pitanja za očevicu
- Komparativna pitanja za očevicu
- Evaluaciona pitanja za očevicu
- Komparativna pitanja za učenike
- Evaluaciona pitanja za učenike
- Konačna evaluacija
- Aktuelnost

b) Odgovori

Učenici bi trebalo da zapišu osnovne činjenice prezentovane u toku intervjua, kao i da sastave rezime o dobijenim odgovorima, uzimajući u obzir složenost pitanja. Informacije dobijene tokom intervjua mogu da posluže kao dobra polazna osnova za pisanje analitičkih eseja. Uloga nastavnika tokom intervjua je presudna, budući da on mora pažljivo pratiti tok intervjua, kako bi se umešao u trenutku kada učenička pitanja postanu suviše opširna, vratio razgovor u okviru teme, ispoštovao vremenski okvir i ostvario cilj intervjua. Nastavnici pažljivo moraju analizirati odgovore očevica, učenička pitanja i odgovore i pokušati da čak usmere da objektivno, logički i tolerantno istorijski promišljaju, kako bi bili u mogućnosti da procene neku istorijsku situaciju i događaj i usvoje osnovne kulturne, ljudske i društvene norme, što može biti izvedeno i na narednim časovima istorije.

Po završetku intervjua

■ Evaluacija *

Ovaj deo časa pripada nastavniku i on ga izvodi po unapred isplaniranoj strategiji.

a) Zahvaljivanje očevicu

„Draga gospođo / gospodine Smit, bilo nam je zadovoljstvo da sa Vama obavimo intervju posvećen svakodnevnom životu u doba komunizma. Želeli bi smo i da se izvinimo zbog eventualne neprijatnosti koje smo za vreme intervjua izazvali radoznalošću. Zahvaljujemo se na iskrenim odgovorima i punoj saradnji tokom intervjua.

Vaši izražajni, posvećeni i odgovorni doprinos je, zajedno sa drugim istorijskim svedočanstvima o ovoj temi, bio od velikog značaja za ovo istraživanje. Obavestićemo vas o daljem nastavku i rezultatima ovog istraživanja“.

b) Učenička evaluacije

Drugi deo evaluacije je usredsređen na dijalog između učenika. Oni postavljaju pitanja u vezi sa temama koje su se otvorile tokom analize istorijskih događaja. Učenici se spremaju za intervju, međusobno razmenjuju rezultate i rešavaju poteškoće koje se javljaju u toku procesa pripreme, a koje detaljnije izlažu predstavnici učenika.

Ova aktivnost se može izvesti davanjem opštih zadataka, kao na primer:

- Svaka grupa rezimira znanje stečeno tokom intervjua
- Kako će znanje stečeno tokom intervjua utiče na ciljeva našeg istraživanja
- Opiši kaoja je osećanja izazvao intervju (ovo može biti dato kao domaći zadatak, za rad pojedinačno ili u grupi)

c) Nastavnička evaluacija

Nastavnik u saradnji sa učenicima ocenjuje istorijski događaj opisujući i analizirajući okolnosti u kojima se događaj odigrao, tražeći od učenika da izraze svoja stanovišta i osećanja prema tom istorijskom događaju. Nastavnici mogu zadati učenicima da „odigraju“ različite uloge u određenom istorijskom događaju. Svaki učenik bi dobio odgovarajući ulogu i morao da pronađe put i način

da izbegne negativne posledice nekog istorijskog pitanja. Međutim, svaka od izvedenih aktivnosti mora za cilj imati postizanje željenih ciljeva istraživanja. Stoga se od učenika može zatražiti da napišu esej i u njemu iznesu svoja viđenja različitih istorijskih događaja i tako unaprede svoje sposobnosti kritičkog mišljenja.

Rezultati istraživačkog projekta – intervju, prikupljeni materijali, recimo fotografije istorijskih događaja kojima su očevici prisustvovali, aktivnosti koje su učenici izveli i drugo mogu biti objavljeni kao nastavni materijali u školskom časopisu, na školskoj internet stranici, kompakt – disku i slično. Objavljeni istraživački rezultati mogu poslužiti kao odličan metodološki model ne samo u nastavi istorije, već i u drugim društvenim naukama.

■ Evaluacija i procena školskog projekta usmene istorije **

Evaluacija projekta usmene istorije je tesno povezana sa procesom pripreme projekta i njegovim rezultatima. Na početku nastavnik učesnicima projekta opisuje faze i kriterijume za uspešno ostvarivanje zadatka. Ova praksa je od pomoći u davanju objektivne i tačne završne procene projekta.

Rad nastavnika je od presudnog značaja tokom istraživačkog projekta. Otpočinje predstavljanjem teme projekta, nastavlja se u procesu istraživanja i završava finalnom evaluacijom učenika i ocenjivanjem njihovog rada i učinka. U toku planiranja projekta uloga nastavnika je da ovaj proces olakša, a učenike savetuje i stimuliše.

Uloga nastavnika tokom planiranja projekta usmene istorije

- Bira temu, dodeljuje zadatke i predstavlja očekivane rezultate projekta
- Jasno određuje kriterijume ocenjivanja (Nastavnici mogu biti fleksibilni i dati učenicima mogućnost da iznesu svoje sugestije po pitanju ovih kriterijuma)
- Pomaže učenicima u pripremi pitanja za intervju
- Pomaže učenicima da pronađu osobe sa kojima će uraditi intervju
- Savetuje učenike u toku rada i obrade podataka

* Članak pripremili Besnik Emini illir Memedi iz Makedonije

** Članak pripremila Dimitrinka Arnaudova iz Bugarske

Evaluacija projekta usmene istorije

Evaluacija projekta usmene istorije započinje na samom početku projekta. Predstavlja brojčani prikaz čitavog rada na projektu i postignutih rezultata.

Vrste evaluacije

Evaluacija može biti provedena na četiri načina:

- Može je obaviti nastavnik
- Ekspertska evaluacija – projekat ocenjuje grupa učenika i nastavnik. Efikasnije je kada učenici rade po grupama, a predstavnik svake grupe učestvuje u evaluaciji.
- Evaluaciju mogu obaviti svi učenici preko evaluacionog formulara koji sastavlja i učenicima daje nastavnik. Dužnost nastavnika je i da jasno objasni pravila i kriterijume evaluacije
- Spoljašnja evaluacija – ukoliko projekat nije namenjen samo primeni u školi, sve osobe koje su u njemu učestvovala mogu proceniti rezultate. Da bi evaluacija bila uspešna, preporučuje se njihovo uključivanje.

Kriterijumi za evaluaciju

- Poštovanje vremenskog okvira projekta
- Planiranje svrhe i ciljeva projekta
- Povezanost projektnih ciljeva i rezultata
- Povezanost teme i sadržaja projekta
- Provođenje i izvršavanje projektnih zadataka
- Poštovanje etičkog kodeksa u toku prezentacije projekta (razmotrite nastup, vremenski okvir, savesnost, kreativnost i odgovornost pri jasnom predstavljanju rezultata istraživanja)

Ipak, ovi kriterijumi su fleksibilni i mogu se menjati u zavisnosti od načina rada nastavnika, razreda i atmosfere u razredu, obrazovnih postignuća učenika itd. Svaki od kriterijuma bi trebalo objasniti na vreme. Nastavnici bi trebalo da jasno i precizno odrede procenite učeničkih postignuća, to jest učenicima mora biti jasan sistem ocenjivanja, bilo da se radi o procentima ili ocenama. Na primer:

- 100%–90% = odličan
- 89%–80% = vrlo dobar
- 79%–70% = dobar
- 69%–60% = dovoljan
- 59% and below = nedovoljan

Individualni plan vođenja projekta

Ime:

Datum do koga treba završiti projekat:

Naziv projekta:

Rezultat projekta:

Svrha projekta:

.....

Spisak aktivnosti koje treba obaviti kako bi projekat u roku bio uspešno završen:

.....
.....
.....

Opis aktivnosti „korak po korak“:

.....
.....
.....

Rok za završetak svakog od koraka:

.....
.....
.....

Problemi u izvršavanju projekta:

.....
.....
.....

Načini za prevazilaženje problema:

.....
.....
.....

Potpisali:

.....

Učenik

Nastavnik

Roditelj

Samoevaluacija

Ocenio:

1. Šta ti se najviše dopalo u projektu i zašto?
2. Šta je bilo najteže u projektu i zašto?
3. Kada bi ponovo radio na projektu šta bi uradio drugačije i zašto?
4. Ako bi bio u prilici da preradiš ovaj projekat kako bi ga promenio i zašto?
5. Šta si uradio da projekat odgovara ciljnoj grupi / svrsi?
6. Opiši situaciju u kojoj si zastao sa radom na projektu i u kojoj ti je bilo svega dosta. Šta ti je pomoglo da ponovo nastaviš sa radom?
7. Šta te čini kreativnim?
8. Koje tri reči te opisuju kao učenika? Opiši način na koji te one opisuju.
9. Ako bi tvoj rad projektu bio slikan aparatom, šta bi aparat zabeležio?
10. Ko ti je najviše pomogao na projektu? Na koji način ti je ta osoba pomogla?
11. Na koji način projekat pokazuje da shvataš koncept svetske istorije ili određenu temu?
12. Na koji način ovaj projekat pokazuje da donosiš odluke koje će unaprediti tvoje shvatanje svetske istorije ili konkretne teme?

■ Ocenjivanje

Opšte smernice i uputstva *

Rad na projektu usmene istorije i zadacima koji iz njega proizilaze podrazumeva sposobnosti mišljenja

Vođenje projekta usmene istorije zahteva sposobnosti kritičkog i kreativnog mišljenja. Kritičko mišljenje je ključno u istraživačkom procesu, naročito u zadacima kao što su pronalaženje i sakupljanje informacija, njihova obrada i upotreba kako bi se došlo do rezultata. Kritičko mišljenje je neophodno i da bi se shvatile potrebe šire javnosti, kao i da bi rezultati projekata odgovarali posebnim potrebama te javnosti.

Ocenjivanje predstavlja proces koji podrazumeva ovladavanje sledećim veštinama:

- Pregled literature – pronalaženje, sakupljanje, definisanje, biranje, kompletiranje informacija i intervju, preslušavanje i snimanje
- Analiza informacija – upoređivanje, suprotstavljanje, objašnjavanje, pravljenje analogija, generalizovanje, procenjivanje itd.
- Upotreba prikupljenih informacija kako bi se ostvarili ciljevi i zadaci projekta
- Stvaranje proizvoda istraživanja ili prezentacija
- Upotreba informacija prikupljenih u istraživanju radi komuniciranja sa specifičnom publikom – vršnjacima, društvenom zajednicom, ljudima preko kojih su dobijeni podaci itd.

Individualni plan vođenja projekta

Učenici ne moraju imati odgovarajuće iskustvo sa projektom usmene istorije. Individualni plan vođenja projekta nudi strukturu i uputstva koja predstavljaju dovoljna pomoć đacima kako bi zadatku pristupili promišljeno i organizovano. Od učenika se traži da navedu svrhu istraživanja i listu neophodnih koraka da bi se projekat završio. Poslednji zadatak predstavlja uviđanje problema, izazova i barijera koji ometaju završetak projekta i pronalaženje načina za njihovo rešavanje. Kada je izrada plana završena, nastavnik i učenici treba da ga učine formalnim. U nekim slučajevima u projektu učestvuju i lica koja ne pohađaju školu, kao recimo roditelji učenika, pa se i od njih se zahteva da plan pregledaju i potpišu.

Učeničko samoocenjivanje

Sposobnost samoocenjivanja i planiranje načina da se neki sledeći projekat bolje osmisli i izvrši predstavlja veoma važnu veštinu. Učenici obično izvrše zadatke, očekujući da ih nastavnik oceni. Međutim, oni bi trebalo da budu u stanju da analiziraju sopstveni rad, otkriju nedostatke i načine za njihovo prevazilaženje.

Na početku projekta, učenici često predaju gotove zadatke nastavniku, nekorigujući ih i neanalizirajući ih samostalno. Ukoliko učenici nemaju odgovarajuće sposobnosti da procene sopstveni rad, potrebno ih je, u okviru predmeta, tome naučiti. Po završetku projekta, nastavnik može zatražiti od učenika da odgovore na pitanja postavljena u samoevaluacionom upitniku (vidi predhodnu stranu).

* Članak pripremila Dimitrinka Arnaudova iz Bugarske

3. Časovi usmene istorije

3.1. Uvod

Danas je razumevanje istorije kao mosta koji povezuje prošlost i budućnost prošireno shvatanjem da je osnovna uloga istorije da poput moderatora iznalazi nove perspektive za budućnost. Zato su zahtevi današnjih časova istorije povezani sa uvođenjem nekih osnovnih savremenih ideja:

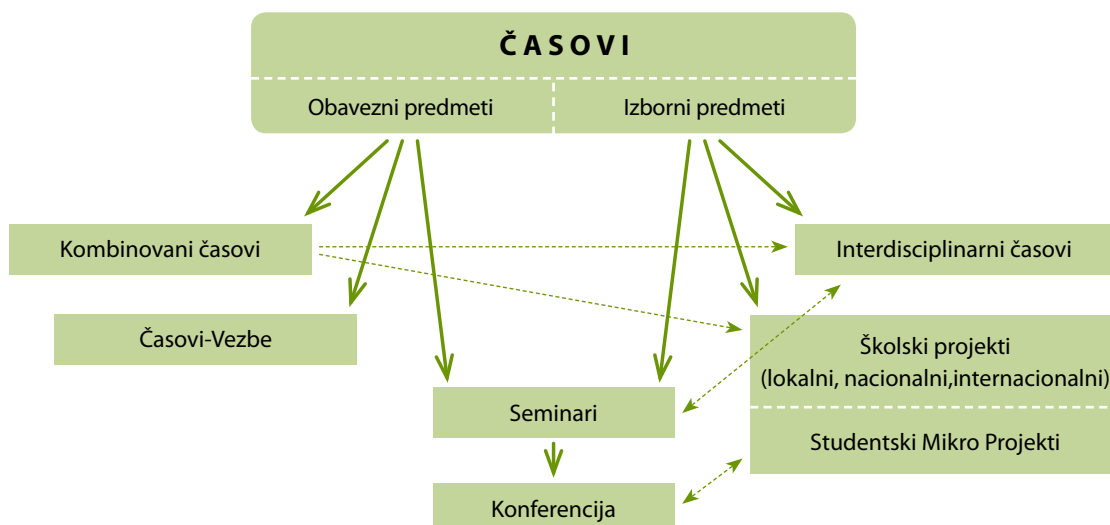
Humanizacija procesa obrazovanja-potrebe i zahtevi đaka su u centru pažnje obrazovnog procesa kao i uspostavljanje partnerstva, poverenja i saradnje između svih strana uključenih u nastavu.

Socijalizacija procesa obrazovanja-uspostaviti interaktivnu sredinu, korišćenjem interaktivnih metoda i većim uključivanjem moćnog grupnog rada umesto zastarelog (tradicionalnog) predavanja.

Razvoj tehnologije procesa obrazovanja, đaci ispunjavaju ciljeve časa korak po korak, koristeći nove isporučene pedagoške tehnike za izvršenje inter povezane procedure.

Odras ovih ideja u predavanju istorije doprinosi razumevanju prošlosti, uključujući takođe i događaje iz 20og veka, i koncentrisanje na nova pravila u izboru istorijskih tema kao što su svakodnevni život, porodični problemi, polne razlike, mala etnička društva, i sećanja očevidaca (svedoka). Uključivanje nove metodologije u više-perspektivni i multi-kulturalni pristup¹⁾ kao što je svakodnevni život, porodični život, polne razlike, mala etnička društva, i sećanja očevidaca. Uključivanje nove metodologije u više-perspektivni i više-kulturalni pristup²⁾ je povezan sa povećanjem zbirke (kompilacije) istorijskih priča kroz različite izvore, kao što su usmena istorijska predanja (dokazi).

Koji su načini za uključivanje usmene istorije u nastavu i kako je to povezano sa tehnoloskim aspektima procesa učenja? Sledeća šema ilustruje na sintetizovan način, različite mogućnosti za korišćenje usmene istorije kao izvora za predavanje savremene istorije u školama. Sledeći tekst poklanja posebnu pažnju različitim aspektima kombinovanja sadržaja i procesa prilikom uvođenja usmene istorije u učionicu.

Časovi – Vezbe

Didaktički cilj časova-vežbi je povezivan sa izgradnjom veština i kompetencije u primanju, organizovanju, i analiziranju istorijske informacije.³⁾ Specifičnost didaktičkog cilja određuje njegovu primenu posle određene teme, tako da studenti dobiju jasne materijale kako da urade vežbe, koji im je obavezan preduslov da nauče radnu tehnologiju. Specifičan cilj časa-vežbi predviđa da se studenti ne ocajuju prilikom učesća na času.⁴⁾

The aim of these kinds of lessons could be to better understand the connection of the given knowledge about the historical facts, and the information of reconstructing the past, which characterizes the main work of the history teachers with the given understandable methodological information about the knowledge of skills, and guidance on how to acquire, understand, and interpret the traces of the past.

Cilj ovakve vrste časa može da bude bolje razumevanje povezanosti dobijenog znanja o istorijskim činjenicama, i informacije o rekonstrukciji prošlosti, koji karakteriše glavni rad profesora istorije sa dobijenom razumljivom metodološkom informacijom o znanju veština, i vodič kako da steknu, razumeju, i intepretiraju tragove prošlosti.

Učenje 'tehnika' usmene istorije omogućuje đacima mogućnost da osele bližom "kuhinju" istraživaca istorije. Kada studenti usvoje metod usmene istorije, koji im nudi mogućnost da postanu i sami istraživaci kroz intervjuisanje običnih tumača istorijskih činjenica, predan im je nov, obavešten i bogat svet. Ovako, đaci ne samo da "otkrivaju" i imaju iskustvo prošlosti, nego i stvaraju sami istorijske dokaze.

Na primer: Na osnovu novog školskog programa za peti razred, profesori u Bugarskoj mogu da spoje čas-vežbu pravljenja porodičnog stabla s lekcijama "Hrišćanska vera – uporište Bugara" i "Zajedničko uporište Bugara", koje su delovi četvrtog dela "Istorije i Civilizacije", školskog udžbenika, "Bugarske zemlje pod otomanskom vladavinom od 15 do 17 veka".⁵⁾

Sadržaj delova ove dve teme imaju dosta sličnog sa privatnim životima đaka. Uvod, učenicima da razumeju usmenu istoriju zasnovan je na njihovim vlastitim iskustvima, nudi važnu informaciju za dalji nastavak istorijskog časa usmerivanjem pažnje na tehnološki model za istraživanje porodične istorije. Nastavnik pravi različite didaktičke situacije i spaja razumljivu informaciju (modul) za đake koji bi pripremili porodično stablo. Sastavljanje procedure moglo bi da počne u učionici, a zaključivanje da završe kod kuće za domaci zadatak.

Bilo bi više efikasno ukoliko se đacima da vreme za pripremu da nauče tehnologiju kako da urade đачki projekat, da se pripreme za intervju i da analiziraju spomenik kulturnog nasleđa. Đaci bi trebalo da prate upustva i pravila kako da pripreme i sastave intervju, identifikuju svedoke i kako da im pridju. Takođe, oni treba da uzmu u obzir da informacija koja dolazi kroz licna sećanja može biti subjektivna, tako da moraju da znaju kako da uporede i razlikuju istraživačke podatke dobijene od različitih izvora.⁶⁾ Sledeći primer dokazuje potrebu diferencijacije nivoa znanja tehnologije usmene istorije i đачke kompetencije u ove dve starosne grupe. Takođe, primer usmerava nastavnike da biraju važne zadatke u podučavanju i sprovođenju u delo metoda usmene istorije.

1) Kuševa, R.: *Dijalog u istoriji*. Izdanje 8, 2004, str. 17.

2) Stradling 2001.

3) Šopov, I.: *Časovi-Vezbe u predavanju istorije. Metodolosko upustvo*. Sofija 1979.

4) Isto.

5) Gavrilova, R./Pavlov Pl./Kusheva, R.: *Istorija i civilizacija za 5-i razred*. Prosveta, Sofija 2006.

6) Stradling 2001.

Primer: Časovi na kojima studenti mogu da nauče da koriste tehniku usmene istorije (osnovu usmene istorije i neobičnosti usmenih dokaza):

- Napraviti porodično stablo
- Diskusije o starim slikama (Kako je nastala istorija fotografije?)
- Kako sastaviti intervju?
- Kako napraviti dački projekat?

Časovi na kojima se razvijaju veštine povezivanja usmenih dokaza:

- Porodični poster
- Lični susreti sa Titom (razgovor sa svedocima)
- Oblici diskriminacije (intervjui sa političkim disidentima iz Rumunije)
- Migracija kosovskih Albanaca (tri generacije žena)
- Mesta svakodnevnih aktivnosti (pozorište, zatvor, kuća, džamija, kukuruzno polje i odmarališta)
- Velika robovska porodica

Đaci imaju mnogo mogućnosti da primene usmenu istoriju u učionici. Upotreba usmenih dokaza može se ili kombinovati sa zvaničnim formalnim (tradicionalnim) časovima ili predstaviti kao poseban istorijski predmet.

Usmena istorija kao komponenta časa istorija

Nastavnici istorije mogu postaviti individualne ili grupne radne zadatke, koristeći metod usmene istorije, koji bi mogao da specifikuje pojedine elemente sadržaja časa zasnovane na analizi informacije dobijene usmenim dokazima, urađene individualno ili grupno.

Primeri: Đaci mogu da ...

- Sakupe lična sećanja svojih roditelja, rođaka i poznanika, povezane sa nedavnom prošlašću, kao alternativa zvaničnim školskim udžbenicima
- Prikupe nezvanične podatke kao što su sećanja roditelja i rođaka, odvojeno od školskog udžbenika
- Povećaju svoje znanje o lokalnoj istoriji kroz intervju ljudi koji su imali udela u kulturnom nasleđu u različitim oblicima

- Ostvare više-perspektivni pristup kroz istraživanja elektronskih izvora ili arhiviranjem usmenih svedočanstava
- Sačuvaju direktan kontakt sa svedocima tokom časa istorije
- Kombinuju razgovor sa svedokom sa prethodno napravljenim intervjuom o temi tokom časa istorije

Usmena istorija kao element interdisciplinarnih časova

Đaci imaju mogućnost da nauče više dok učestvuju u binarnom času istorije. To znači zajedničko učenje o jednoj i istoj temi kroz različite predmete, kao što su istorija i geografija, istorija i umetnost, istorija i informatika, istorija, filozofija i muzika. Nastavnicima treba više od jednog sata u razredu da naprave takav čas. To je razlog zašto nastavnici organizuju takve časove u okviru dodatnih sati u predmetu istorija.

Predlozi za neke istorijske teme:

- Svakodnevni život žena
- Život u socijalizmu
- Raspad Jugoslavije
- Ženska emancipacija na Balkanu
- "Muske" i "Ženske" profesije-Tradicija i Modernizam
- Uticaj traumatičnih događaja na svakodnevni život na Balkanu

Usmena istorija izvan učionice

Duga i uspešna praksa predavanja istorije u učionici ostavila je i dobru tradiciju u vanškolskim aktivnostima. Ima mnogo primera tih vanškolskih aktivnosti preuzete od istorijskih klubova i istraživanja individualnog ili grupnog, koji su primenjeni na radionicama i seminarima, koje nastavnici organizuju sa puno entuzijazma. Takođe, oni se osećaju odgovornima za razvoj mnogih ideja i tema, posebno dok se prave istraživanja lokalne istorije. To je razlog što mnoge škole u balkanskim zemljama imaju svoje "lokalne škole" koje doprinose sakupljanju usmenih svedočanstava. To je poboljšalo nastavu istorije poslednjih godina i dovelo do uključivanja metoda razvoja projekta u proces nastave istorije. Projekat može da se ostvari na različitim nivoima:

- Studentski mikro projekti
- Školski projekti na lokalnom, regionalnom, nacionalnom i internacionalnom nivou
- Nastavnički projekti (u saradnji sa studentima) u okviru projektnih aktivnosti
- NVO-e, lokalne zajednice, i internacionalni projekti

Rezultati projektnih aktivnosti se prezentuju tokom školskih konferencija, debata i takmičenja, koji se razvijaju ne samo na nivou razreda/škole nego mogu biti dalje predstavljani u regionalnom ili internacionalnom kontekstu.

Razvoj informatike dozvoljava nove oblike već postojećih napisanih istorijskih diskusija na internetu ili virtualnih konferencija. Kao upustvo za zajednički rad učenika iz različitih balkanskih zemalja, oni mogu da osnuju internet izvore kao usmene dokaze povezane sa temama:

- Komunističke političke represije
- Obrazovani sistem posle Drugog svetskog rata
- Balkansko Društvo tokom 20-og veka
- Svakodnevni život balkanske tradicije
- Imidži lepote i mode
- Tradicije porodica i ljudi koji pripadaju različitim religijskim i etničkim društvima (hrana, odevanje, preznici, ljubav, brak, porodica itd.).

Stvaranjem ove dodatne literature za časove istorije, banke podataka sa različitim izvorima kao što su hronike, dnevnici, fotografije, intervjui, autobiografije, putničke zabeleške, lična sećanja, porodične priče, slike iz ličnih arhiva, i kopije porodične svojine, unapređuju potencijal boljeg razumevanja istorijskog i kulturnog nasledja Balkanskih naroda.

Na ovaj način, upotreba usmene istorije kao izvora modernog obrazovanja nije samo motiv mladim ljudima da postanu sve više i više zainteresovani za nasleđe prošlosti, već i igraju vodeću ulogu u obrazovanju odgovornih građana u ova moderna vremena.

3.2. Ljudska prava u Albaniji u vreme komunizma

Direktor projekta: Lilijana Guga, "Petro N. Luarasi" srednja škola, Tirana, podrzano od: regionalnog direktorata u Tirani, školskog direktora, zajednice, opštine, direktora različitih institucija gde će istraživanje biti sprovedeno.

Ciljevi:

"Nek nastavnici ne rade ono što učenik može, dajmo šansu učenicima da istražuju i zadovoljstvo pronadjenog" – Aleksandër Xhuvani

- Predstaviti usmenu istoriju kao teorijsko i praktično iskustvo
- Đaci da identifikuju i razumeju ljudska prava tokom komunističkog režima
- Ohrabriti aktivnost u učestvovanju đaka u pravljenju istorije kroz usmenu istoriju kao značaj građanskog obrazovanja
- Proceniti usmenu istoriju kao alternativu u gradjenju i intepretaciji prošlosti
- Držati čas istorije koji će biti u potpunosti okrenut ka učenicima
- Uvežbati đake da istražuju, komuniciraju, pitaju, analiziraju, steknu iskustvo
- Sintetizovati status ljudskih prava tokom komunističkog režima zasnovano na specifičnom istorijskom događaju
- Razviti profesionalne veštine u korišćenju usmene istorije kao multidisciplinarnog metoda

Metode i tehnike:

istraživanje, analize, "brainstorming" ("moždana oluja"), diskusija, poredjenje, "role play", selekcija, generalizacija, sinteza, intervjui, usmena istorija, prikazi, eseji, rad u grupama.

Vreme/Trajanje: 90 minuta

Učesnici: 5th class of General High School

Priprema

a) 6–7 sati unapred đaci su:

- podeljeni na grupe i dat im je zadatak
- dobili osnovno uputstvo za intervju
- primili informaciju o indentifikaciji osobe koju intervjuišu kao što su:
 - pisci dididenti
 - politički proganjana sveštena lica ili političari pod komunističkim režimom
 - roditelji, dede i babe
 - bivši komunistički govornik
 - studenti iz 1970-e

Nastavnik može da organizuje sastanak unapred sa osobom koja će biti intervjuisana, s ciljem da se spreči bilo kakva nepravilna koja se može desiti tokom intervjua.

b) Uzorci pitanja koja mogu biti upotrebljena tokom intervjua sa bivšim progonjenim sveštenikom tokom komunističkog režima:

- Kako se zovete ?
- Kada/gde ste rođeni ?
- Čega se sećate iz svog detinjstva ?
- Kada/kako ste stekli religiozno obrazovanje ?
- Koje je vase bračno stanje ?
- Gde ste bili tokom 1960-ih ?
(Tih godina se desio anti-religijski pokret u Albaniji)
- Šta ste radili tokom tog perioda ?
- Da li vas je impresionirao neki događaj tokom tih godina ?
- Ko je uništio crkve i zasto su one uništene za vreme komunističke vladavine ?
- Koja je uloga sveštenstva tokom 1960-tih ?
- Da li ste vršili propaganda protiv vladajućeg stanja ?
- Da li ste krili neko oružje u crkvama ?
- Kako je počeo napad na religijske ustanove ?

- Da li ste bili pogođeni tim pokretom? Da li ste imali neku odgovornost za taj napad?
- Da li je ta komunistička inicijativa uticala na vaš svakodnevni život?
- Da li ste ikada posetili neki "Ateistički Muzej" u Albaniji? Ako jeste, koji su vaši utisci?
- Da li verujete da su Albanci postali ateisti samo posle anti-religijskog pokreta?
- Molimo Vas, recite da li su se i kako religiozna verovanja sačuvala među Albancima.

c) Nastavnik deli priču, iskustvo bivše proganjane osobe, i pita studente da planiraju pitanja koja bi kasnije mogla biti korišćena u toku intervjua sa svedokom o toj priči. Te priče mogu biti predstavljene u toku časova istorije o ljudskim pravima.

(Cilj rezultata b) i c) su da nauče đake kako da koriste tehnike postavljanja pitanja.)

d) Uspostaviti okvirno vreme za grupno planiranje zadataka.

Grupni rad

■ Grupa 1

Đaci dobijaju izvore masmedija (pisane izvore, fotografije, karikature, novine, članke, i postere) s obzirom na slobodu: govora, religioznih uverenja, imovine, obrazovanja, političkih uverenja, jednakosti polova (pogledati Dodatak 1). Đaci mogu da sakupe druga dokumenta u skladu sa upustvima predstavljenim gore.

Đaci mogu da koriste informaciju da bi napravili poster u cilju:

- definisanja naslova
- definisanja relevantnih izvora
- definisanja emotivnog efekta informacija sakupljenih iz tih izvora
- davanja prikaza ili istorijskog zaključka sakupljenih informacija, koje kasnije mogu biti predstavljene na času.

■ Grupa 2

Nastavnik bi trebalo da savetuje đake da identifikuju zvanične izvore, čiji je fokus na slobodi govora, religioznih uverenja, imovine, obrazovanja, političkih partija, žene u toku komunističkog režima (vidi Dodatak 2).

Đaci mogu da koriste informaciju da bi napravili poster u cilju:

- definisanja naslova
- definisanja relevantnih izvora
- definisanja emotivnog efekta informacija sakupljenih iz tih izvora.
- davanja prikaza ili istorijskog zaključka sakupljenih informacija, koje kasnije mogu biti predstavljene na času.

■ Grupa 3

Đaci mogu da sastave neke intervjue za različite sagovornike, i mogu da napišu sve odgovore ili da ih snime na traku. Posle kompletiranja intervjua od djaka se zahteva da predstave:

- informaciju koju su dobili iz intervjua
- generalna zapazanja i osećanja intervjua.
- izveštaj ili istorijski zaključak dobijen posle intervjua.

■ Grupa 4

Đaci mogu da sakupe:

- *Biografije* progonjenih ljudi pod totalitarnim režimom.
- *Fotografije* progonjenih ljudi dok su patili zbog kazne.
- *Sećanja iz prošlosti* koje su pisali ili sami progonjeni ljudi ili drugi.

Posle sakupljanja tih bitnih informacija, đaci mogu da razviju istorijski događaj koji bi bio predstavljen kao primer kršenja ljudskih prava tokom komunizma

■ Grupa 5

(Ako to možemo smatrati važnim i pouzdanim) pozvati svedoka u razred i sastaviti intervju s temom ljudska prava pod nadzorom nastavnika, đacii bi trebalo da pripreme pitanja u napred u cilju da bi bili dobro pripremljeni i postavljali relevantna pitanja.

■ Grupa 6

Đaci VI Grupe izvršavaju ulogu posmatrača, nadgledaju i procenjuju prezentacije pet drugih grupa. Ova grupa će predstaviti završne zaključke i rezultate predhodnih prezentacija. Uključena grupa bi mogla i da raspravlja o završnim primedbama i rezultatima.

Nastavnik očekuje od studenata da:

- Raspravljaju, analiziraju, upoređuju i suprotstavljaju istraživačke nalaze i prezentacije.
- Uoče razlike i sličnosti sakupljene iz različitih izvora kao što su zvanični izvori, izvori iz medija, ili iz intervjua sa svedokom.
- Prepoznaju značaj usmene istorije dok prepisuju istoriju.

Naglasiti diktatorsku, kontrolisanu i ugnjetavačku moc komunističkog režima.

Domaći zadatak

Učenici bi trebalo da:

1. Pripreme predstavu s pažnjom na ljudska prava u Albaniji u komunizmu kao:
 - a) Albanski novinar tokom komunističkog režima
 - b) Zapadni novinar
2. Rpravljaju o predstavljanu ljudskih prava u:
 - a) poeziji
 - b) karikaturama
 - c) esejima
 - d) slikama
3. Naprave malu dramatičnu predstavu ili grotesku.

Selekcija tema za domaći zadatak je izbor.

Dodatak 1

Dok. 1: Podaci o broju politički proganjenih ljudi za vreme komunističkog režima

pogubljeno:	4 200 ljudi
zatvoreno:	13 700 ljudi
proterano:	17 200 ljudi

Dok. 2: Ženska prava

	Muskarci	Žene
Poslanici 1997	93%	7%
Poslanici 1999	93%	7%
Kabinet 1999	89.5%	10.5%
Predsedništvo 1999	30%	70%

(Citirano iz časopisa: "Shqiptarja e re" – Mladi Albanac)

Dok. 3: Mučenstvo katoličke crkve, godine 1944 –1990, strana 221

1. Ubijeni sveštenici imali su u proseku 57 godina, i podneli su 258 meseci progona (sve zajedno)
2. Sveštenici koji su umrli neko vreme posle mučenja imali su u proseku 52 godine, u 3 godine progona
3. Osuđeni sveštenici koji danas služe svoju religiju ukupno su proveli u zatvoru 563 godine. Oni su postigli 450 godina studiranja u 24 univerziteta Evrope.
4. Ukupno su proveli 881 godinu u zatvoru ili skoro 9 vekova.

(Izvor: "Komitet politički proganjenih ljudi")

Dok. 4: Protiv prava govora

Pitanje: Vi ste definisali ovaj režim kao apsolutistički. Da li je to tačno?

Odgovor: Jeste, zato što podržava tačku gledišta samo jedne partije.

Pitanje: Zašto Vam se sviđaju zapadne demokratije?

Odgovor: Kao prvo zato što je to lično mišljenje, a kao drugo narodna demokratija nije zapadna demokratija, misleći na onu istinitu.

(Sa suđenja gospodina Ševket Beja. Novine "Rilindja demokratike" – Demokratski Preporod)

Dok. 5: Mišljenja stranih institucija o albanskim ljudskim pravima (Amnesty international)

Dodatak 2

Dok. 1: Albanski Ustav iz 1946, 1976 o slobodi i pravima građana, kao i govori različitih komunističkih lidera o ovoj temi

Dok. 2: Govori političkih lidera u komunističkoj državi

Dok. 3: Igre političkih lidera

Dok. 4: Pasusi iz zvanične Albanske istorije komunističkog režima, kao i iz savremenih istorijskih udžbenika

Dok. 5: Fotografije iz zvaničnih albuma iz vremena komunizma

Dok. 6: Poster iz vremena komunizma

Dok. 7: Zvanične publikacije

Dok. 8: Kriminalni zakon, na primer Kriminalni Code iz 1977, "daje od 3–10 godina zatvora za religijsku propagandu, proizvodnju i distribuciju religijske literature."

Dok. 9: Presude ili odobreni zakoni Albanske komunističke skupštine

Dok. 10: Studije iz INSTAT (institut za statistiku)

3.3. Upoznavanje grada kroz alternativne izvore

Direktor projekta: Lilijana Guga, "Petro N. Luarasi" Srednja skola, Tirana, podrzano od:
Regionalnog Obrazovanog Direktorata u Tirani, školskog direktorijata, opštine,
direktora različitih institucija gde ce istraživanje biti sprovedeno.

Ciljevi

- Studenti bi trebalo da budu upoznati sa geografskim, istorijskim, ekonomskim, obrazovanim, kulturnim, sportskim, ambijentalnim, demografskim i institucionalnim razvojem u Tirani.
- Oni bi trebalo da ispitaju i istraže informaciju o njihovom gradu
- Oni bi trebalo da dobiju više znanja i veština u:
 - grupnom radu
 - sprovođenju istraživanja
 - planiranju projekta
 - pravljenju intervjua sa svedokom
 - smenjivanju metoda i izvora dok kreiraju događaje
 - odjavljivanju nekih izdanja
 - saradnji razvoja grada, društva i poboljšanju načina ponašanja u takvom društvu.

Metode i tehnike:

istraživanje, otkrivanje, ekskurzije, konfrontacije, selekcije, komparativne analize, grupni rad i uključivanje usmene istorije

Vreme/trajanje: 3 meseca

Učesnici: đaci 4og razreda srednje škole

Mesto: grad Tirana, uključujući tu i institucije, etno-kulturne objekte kao i prirodne izvore

Materijali: mape, vodiči, fotografije, statistike, grafike, poštanske markice, novac, poster, publikacije, internet, pesme, poezije, strane poslovice itd.

Grupa 1: Arheološki i istorijski lokaliteti u Tirani

- Ciljevi istraživanja: (istorija), Dajti, gradski sat, džamije, muzeji, zamak Tirane i Petrela
- Izvori: Fotografije, vesti, studentske fotografije u okviru istraživanja ili tokom intervjua

Grupa 2: Demografija i geografija Tirane

- Ciljevi istraživanja: gradski predeo, klima, hidrografske uslovi, prirodni izvori, stanovništvo
- Izvori: naučno istraživanje, statistika

Grupa 3: Kulturni, sportski i zdravstveni centri

- Ciljevi istraživanja: kulturni centar, zgrada opere, pozorišta, raznovrsne izložbe, kongresna palata, radio i televizija, fitnes centri
- Izvori: vesti, fotografije, poster, intervjui, zapisi

Grupa 4: Različite institucije, spomenici i škola

- Ciljevi istraživanja: Predsedništvo, Skupština, Veće ministara, Područna ministarstva, opštine, banke, religijske ustanove, univerziteti, škola, obrazovni direktorat.
- Izvori: Fotografije đaka u području rada, ili tokom intervjua ili dok se sakupljala građa

Grupa 5: Ekonomski centri

- Ciljevi istraživanja: fabrike, hrana, biljke, poslovni centri itd.
- Izvori: kolekcija statistike, istorijski intervjui itd.

Grupa 6: Kultura, etnografija, pisanje i simboli

- Ciljevi istraživanja: Kulturne aktivnosti, odeća, pesme, popularne izreke, simboli, poštanske markice
- Izvori: Fotografije, poster, istraživanje, intervjui sa građanima Tirane itd.

Grupa 7: Životna sredina Tirane – Strategija za promenu

- Ciljevi istraživanja: Zelena polja i zagađenje životne sredine u naseljenim područjima
- Izvori: Statistike, intervjui sa nosiocima rizika (zaposleni u opštini ili predstavnici NVO-a)

3.4. Raspad Jugoslavije

Čas pripremio Asmir Desmir, Tehnička škola, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Ciljevi:

- Razumevanje učenika važnosti procesa raspada Jugoslavije
- Primena veština kritičkog mišljenja đaka da organizuju i koriste informaciju dobijenu iz različitih izvora uključujući elektronske izvore i usmenu istoriju. Učenici komuniciraju u pisanim, usmenim, i vizuelnim formama
- Učenici uče da razlikuju činjenice od mišljenja
- Proces učenja ohrabruje kritičku evaluaciju ovih istorijskih razvoja
- Čas nudi mogućnost da se preduzme mala skala istorijskog istraživanja
- Učenici postaju svesni/oprezni u nepristrasnosti
- Učenici postaju moralno svesni uticaja raspada Jugoslavije i sledećih događaja u Bosni i Hercegovini

Važni termini: nezavisnost, građanski rat, proces demokratizacije, religijski i nacionalni identitet, tolerancija

Vreme/trajanje: 45 minuta

Učesnici: 12-i razred Srednje škole

Materijali: multimediji, laptop

Izvori:

Radio Slobodna Evropa: "Svedok pada", Dokumenti iz istorijskog arhiva Sarajevo, Štampani mediji: "Oslobođenje", "Svijet"

Priprema

Pre početka časa, učenici moraju da sastave malu skalu istraživanja. Da postignu ovaj cilj, nastavnik deli učenike na tri grupe sa istim brojem učesnika. Njihovi zadaci slede:

Prva grupa bi trebalo da istraži istorijske arhive i nađe dokumenta relevantna istorijskom subjektu.

Druga grupa bi trebalo da sastavi intervju s svedocima.

Treća grupa bi trebalo da nađe video materijal relevantan subjektu kao i javne govore šest predsednika koji su učestvovali u raspadu Jugoslavije i pokušaju da nađu značenja i načine da izbegnu krizu.

Aktivnosti

■ Aktivnost 1: Probijanje leda ("icebreaker")

Čas istorije može da počne otvorenom diskusijom o mitovima imajući u vidu komunističku ideološku propagandu.

Prvi korak:

Nastavnik pokazuje sliku ili multimedija propagandni imidž iz Titovog vremena. Šta je svrha slogana kao što je ovaj?

Drugi korak:

Nastavnik deli đake u parove i zadaje im da napišu za tri minuta listu od 3 do 5 stereotipnih imidža Jugoslavije posle Drugog svetskog rata. Predlozi đaka bi trebali biti predstavljeni na posteru.

Treći korak:

Učenici otvoreno diskutuju o ideološkoj propagandi i jugoslovenskom mitu. Nastavnik opisuje kako je početak raspada Jugoslavije počeo, dajući đacima zadatke i objašnjava cilj istraživanja urađenog od strane đaka.

■ **Aktivnost 2: predavljanje grupa**

Svaka grupa ima 10 minuta da predstavi nalaze istraživanja. Pre početka ove aktivnosti, tri đaka koji se smatraju ekspertima (jedan iz svake grupe) i nastavnik bi trebalo da urade evaluaciju istraživačkog rada i da predstavljaju rezultate istraživanja. Svaka grupa prima uputstva kriterija evaluacije (vidi ispod).

■ **Aktivnost 3: Plenarna diskusija**

Učenici imaju mogućnost da prisustvuju plenarnoj sesiji i komentarišu i prodiskutuju o rezultatima istraživanja i načinu istraživanja i predavljanju koje je izvedeno.

Ocena	A	B	C	D
Kriterijum	podsticajne, kreativne i promišljene informacije	jasno i promišljeno	veoma dobro razrađeno i detaljno	direktno i obično jasno
	precizno, živahno, prefinjen rečnik	složeno, precizan rečnik i raznolike rečenice	uglavnom precizan rečnik i složene rečenice, struktura sadrži minimalne greške	jasan rečnik i efektne rečenice koje su retko kompleksne ili višeznačne
	koherentna i organizovana struktura	logična organizacija	očigledna organizacija	evidentna organizacija
	odabrana forma efikasno i inovativno prenosi sadržaj	odabrana forma efikasno prenosi sadržaj	odabrana forma odgovara sadržaju	odabrana forma uglavnom odgovara sadržaju
	relevantna i intrigantna upotreba detalja koji se prenose	relevantna i pažljiva upotreba detalja koji se prenose	relevantna upotreba detalja da bi se preneli ličnost i iskustvo osobe koja se intervjuiše	kompetentna upotreba detalja da bi se preneli ličnost i iskustvo osobe koja se intervjuiše
	veština odabira i analize informacija; korektno sastavljena biografija	dobra kombinacija osnovnih činjenica; nesigurnost oko sastavljene biografije	uglavnom ima malo mehaničkih grešaka; neki znaci interpunkcije, izgovor ili upotreba zamenica su pogrešni; bibliografija nije kompletna	mehaničke greške kao što su pogrešno razdvajanje zarezom, pogrešan izgovor ili loša upotreba zamenica
	striktno poštovanje vremena za prezentaciju	striktno poštovanje vremena za prezentaciju	prekoračeno vremensko ograničenje	prekoračeno vremensko ograničenje

3.5. "Velika ekskurzija" iz 1989. u sećanjima etničkih Turaka

Čas pripremio Angel Jančev, Profesionalna Srednja škola Turizma "Dr. Petar Beron", Veliko Trnovo, Bugarska

Ciljevi:

- Učenici će steći znanja o zločinu komunističkog režima u vezi sa "procesom preporoda"
- Definisanje usmene istorije kao oruđa za praćenje i sakupljanje dokaza za istoriju svakodnevnog života
- Asimilacija znanja o tehnikama intervjuisanja
- Prepoznavanje informacije i istorijske važnosti intervjua svedoka

Važni termini:

"proces preporoda", ljudska prava, diskriminacija, usmena istorija, intervju, očevidac.

Vreme/trajanje: 2 x 45 minuta

Učesnici: 10 do 11-i razred

Materijali:

Radni list, flip čart, A4 papiri, raynobojni papirići za beleške, markeri, magnetofoni, video kamera

Literatura:

Bala, Heike Catrin, "Sećanje za budućnost. Seminar za rukovanje skorašnjom istorijom", Sofija, 2003.

Aktivnosti

■ Aktivnost 1: Opisivanje slike

Podeliti razred u nekoliko grupa. Svaka grupa dobija "radnu listu" s slikama iz novina, koje predstavljaju različite trenutke iz emigracije etničkih Turaka tokom 1989. (vidi Dodatak). Svaka grupa treba da nađe odgovore na sledeća pitanja:

- Šta vidim na fotografijama ?
- Zašto su ovi ljudi napustili Bugarsku ?
- Kakvu vrstu osećanja slike bude ili prenose ?

Nastavnik rezimira odgovore đaka i zaključuje da je opisani događaj iz 1989. posledica pokušaja bugarske vlade da asimilira i progoni etničke Turke. Nastavnik je već upoznat sa temom i motivima ciljeva časa. Kao posledica pojavljuje se sledeće logično pitanje: "Da li poznajete svedoke koji su iskusili ove događaje ?"

Nastavnik fokusira đачku pažnju na neobičnosti intervjuisanja kao pomoćne tehnike u prikupljanju usmenih dokaza. Veština se razvija korišćenjem usmene istorije, zaključuje potrebu za razumevanjem razvoja istorijskih događaja predstavljenih tokom intervjua. Bilo bi neophodno da se da pregled sledećih uputstava:

- Dati jasne ciljeve vašeg intervjua
- Oprezno identifikovati i izabrati onog kog intervjuišemo bazirano na ciljevima usmene istorije i zakazivanje sastanka s njim/njom
- Sastaviti pitanja za intervju

Nastavnik pomaže i objašnjava đacima dvosmislenost, tokom priprema pitanja za intervju:

- Djaci bi trebalo da počnu intervju sa nekim veoma uopštenim pitanjima povezanim sa iskustvom očevica...
- Pitanja za intervju moraju biti otvorena i neutralna.
- Ipak, đaci bi trebali da mogu da predvide moguće odgovore i mane intervjuja

■ Aktivnost 2: Brainstorm (“moždana oluja”)

Cilj sledećeg zadatka je da udruži teorijsku i empirijsku informaciju i vidi praktičnu primenu te informacije tokom pripreme i sastavljanja intervjuja.

Prvi korak: Specifikovanje ciljeva intervjuja

Zadatak: “Brainstorm” sve relevantne asocijacije s terminom “Velika ekskurzija” koje se bude u vama. Nastavnik piše đачke odgovore na poster ili na crno/belu tablu deleći ih na negativne i pozitivne odgovore.

Zaključak: Nastavnik upućuje na đачku listu odgovora da opiše ciljeve intervjuja. Važno je razjasniti da ciljevi intervjuja mogu biti različiti, zavisno od atmosfere ili evaluacije istorijskog događaja unutar grupe. Ta činjenica daje subjektivni karakter usmenoj istoriji.

Drugi korak: Informisati đake o identifikaciji očevica

Nastavnik dostavlja neke uopštene informacije o ličnosti očevica. Ta dodatna uopštena informacija je neophodna za pripremu pitanja za intervju. Oni koji intervjuišu mogu da razmotre davanje simboličnog poklona (cveće, čokolade, knjige) očevicu i pokažu zahvalnost za želju i mogućnost da učestvuje i odgovori u istraživanju.

■ Aktivnost 3: Grupni rad

Treći korak: Identifikovanje pitanja intervjuja

Đaci su podeljeni u pet grupa. Svaka bi grupa trebalo da napravi za deset minuta listu pitanja za očevica i napiše ih na raznobojnim papirićima za beleške. Od đaka je još jednom zahtevano da sastave otvoreno zaokružena i neutralna pitanja.

Na kraju grupnog rada, papiri s beleškama su zakačeni na crno/belu tablu. Predstavnik svake grupe bi trebalo da predstavi pitanja razredu, i zadrži se na onim pitanjima koje smatra kvalitetnim.

Nastavnik sumira selektovana pitanja i stavlja ih na listu u hronološkom i logičkom redu za predstojeći intervju. Ovako, sastavljena su konačna pitanja.

■ Aktivnost 4: “Role Play”

Etvrti korak: Izbegavanje nepredviđenih izazova i mana intervjuja

Podela đaka na male grupe od tri. Svaki od đaka je naimenovan za jednu od sledećih uloga: onaj koji intervjuiše, onaj koji je intervjuisan i posmatrača. Đaci bi trebalo da se pripreme unapred za svoje predstavljanje, prethodno je sastavljen intervju.

“Role play” nagoveštaji: Simulacija “role play” je sastavljena i preventiva svih mana koji se pojavljuju tokom intervjuja sa očevicom.

Oni koji intervjuišu mogu da se suoče sa sledećim manama: Onaj koga intervjuišu može da pati od emocionalne krize zbog nekih pitanja i sećanja, može da odbije da odgovori na sva pitanja, oni koji intervjuišu mogu ponoviti isto pitanje ili da prekinu očevicu, ili ako traka/video rekorder ne funkcioniše, itd. Na kraju “role play” posmatraji mogu da opišu različite situacije i probleme, i da predlože načine da se izbegnu takve prepreke tokom pravog intervjuja.

■ Aktivnost 5: Intervjuisanje očevidca

Ovaj deo časa nudi đacima mogućnost da uvežbavaju u razredu ono što su naučili.

Nastavnik je pozvao očevidca u razred. Đaci su se već pripremili da vode intervju na osnovu uputstava prethodno dostavljenih od nastavnika. Savetovano je da svaki đak učestvuje u intervjuu sa očevidcem, a nastavnik treba da rukovodi procesom nudeći svakome mogućnost da postavi pitanje onome koga intervjuišu.

Tehnička pomoć kao što su traka ili video rekorder, ili kamera doprinose kvalitetu intervjuja. Video rekorder pomaže boljem razumevanju emotivnog stanja onog koga intervjuišu, kroz zapise postupaka, ekspresije lica, držanja tela itd. koji su više živopisni i jasno se prenose kroz vizuelnu pomoć.

Ipak, "živi" intervju može biti rizičan, uzimajući u obzir da ponekad đaci moraju da razjasne pitanje ili spontano postavite više pitanja, za koja nisu bili pripremljeni. Ovo zahteva više uključivanje sredine i nudi više praktični pristup u učenju istorije.

Jedan od đaka treba da se zahvali očevidcu na kraju intervjuja i ponudi mali poklon u znak zahvalnosti i poštovanja.

■ Aktivnost 6: "Rasterećenje"

Završna aktivnost naginje prikazu đачke perspektive o intervjuu. Zadatak: Podeliti svoj utisak o intervjuu i odgovoriti na sledeće pitanje: "Koja je bila najvažnija informacija koju ste dobili iz intervjuja?"

Zapamti sledeće savete:

- Budi jasan i koncizan
- Ne ponavljaj se
- Poštuj ostale govore
- Samo nastavnik može da prekine prezentaciju ukoliko je to neophodno

Nastavnik može da asistira i pomogne đacima u praćenju ovih uputstava. Đaci mogu da objave snimljene informacije na školskom internet sajtu ili na drugim štampanim ili elektronskim medijima ako imaju pisani pristanak onoga koga su intervjuisali.

Tokom uključivanja usmene istorije u čas, đaci bi trebalo da predstavljaju svoje znanje, organizacione sposobnosti, kreativnost i iskrenost. Diskusija o nekim "osetljivim" temama iz skorašnje prošlosti obično završava sa različitim ponašanjima i perspektivama, a često zahteva toleranciju i razumevanje.

Đaci bi takođe mogli da nađu neki usmeno istorijski dokaz kroz tekst, dokumentarni film, ili neki drugi izvor s istorijskim vrednostima.

Dodatak

Pogledajte slike i prodiskutujte o sledecim pitanjima:

- Šta vidite na fotografijama?
- Zasto ovi ljudi napuštaju Bugarsku?
- Kakve vrste osećanja ove slike bude ili prenose?

3.6. "Ženska" svakodnevnica

Čas pripremila Violeta Stojčeva, Metodologija Istorije, Univerzitet Veliko Trnovo, Bugarska.

Ciljevi:

- Razumevanje jednakosti polova kroz usmenu istoriju
- Identifikovati ženske socijalne promene i nasleđivanja kroz analize svakodnevnog života kroz primere tri generacija žena
- Razvoj sposobnosti da se koristi metod usmene istorije (kroz biografske intervjuje)
- Prijaviti multiperspektivni pristup i analizu činjenica kroz različite perspektive
- Biti tolerantan i pun razumevanja u primanju stavova drugih ljudi

Glavni termini:

Pol i jednakost polova, socijalna uloge, "ženski problem", emancipacija, podela poslova, stereotipi, propaganda, vrednost

Vreme/trajanje: 2 × 45 minuta

Učesnici: đaci srednje škole

Materijali:

Flip-čart, markeri, nalepnice, 3 različito obojena A4 lista isečena u pravougaone trake, unapred pripremljen Ven dijagram sečen na tri dela, lepak/ selojtep, makaze, olovke

Aktivnosti

■ Preliminarna organizacija

Nastavnik bi trebao da подели zadatke đacima za ovaj čas 2-3 nedelje unapred. Nastavnik deli đake u male grupe.

Grupa A (5 grupa po 2 đaka):

treba da uradi biografski intervju

Grupa B (3 grupa po 4 đaka):

treba da istraže u biblioteci

Đaci grupe A bi trebalo da urade intervju sa ženama iz tri generacije postavljajući unapred pripremljena pitanja. Nastavnik daje neke osnovne informacije kao što su obrazovanje, profesija, mesto posla, porodični život, tehnologija, slobodno vreme, zabava, moda - zavisno od zadataka i ciljeva časa, i na osnovu podataka đaka dobijenih kroz pitanja u intervjuu.

Posle sastavljanja intervjua djaci popunjavaju informacionu tabelu (Dodatak 2)

Đaci iz grupe B bi trebalo da naprave istraživanje u školi ili javnoj biblioteci i sakupe zvanična dokumenta ili periodike iz komunističkog perioda, koji ilustruju državnu politiku u odnosu na status žena u tri različite decenije:

- od 1945 do 1955
- od 1965 do 1975
- od 1985 do 1995

Identifikovane činjenice bi trebalo biti napisane na tabeli (Dodatak 3).

■ Aktivnost 1: Oblak asocijacije

Nastavnik piše na tabli termin "žena". Svaki par đaka dobija postere koji predstavljaju žene u različitim socijalnim ulogama (Dodatak 1).

Zadatak: Specifikuj promene socijalnog statusa žena posle Prvog svetskog rata i Drugog svetskog rata, na osnovu podataka dobijenih iz istraživanja.

- Koje zemlje su tim slikama povezane?
- Koje razlike/sličnosti možete identifikovati u porukama poslanim preko zvanične propagande o problemima žena?

Đacki odgovori su napisani bez komentara i predstavljeni su na grafički način. Pažnja bi trebalo biti usmerena na sumiranje razlika u politici polova u različitim zemljama, i na posledice ženskog pokreta za prava jednakosti u Bugarskoj.

Cilj biranja istorije svakodnevnog života da bi se razumela cela slika komunističke vlade i politike, i razlike i izazovi bugarskih žena treba da se suoči u cilju postizanja emancipacije i jednakosti.

Postizanje ovih zadataka traži pripremu linije preliminarnog vremena, izvorne materijale, i opuštenu koordinaciju nezavisnog đackog rada.

Pre nego što timovi predstave usmene dokaze, nastavnik opisuje zadatke druge tri grupe. Zadatak: Dok timovi predstavljaju činjenice intervjua, zapisati:

Grupa 1: Slični tradicionalni elementi često su doneseni od onih koji su intervjuisani (žene iz tri generacije)

Grupa 2: Razlika u ženskim svakodnevnim životima

Grupa 3: Vrednosti koje karakterišu život intervjuisanih žena

Nastavnik dostavlja prvoj i drugoj grupi radni list (Dodatak 4), deo zajedničkog postera gde je Ven dijagram unapred dizajniran i olovke (treći deo postera je popunjen tokom izvršavanja sledećeg zadatka).

Nastavnik dostavlja trećoj grupi radni list (Dodatak 4), flip čart, olovke, lepak i široke rolne papira u tri različite boje. Đaci će napisati vrednosti ovih žena i postaviti ih u prigodni i logični red na poster. Radni list dozvoljava đacima da uzmu beleške tokom rada na zadatku i popune poster na osnovu rezultata zadataka.

■ Aktivnost 2: Usmeni dokazi (biografski intervjui)

Zadatak: Koje su karakteristike "ženske" svakodnevne u socijalizmu?

Svaki đacki par predstavlja od 3 do 5 minuta osnovne činjenice i nalaze iz intervjua, koje je nastavnik prethodno napisao u tabeli (Dodatak 2).

■ Aktivnost 3: Ven dijagram

Zadatak: Poređenje na osnovu istraženih izvora:

Prva grupa: Odnos državne politike prema "ženskim problemima" i stereotipnih ideja o tradicionalnoj ženskoj socijalnoj ulozi. Analiza tradicionalnih elemenata koje se ponovo predstavljaju u svakodnevnicima žena kroz tri generacije.

Dve đacke grupe analiziraju delove grafički organizovane u preliminarnoj pripremi informacije za zvaničnu politiku socijalističke države i bugarske komunističke stranke.

Cilj prve grupe je da razume tradicionalne uloge polova poređujući sa zvaničnim i nezvaničnim činjenicama iz različitih izvora, poštujući nalaze druge grupe o državnoj politici i "ženskim problemima".

Grupe su prikale popunjen Ven dijagram na tablu. Treći prazni deo postera je zajednički gde se delovi istraživanja upoređuju i razlikuju.

Preporučuje se diskusija s različitim mišljenjima koje su podstaknute diskusijama u razredu. U tom slučaju nastavnik usmerava pažnju na težnje nasleđene iz totalitarnog režima i žensku prezaposlenost da zadovolji nekoliko javnih i privatnih uloga kao što su uloga majke, supruge, radne žene i socijalističke žene.

■ Aktivnost 4: Skala vrednosti

U cilju razumevanja protivrečnosti između ciljeva državne propagande i aktuelne ženske prezaposlenosti, nastavnici mogu da koriste novi zadatak i uključivanja treće grupe da komentariše ove probleme.

Zadatak: Zamisli sistem vrednosti bugarskih žena u socijalizmu. Uporedi empirijske činjenice sa teorijskom informacijom o zvaničnoj ideologiji komunističke partije o jednakosti polova.

Primer: Sledeći korak ove aktivnosti može da bude poredak vrednosti iz moderne perspektive. U cilju uštede vremena možete da koristite princip otvorenog glasanja. Biraju se dva govornika koji će zastupati obe strane đaka.

Zadatak: napravi skalu sistema vrednosti bugarskih žena. Svaki đak ima pravo da izabere tri od vrednosnih sudova iz odgovora intervjua i da glasa za njih.

Nastavnik piše broj đaka koji su glasali na posteru i na papirima za obeležavanje i kači ih pored odnosno vrednosti. Kada je glasanje završeno, nastavnik sakuplja drugu listu na osnovu najviše glasanih vrednosti. Nastavnik može da piše vrednosti u podeljenim krugovima grafički organizovanim. U ovom slučaju Aktivnost 5 može biti izostavljena i možete direktno da pređete na pitanja iz završne diskusije.

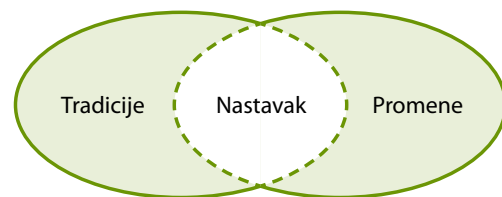
■ Aktivnost 5: Diskusiona mreža

Đaci su grupisani na način na koji istraživači usmene istorije mogu da učestvuju. Nastavnik deli obojene zakačene listove đacima. Svaka grupa dobija 3 obojena lista i jedan beli A4 list. Govornik usmerava pažnju na prazni deo u grafičkom organizatoru.

Zadatak: Svaki đak treba da napiše za dva minuta tri stvari (kvalitete, karakteristike, vrednosti) koje oni smatraju za najbitnije za modernu ženu.

- Podeliti mišljenje sa grupom. Napraviti listu predloga.
- Izabrati tri karakteristike koje smatrate najvažnijima. Napišite svaku od njih na zasebni obojeni list

Nastavnik zakači obojene liste na prazan prostor u grafičkom organizatoru.

Diskusija:

- Ispitati kompletni Ven dijagram. Da li su neki elementi povezani sa socijalističkim ženama koji bi želeli da dođate ili uredite?
- Da li postoje neki drugi elementi koji nisu predstavljeni na dijagramu, a koje bi vi svrstali u evolucione za žene?
- Po tvom mišljenju, da li postoje neke pouzdane, večne vrednosti koje bi mogle biti atributi za žene?

Govornik, dok sumira, usmerava đacku pažnju na modernu koncepciju uloga polova i večne karakteristike ženskog identiteta.

Prilog 1

Prilog 2

	75–80 godina	60–65 godina	45–50 godina
Obrazovanje			
Profesija			
Zanimanje			
Porodični život			
Tehnologije (u domaćinstvu)			
Slobodno vreme			
Zabava			
Moda			

Prilog 3

Decenija	Državni dokumenti	Partijski dokumenti	Periodike
1945–1955			
1965–1975			
1985–1995			

Prilog 4

Generacije	Tradicije	Promene	Vrednosti
75–80 godina			
60–65 godina			
45–50 godina			

3.7. Tradicija “anastenarije” – hodanja po vatri

Čas pripremio Pantazis Miteloudis, Gimnazija u Livadi, Ser, Grčka

Ciljevi:

- Đaci uče o njihovoj lokalnoj istoriji i tradicijama
- Bolje se upoznaju sa istraživačkom metodologijom
- Đaci razvijaju praktične veštine u otkrivanju istorije
- Pобољшanje saradnje i učenje veština
- Preuzimanje novog podučavanja i inicijative učenja
- Promovisanje kritičkog mišljenja
- Otkrivanje skorašnje informacije i tehnologije komunikacije kao što su elektronski izvori

Tema: Lokalna istorija

Važni pojmovi:

kulturno nasleđe, šetači po vatri, tradicija

Učesnici: 3-ći razred Opšte Gimnazije

Vreme/trajanje: 2 nedelje za pripremu projekta i jedan sat za prezentaciju

Materijali:

multimedije, lap top, kamera, papir, olovke

Grupni rad

Nastavnik deli razred na 3 mešovite grupe. Svaka od grupa, radi na malim skala projektima, koji se kasnije prezentuju u razredu.

■ Grupa 1+2: Običaj hodanja po vatri – “Anastenaria”

Identifikovati i izabrati bibliografiju povezanu sa temom lokalnog običaja hodanja po vatri:

Običaj hodanja po vatri traje tri dana. Na dan Svetog Konstantina, ljudi kolju jagnje u “konaki” (mestu gde se održava hodanje po vatri), i peku jagnje iste večeri i jedu ga sa hlebom i sirom, posto je pripremljen ugalj i završen ples. Sledećeg dana samo šetači po vatri (Anastenaradijanci) skupljaju se u kući i igraju držeći slike sveca. Trećeg dana, ponovo se okupljaju, ali ovog puta igraju na uglju. Zatim se šetači na vatri i gledaoci drže se za ruke zajedno i plešu.

Oni su tražili na internetu važne informacije:

Drama hodanja po vatri održava se svake godine 21. maja u selima Kerkini, Sveta Jelena u Seru, Lagkadi, Solunu i Majroleki. Taj slikovit svečani događaj sadrži opstanak kulta obožavanja Dionisija (iz grčke mitologije). Kolevka ovog običaja je na poluostrvu Amos i povezan je sa Svetim Konstantinom i Jelenom. U sadašnje vreme, šetači na vatri drže slike svetaca i sveta Jevandelja, da se prikaže njihova povezanost sa pravoslavnom hrišćanskom doktrinom.

Ovaj običaj sadrži pompezni ples i hodanje na vatri bosih nogu na uglju, praćeno bubnjem, lirom i zvucima gajdi. Ovaj običaj su donele izbeglice iz Istočne Rumelije i Trakije u sela Makedonije 1922. godine. Smatran je čudnim i šokantnim običajem. Forma mu je jednostavna i još uvek ostala neobjašnjena. Ritam i melodija čine suštinu muzičke proslave. Ipak, Crkva zabranjuje ovaj običaj smatrajući ga paganskim događajem.

Đaci su pravili intervjue sa učesnicima ovog lokalnog običaja:

Kada je hodanje po vatri postao običaj?

To je nasleđeno. Počeo sam da slavim kada sam imao 18 godina. Odjednom sam bio "dirnut". Da, to je nasleđe zato što je moja baka bila takodje šetač na vatri. Tamo nema nikakve diskriminacije; nema razlike ukoliko je neko sa "Ponta" ili Trakije.

Koliko je ljudi učestvovalo ove godine? Koliko je ljudi učestvovalo prethodnih godina? Kolika je prosečna starost učesnika?

Kada se počelo s običajima 1922. u Kerkjnu, samo tri žene su učestvovale u proslavi ovih običaja i nastavilo se kao tradicionalno nasleđe. Danas je tamo skoro petnaest ljudi. Ja sam najstarija – imam 78 godina – a najmlađa ima 20 godina.

Koje je poreklo ovog običaja?

Običaj je poreklom iz Trakije, i kasnije se razvio u veću i svetliju proslavu. Čak su i Bugari počeli da učestvuju.

Da li verujete da taj običaj treba i dalje slaviti?

Da, naravno. Ali to traži veru, a na današnji dan omladina ne dolazi u crkvu. Ovaj običaj takodje je dobar da privuče posetioce iz različitih mesta.

Koje predmete držite tokom rituala?

Pored slika Svetog Konstantina i Svete Jelene svako drži maramicu. One su stare, crvene i rukotvorine, donesene od naših rođaka iz Trakije.

Đaci sakupljaju fotografije:

■ **Grupa 3: Istorija škole**

Đaci:

- Da istraže školska dosijea
- Da prerade i razvrstaju sakupljene materijale
- Da naprave intervjue s zaposlenima u školi i starijim đacima
- Da sakupe fotografije ili druge materijale

Svaka grupa predstavlja svoj rad u "power point-u". Oni prezentuju svoje istraživanje u školi.

3.8. Kulturni i istorijski spomenici u 19. i 20. veku

Čas pripremila Donika Hemajli, škola "Faik Konica", Priština, Kosovo

Ciljevi:

1. Identifikovati kulturne i istorijske spomenike
2. Razumeti (uz pomoć očevidaca) doprinos ljudi na Kosovu da sačuvanju kulturnih i istorijskih spomenika kroz vekove
3. Proceniti važnost kulturnih i istorijskih spomenika

Vazni pojmovi: kulturno nasleđe, kulturni i istorijski spomenik, civilizacija

Učesnici: 8-i razred (14–15 godina)

Vreme/trajanje: jedna nedelja

Materijali:

radni listovi, A4 papir, olovke

Izvori:

Fotografije, novine, štampani i elektronski materijali, enciklopedija

Priprema

■ Priprema za đake

Pripremiti i napraviti intervju sa očevidcima, kao i sa kustosima džamije "sultan Murat" (blizu Prištine) i sa članovima "Turbetari" familije koji će pričati o najvažnijim objektima u tom mestu.

■ Priprema za nastavnike

Pripremiti radne listove za đake i organizovati sastanak sa očevidcima.

Aktivnosti

Prvi dan: Poseta institutu za očuvanje istorijskih spomenika.

Drugi dan: Poseta (izlet) mesta istraživanja, kulturnih i istorijskih spomenika i pravljenje intervju sa članovima "Turbetari" familije i kustosa džamije "sultan Murat".

Treci dan: Pisanje eseja o percepciji istraživanja i observacije, na osnovu intervju i nalaza istraživanja.

Evaluacija

- poboljšati znanje o kulturnim i istorijskim spomenicima
- razumeti posvećenost porodice da čuva spomenik
- promovisati individualne povratne informacije, percepciju i analizu
- ohrabriti individualno istraživanje da se sačuva kulturno nasleđe

■ Evaluacija djaka

- identifikovati i selektovati važne izvore i informacije na osnovu činjenica
- napraviti "field trip" work
- poboljšati veštine kritičkog mišljenja
- proceniti rad istraživanja
- samoprocena

■ Evaluacija nastavnika

- priprema i podrška đacima tokom intervjua sa očevicima
- dati svakom đaku deo istraživačkog rada
- pozvati očevice
- podržati đake da pripreme pitanja za intervju
- uzeti u obzir mišljenja đaka (esej/pitanja) za istraživanje
- pomoći đacima da identifikuju očevice
- procena istraživačkog rada đaka

Dodatak: Radni list

Pitanja:

- Koja je ovo zgrada?
- Gde se nalazi?
- Kada je sagrađena?
- Ko je sagradio?
- Koja je njena svrha?
- Kako je korišćena i koje su njene specifičnosti?
- Da li poznaješ ovu zgradu?
- Sta znaš o njoj?
- Da li si ikada bio tamo?
- Zasto si išao tamo?

Zadaci:

- Nacrtaj celo telo nakon sto vidiš deo ove slike.
- Pogledaj muzejske delove i otkrij figure.
- Napravi otvorena zaokružena pitanja koja ti mogu pomoći da naučiš više o ovoj izložbi.
- Napravi kratku prezentaciju ove izložbe za različite posetioce.

3.9. Nacionalni pokret na Kosovu 1980–1990

Čas pripremila Donika Hemajli, škola "Faik Konica", Priština, Kosovo.

Ciljevi:

- Koristiti podatke usmene istorije da se podrži ratnička perspektiva kosovskih Albanaca uzimajući u obzir istorijski period 1980–1990
- Razumeti reakciju ljudi na rat i načine da se suoče sa tim
- Potvrditi đачke akcije
- Uporediti i razlikovati vrednosti prošle i današnje omladine

Vazni pojmovi:

nezavisnost, građanski rat, demokratizacija, identitet, kolektiv i licna sećanja

Ucesnici: 13-i razred (17–18 godina)

Vreme/trajanje: dva časa istorije, 3 meseca za đачke istraživačke projekte

Materijali: papir A4, olovke, magnetofon

Izvori: očevici, dokumentarci, novine (različita izdanja), programi, literatura različitih autora (ne više od 3–4 stranice svake knjige)

Priprema

Uputstvo za nastavnika: Nastavnik organizuje intervju razreda sa očevicom, na osnovu didaktičkog pristupa. Pre intervjua, nastavnik organizuje sastanak sa jednim od organizatora studentskih demonstracija iz 1981. sa ciljem da razjasni svako tehničko pitanje na intervjuu.

Prvi čas

■ Aktivnost 1: Diskusija

Prvi korak:

Nastavnik piše sledeći citat iz "Meditacije XVII" Džona Dona na tabli: "Nijedan čovek nije ostrvo, samo za sebe; ... smrt svakog čoveka umanjuje i mene samog, zato što sam i ja deo ljudskog roda".

Nastavnik deli đake u 4–5 grupa i diskutuje u malim grupama šta đaci misle o citatu i kako bi se to moglo povezati sa sadašnjom slobodom Kosova. Đaci bi trebalo da misle nezavisno o značenju svake reči koju prenosi citat. Pitati đake za povratnu informaciju i pričati o njihovim idejama. Nastavnik komentariše važnost izučavanja i boljeg poznavanja istorije.

Drugi korak:

Pitati đake da rade u parovima i napišu listu svih ljudi koje smatraju važnim da se upamte, kao što su vojnici, medicinsko osoblje, civili itd.

Treci korak:

Đaci bi trebalo da imaju povratnu informaciju i ukratko prediskutuju o ulozi ranije pomenutih ljudi u ratu. Na kraju ovog zadatka, đaci mogu da zaključe da rat ima negativan efekat na ljude zbog katastrofalnih posledica koje donosi.

■ Aktivnost 2: Intervju

Nastavnik deli đake na pet grupa na osnovu sledećeg zadatka, obaveštava ih o intervjuu i predstavlja neke uopštene informacije o očevicu.

Svaka grupa dobija prazan papir i pise za 5 minuta pet pitanja za očevica. Nastavnik sakuplja ta pitanja, bira ona najbitnija za intervju, i odlučuje o hronološkom redu za postavljanje tih pitanja. Nastavnik predstavlja đacima neka uputstva za intervju i kasnije poziva očevica u učionicu.

Na kraju intervjuja, đaci zahvaljuju očevicu za njegovu/njeno dolaženje i poklanjaju simboličan poklon u znak poštovanja i zahvalnosti.

■ Aktivnost 3: Plenarni

Posto je napravljen intervju nastavnik može da organizuje plenarnu sesiju i fokusira se na način na koji je vođen intervju i da li su đaci pratili uputstva prilikom intervjuisanja. Đaci mogu takođe da diskutuju o nekim manama intervjuja, ponašanju onoga koga su intervjuisali, neke od izazova s kojima su se suočavali tokom ispitivanja itd.

Primeri pitanja:

- Čega se ljudi obično sećaju iz svoje prošlosti?
- Koje teme ljudi obično izbegavaju ili su više voljni da diskutuju?
- Zasto je važno razgovarati o nedavnoj prošlosti sa običnim ljudima, više nego samo primiti informaciju od profesionalnih istoričara?
- Koja je procedura u nalaženju "pravog" očevica?
- Kako bi nastavili ako onaj koga intevjuišete želi da završi pre kraja intervju?
- Kako bi nastavili sa intervjuom ukoliko očevicac postane emotivan?

Nastavnik sumira osnovne korake intervjuja i daje đacima uzorak upitnika.

■ Aktivnost 4: Individualni zadatak

Nastavnik piše na tabli sledeći deo rečenice "Mi se sećamo prošlosti zato što..." i moli đake da rade individualno i donesu moguće zaključke. Na kraju časa istorije, nastavnik daje zadatak za sledeće mesece.

Drugi čas

Priprema za istraživačke projekte:

Nastavnik deli đake u pet grupa tri meseca pre početka projekta. Svaka grupa sastavlja specifične istraživačke zadatke i intervjuje. (Dodatak 1)

Grupa 1: Intervju srednjoškolskih i univerzitetskih profesora u Prištini usmeren je na teme kao što su sloboda, obrazovanje, politika, jednakost i diskriminacija. Istraživački materijali: intervjui, fotografije, eseji, biografije, dokumenti itd.

Grupa 2: Intervju predstavnika medija s nacionalne televizije i radio kanala i štampanih medija, usmeren je na teme kao što su sloboda govora, jednakost, diskriminacija, cenzura, i politika. Istraživački materijali: intervjui, fotografije, dokumenti, pisani izvori, informacije elektronskih i štampanih medija.

Grupa 3: Intervju političara (Kačusa Jašari&Azem Vlasi) i usmerenost na teme kao što su jednopartijski sistem, politički i ekonomski razvoj, studentski pokret i njihov stav o ovom pokretu. Istraživački materijali: intervjui, zvanični dokumenti, statistike, eseji, fotografije.

Grupa 4: Intervju agenata bezbednosti iz tog vremena (policijski oficiri i moćnici, komandiri itd.) usmeren je na teme kao što su sloboda, diskriminacija, vladavina prava. Istraživački materijali: intervjui, statistike, fotografije, eseji, biografije.

Grupa 5: Intervju rudara Trepče, Starog Trga, Mitrovice i usmerenost na uslove, solidarnost, slobodu, političku situaciju i štrajkove. Istraživački materijali: intervjui, biografije, fotografije, eseji.

Bilo bi veoma uspešno ukoliko đaci prikupe neke informacije, fotografije, biografije prilikom njihovog istraživanja u različitim institucijama.

Predstavljanje istraživanja: Đaci bi trebalo da pripreme "Power Point" prezentaciju. Đaci bi trebalo da predstave pronalasku istraživanja široj publici kao što su zaposleni u školi, predstavnici opština i drugi đaci.

■ Aktivnost 1

Na početku časa istorije nastavnik daje fasciklu sa raznim izvorima svakoj grupi. Đaci bi trebalo da prodiskutuju u grupama i pripreme kratku prezentaciju od onoga što je najbitnija stvar koju su naučili iz informacija koje imaju (Dodatak 2).

■ Aktivnost 2 – Grupne prezentacije

Pre prezentacije, nastavnik predstavlja kriterijum procene za istraživački projekat i projekat prezentacije.

Svaka grupa prima obojeni prazan papir sa brojevima od 1 do 5, tako da đaci bi trebalo da mogu da vrednuju svaki deo prezentacije brojem, počevši od jedinice kao najbolje ocene.

Posmatračka grupa bi trebalo da ima mogućnost da postavlja pitanja pojašnjavajući ih sa ciljem da se dođe do zaključka istraživačke teme i časa istorije.

■ Aktivnost 3 – Plenarna Diskusija

Evaluacija

- Dobiti više informacija o istorijskim događajima tokom poslednje decenije
- Razumeti uzroke i posledice ovih događaja
- Proceniti albansku socijalnu situaciju tokom ovom perioda na Kosovu
- Ustanoviti saradnju na više nivoa đak/đak, djak/nastavnik, đaci/očevicac
- Postignuti pošten i logičan zaključak

■ Evaluacija nastavnika

- Napraviti grupe
- Raspodeliti dužnosti i odgovornosti
- Organizovati intervju sa očevicem
- Nadgledati đачki rad
- Pripremiti đake za intervju
- Olakšati i napraviti prijatan čas
- Proceniti đачki rad

■ Evaluacija đaka

- Efektivno saradivati unutar grupe i sprovesti u praksi rad (aktivnost građana)
- Sakupljati informacije i drugačije činjenice važne za temu istraživanja
- Snimiti intervju sa očevicem
- Poštovati rok
- Pripremiti kvalitetna pitanja za intervju (usmena istorija u učionici)
- Proceniti najbolje aktivnosti
- Izvršiti samoprocenu
- Unaprediti kritičko mišljenje i bolje razumevanje veze prošlosti i budućnosti

Dodatak 1: Upitnik

Đaci mogu da koriste uzorak upitnika dok intervjuišu očevica:

- Kada i gde ste rođeni ?
- Koje je vaše prethodno obrazovanje ?
- Gde ste živeli tokom studija ?
- Kako ste se osećali kao student ?
- Zašto ste organizovali demonstracije ?
- Da li su svi studenti pristali da počnu demonstracije ?
- Da li je neka devojka učestvovala u demonstracijama ?
- Da li vas je policija saslušavala ?
- Ako jeste, kako su se ponašali prema vama ?
- Da li vas je porodica podržavala u toj akciji ?
- Da li vas je neko iz društva podržao ?
- Da li smatrate tadašnje akcije ispravnim i opravdanim ?
- Da li mislite da bi stvaranje "Republike Kosovo" rešio albanski problem u bivšoj Jugoslaviji ?
- Koje je vaše mišljenje o kosovskim političarima u tom periodu ?
- Koju bi poruku poslali današnjoj omladini ?

Dodatak 2

Dok. 1: Članci iz dnevnih novina "Rilindja", Kosovo i "Večernje novosti", Srbija

Dok. 2: Izjave politicara Azem Vlasija sa Kosova i Petra Stambolića iz Srbije

Dok. 3: Informacija o studentskim demonstracijama. Studentski grad, Priština/Majka Tereza, Priština.

Dok. 4: Statistike o politički progonjenim ljudima posle 11-og marta 1981.

3.10. Učenje metoda usmene istorije

Čas pripremio Igor Jurkov, Osnovna škola, "Petar Pop Arsov", Skoplje, Makedonija.

Ciljevi:

1. Učenje tehnike usmene istorije
2. Razumevanje specifičnosti usmenih dokaza kao pouzdanog izvora upoređujući sa drugim istorijskim izvorima
3. Usmerenost na đачko razumevanje pravljenja intervjua i učenje kako da ih sami koriste
4. Jačanje kapaciteta u pisanju istorije na osnovu usmenih dokaza

Važni pojmovi:

metod usmene istorije, usmeni dokazi, očevidac, priča, intervju

Učesnici: Srednja škola

Vreme/trajanje: 45 minuta

Materijali: A4 papir, poster, đacki radni list sa instrukcijama (jedan po đaku)

Priprema

Nastavnik nedelju dana pre časa postavlja zadatak đacima da naprave istraživanje "Svakodnevni život u Makedoniji od 1970 do 2005." Đaci postaju oni koji intervjuišu, a njihovi roditelji postaju očevici perioda koji se istražuje. Nastavnik vodi i usmerava đake bez opisivanja konkretne procedure intervjuisanja.

Aktivnosti

■ Aktivnost 1: Uvodna diskusija

Nastavnik stavlja na tablu odvojene delove iste slike koje pripadaju kulturnom spomeniku, u cilju da se đaci podstete i pronadju istorijsku građu.

Pogledajte odvojeni element, stavite ih zajedno, i stvorite monumentalnu sliku.

- Koji je poznati nacionalni kulturni spomenik na slici?
- Koje izvore možemo koristiti da saznamo informacije o ovom spomeniku?

Nastavnik usmerava diskusiju na istorijske studije i različite zvanične istorijske izvore u isto vreme obrađujući posebnu pažnju na razvoj đackih kritičkih veština, dok identifikuju istorijske izvore.

- Koje su sličnosti vašeg zadatka u vezi s profesionalnim istoričarima?

Diskusija o različitostima s profesionalnim istoričarima sastoji se od izazova s kojima đaci moraju da se suočavaju dok rade intervjue sa svojim roditeljima. Nastavnik ohrabruje đake da dele svoja iskustva i utiske sa intervjua i da diskutuju o problemima tokom intervjua.

Nastavnik predstavlja u zaključku đacima metod koji su koristili, metod usmene istorije, dalje objašnjava temu časa i motiviše đake da ispune ciljeve časova.

■ Aktivnost 2: Usavršena lekcija

Nastavnik objašnjava đacima da pored zvaničnih informacionih izvora, istoričari takođe mogu da koriste "usmene dokaze". Nastavnik objašnjava da je usmena istorija široko rasprostranjen metod, korišćen u istraživanju istorijskog perioda posle Drugog svetskog rata, sa posebnom umerenošću na očevidca određene istorijske ere. Istoričari koriste usmene dokaze da razumeju istoriju kroz lične priče očevidaca.

■ Aktivnost 3: Metod situacija (rad u paru)

Đaci dobijaju uputstvo u vidu radnih listova kako da pripreme uspešni intervju, specijalno obrađujući pažnju na odgovornosti onog koji intervjuiše.

Zadatak: Nastavnik deli nasumično uloge, npr. onaj koji intervjuiše i onaj koga intervjuišu, i priprema intervju. Đaci bi trebalo da koriste informacije koje su sakupili iz napravljenog intervjua sa roditeljima prateći uputstvo "Kako napraviti uspešan intervju". Vreme za pripremu ove aktivnosti je 10 minuta.

Nastavnik objašnjava nedostatak prethodnog uputstva kao sastaviti uspešan intervju, dok zadaje domaći zadatak. Kada se instrukcije ne slede po posebnom redu, valjanost i kvalitet izvora neće biti dobar i oni neće biti pravilno korišćeni od strane đaka.

■ Aktivnost 4: Grupni rad

Nastavnik se fokusira na razumevanje sprovođenja u delo metoda usmene istorije i njegove uloge u nedavnoj istoriji podučavanja i učenja.

Nastavnik deli đake u grupe po šest. Svaki učenik dobija radne listove sa instrukcijama i grafikama kako da radi (vidi Dodatak).

Cilj aktivnosti je da izgradi sakupljene informacije na kratak i efikasan način.

Zadatak: Diskutujte o rezultatima vasesg istraživačkog rada. Nađite prednosti i mane, sličnosti i razlike i napravite "jednu" priču. Vreme za pripremu ove aktivnosti je 10 minuta.

Predstavnici dve od grupa mogu predstaviti rezultate ostatku razreda. Nastavnik u zaključku objašnjava specifičnost usmenih dokaza, autentičnost ličnih uspomena, i subjektivnost usmene istorije.

Dodatak: Radni list

Pažljivo čitajte priče koje su vam roditelji ispričali. Napišite na poseban papir odgovore na sledeća pitanja:

- Na koji događaj/fenomen/proces se priča odnosi? Kada se to dogodilo?
- Da li je autor bio direktno uključen u događaj ili je bio samo posmatrač?
- Koje je godište autor?
- Koja je bila njegova pozicija (direktor, zaposlen u administraciji, ili neko sa strane)?
- Od koga je autor dobio informaciju, ukoliko autor nije direktno bio uključen u događaj?

Podvucite rečenice koje predstavljaju mišljenje onoga koga intervjuišete. Da li je priča nova za vaše već stečeno znanje ili je potpuno drugačije od onoga što znate?

3.11. Ilustrovane poslovice

Čas pripremio Tudor Hebean, "Nikolae Jorga", Kluž-Napoka, Rumunija.

Ciljevi:

- Učiti sistem vrednosti različitih nacija
- Stvoriti atmosferu međusobnog poštovanja između religija i nacionalnosti
- Znati određene poslovice različitih nacija
- Uporediti i otkriti vrednost poslovice kroz analizu nekih već pomenutih i ilustrovanih
- Podstaci istraživanje usmene istorije koje se odnosi na različite zajednice

Važni termini:

Poslovice, vrednost, tradicije, nacionalnosti

Učesnici: Osnovna škola

Vreme/trajanje: 45 minuta

Materijali: Flip čart, markeri

Izvori: podaci iz usmene istorije, sakupljeni iz različitih etničkih ili religijskih zajednica u okolini ili u gradu

Aktivnosti

■ Aktivnost 1: Probijanje leda ("icebreaker")

Nastavnik objašnjava đacima da postoje različite etničke zajednice u sadašnjoj Rumuniji koje govore svoj jezik i ispodavaju svoju veru, tradiciju i kulturu.

- Koje su različite nacionalnosti u današnjoj Rumuniji?
- Koje vrste zajednica žive u našoj okolini?

Nastavnik objašnjava da su dve najveće etničke grupe u Rumuniji Madjari i Romi i potvrđuje ovaj stav statistikama koje su već predstavljene na posteru ili dijagramu. Nastavnik daje argumente za mogućnost zajedničkog učenja i međusobnog razumevanja kroz razne poslovice i izreke i na taj način objašnjava temu časa.

■ Aktivnost 2: Grupni rad

Nastavnik deli đake u četiri ili pet grupa i zahteva od njih da naprave listu rumunskih, mađarskih i romskih poslovice. Kada završe svoje zadatke predstavnik svake grupe piše izreke na flip čartu i lepi ih na jedan zid učionice, na taj način daje listu nekoliko izreka zavisno od broja grupa.

Đaci mogu da koriste različite boje da bi ralikovali izreke svake grupe i da počnu da identifikuju sličnosti i razlike među poslovicama različitih nacionalnosti. Takođe, đaci mogu da ilustruju neke od poslovice sa liste i nalepe ih na zidove učionice.

■ Aktivnost 3: Diskusija

Na kraju đaci uz podršku nastavnika nalaze slične poslovice o sadašnjem svakodnevnom životu u svojoj zemlji i pokušavaju da naprave evaluaciju ilustrovanih poslovice koje su predstavljene različitim bojama.

Evaluacija

■ Evaluacija đaka

Đaci pokušavaju da razumeju važnost usmenih informacija iz različitih zajednica. Takođe su im od velike važnosti korisnost ovih aktivnosti i ophođenje prema svim zajednicama sa poštovanjem i tolerancijom i razumevanje veza različitih kultura.

■ Evaluacija nastavnika

Nastavnik pokušava da proceni učestvovanje đaka u diskusijama u razredu koje su održane tokom različitih etapa projekta usmene istorije.

3.12. Poslednjih pet godina vladavine komunističkog režima u mom rodnom gradu (1984–1989)

Čas pripremio Tudor Hebean, "Nikolae Jorga", Kluž-Napoka, Rumunija.

Ciljevi:

- Učiti i razumeti životne teškoće u ovom periodu i kolektivna sećanja o ovoj temi
- Razlikovati osnovne karakteristike komunističkog režima u Rumuniji
- Uporediti život tokom komunizma sa sadašnjim svakodnevnim životom
- Podučavati veštine za istorijsko istraživanje kao prvi korak u naučnom istraživanju usmene istorije

Važni pojmovi:

Komunistički režim, antikomunistička revolucija, svakodnevni život, upitnik, istorijsko istraživanje

Učesnici: Srednja škola

Vreme/trajanje: 45 minuta

Materijali: Flip čart, markeri itd.

Izvori: sećanja roditelja iz perioda od 1984 do 1989

Priprema

1. Tri nedelje pre početka časa nastavnik traži od đaka da napravi istorijsko istraživanje o njihovim porodicama sa temom: "Život mojih roditelja poslednjih godina komunizma"
2. Nastavnik i đaci pripremaju kratak upitnik sa otvorenim pitanjima, a đaci mogu da hvataju beleške sa odgovorima roditelja
3. Đaci mogu da koriste upitnik kao šemu za esej, prezentaciju ili priču na samu temu. Nastavnik traži od đaka da svako ponese upitnik i esej sa podacima i razmišljanima o članovima svojih porodica.

Aktivnosti

■ Aktivnost: Probijanje leda ("icebreaker")

Nastavnik piše naslov časa na tabli i deli đake u pet grupa, podstiče ih da razmenjuju eseje s drugim članovima grupe a kasnije sa razredom za dalje komentare i diskusiju.

■ Aktivnost 3: Diskusija

U sledećoj fazi svaka grupa na osnovu eseja i upitnika priprema listu najvažnijih životnih problema tokom komunizma. Jedan predstavnik svake grupe predstavlja ideju svoje grupe celom razredu.

■ Activity 3: Discussion

Nastavnik i đaci upoređuju ideje sa predstavjenim listama i pokušavaju da naprave razliku između najpoznatijih životnih prilika tokom komunizma. Nastavnik iznosi ove ideje na tabli, naročito one koje se tiču osnovnih životnih karakteristika tokom komunizma. Mogli bismo otkriti uzroke antikomunističke revolucije istražujući gore pomenute elemente i karakteristike.

Evaluacija

■ Evaluacija đaka

Đaci bi trebalo da cene korisnost usmenih podataka sakupljenih kroz sećanja njihovih roditelja, kako bi ustanovili karakteristike života tokom komunizma.

■ Evaluacija nastavnika

Nastavnik procenjuje ona istraživanja koja su najdetalnija i način na koji su đaci uspeali da identifikuju najvažnije životne karakteristike tokom komunizma.

3.13. Totalitarni sistem u Rumuniji

Čas pripremila Anka Potra, Osnovna škola u Dobi, Satu Mare, Rumunija.

Ciljevi:

- Đaci razumeju promene u Rumuniji nakon Drugog svetskog rata i staljinističkog režima
- Đaci stiču znanje o transformaciji rumunske ekonomije kroz industrijalizaciju i kolektivizaciju
- Đaci procenjuju promene u svakodnevnom životu rumunskog naroda upoređujući podatke i zvanične dokumentacije usmenih dokaza

Važni pojmovi:

Narodna demokratija, kolektivizacija, industrijalizacija, totalitarna država, fašizam, nacizam, komunizam.

Učesnici: 8. razred (14–15 godina)

Vreme/trajanje: 50 minuta

Materijali: Flip čart, kopije dokumenata, markeri

Priprema

Đaci su dve nedelje ranije podeljeni u tri grupe. Svaka grupa ima zadatak da pripremi intervju sa ljudima koji su živeli u periodu totalitarizma u Rumuniji ili da urade istraživački rad u biblioteci. Podaci dobijeni iz intervjua pokazaće nezvaničan stav. Rad u biblioteci će pokazati zvaničnu tačku gledišta. Najbolji način bi bio kada bi đaci našli ljude koji su radili u fabrikama i na kolektivnim imanjima u selima zato što pokazuje razliku između ova dva načina života i objašnjava pojmove kao što su kolektivizacija i industrijalizacija.

Đaci su podeljeni u tri grupe:

Grupa 1: ekonomska politika totalitarne vlade u Rumuniji

Grupa 2: kulturni život i zabava u totalitarnom društvu u Rumuniji

Grupa 3: politička moć: mesto i uloga komunističke partije i vođe u državi i društvu

Aktivnosti

■ Aktivnost 1: mapa uma

Početak časa počinje sa ispisivanjem pojma "totalitarizam" na tabli. Đaci koriste podatke kojih se sećaju iz prethodnog sedmog razreda.

- Šta podrazumevate pod pojmom "totalitarizam"?
- Koliko totalitarnih modela poznajete?

Na osnovu odgovora studenata nastavnici podvlače na tabli totalitarne modele koje đaci znaju iz prethodnih godina kao što su fašizam, komunizam i nacizam. Nastavnik deli đacima radne listove sa dokumentima koji pokazuju glavne karakteristike svakog sistema. Oni su podeljeni u tri grupe i svaka grupa radi na jednom totalitarnom sistemu. Na kraju vođa grupe na tabli podvlači glavne karakteristike određenog sistema koje su pronašli. Đaci imaju deset minuta vremena za rad.

Nakon završenog zadatka nastavnik počinje kratku raspravu o sličnostima i obeležava ih na mapi uma različitim bojama. On ili ona koristi mapu uma da podstaknu razmišljanje na temu "totalitarni sistem u Rumuniji".

■ Aktivnost 2: grupni rad

U Staljinovoj koncepciji komunistička Rumunija se morala objasniti pojmom "narodne demokratije". Nastavnik daje kratke informacije o pojmu. Ovde počinje pravi rad na metodu usmene istorije kako bi sam pojam đaci potpuno razumeli.

Đaci su podeljeni u tri grupe. Svaka grupa radi na polju koji je pod uticajem staljinizma kao što su:

Grupa 1: polje ekonomije; ekonomska politika totalitarne vlade u Rumuniji.

Grupa 2: polje kulture; kulturni život i zabava u totalitarnom društvu u Rumuniji

Grupa 3: polje politike; politička moć: mesto i uloga komunističke partije i vođe u državi i društvu

Grupe su iste kakve su bile u pripreмноj fazi. Svaka grupa ima petnaest minuta da pripremi plakat i pet minuta za kratku prezentaciju zadatka. Đaci treba da predstave prikupljene podatke iz zvaničnih izvora dobijenih istraživanjem u biblioteci kao i podatke prikupljene iz intervjua.

Nakon prezentacije nastavnik daje dodatne podatke na osnovu zvanične moderne historiografije. Sledi primer za ekonomsku politiku:

Ekonomske posledice ovakve politike su uticale na stvaranje osnove za tešku industriju u Rumuniji i odlučnost da Rumunija postane nezavisna eliminišući strani dug. Takođe je predložena politika sistematizacije, u kojoj bi ruralna populacija bi trebalo da se preseli u veće, gradske centre – ali je ovo na kraju odbačeno. U osnovi strategija razvoja je bila veoma uspešna pošto je ogroman broj jeftine radne snage mobilisan za industriju tako da je nepoljoprivredna radna snaga porasla sa 33% 1956. godine na 63.5% 1977. godine. Međutim, ovaj rast se nije mogao održati pošto se bazirao na strukturalnim pomeranjima i uskoro se radna snaga suočila sa neadekvatnim ulovima zapošljavanja sa smanjenim toplim obrocima. Ali, nefleksibilna ideologija Čaušeskua nije dozvoljavala nikakve promene

u njegovoj politici i njegov režim je pribegao prisili da ostvari proizvodne produkte koji su zatim korporacijski menadžeri morali da falsifikuju.

■ Aktivnost 3: Diskusija

Zadatak: baziran na podacima prikupljenim iz prethodnog zadatka, upoređujući pozitivne i negativne karakteristike totalitarnog sistema u Rumuniji. Nastavnik usmerava raspravu na sledeće teme:

- Šta obična osoba dobija ili gubi u totalitarnoj državi?
- Kakva je razlika danas?
- Kakvo društvo više volite? Zašto?

Ovaj poslednji zadatak bi se mogao zadati kao domaći zadatak.

Zaključak

Đaci razumeju koje su zajedničke i posebne karakteristike totalitarnog sistema u Rumuniji nakon Drugog svetskog rata.

Najbolji nastavak ovoga bi bio kad bi se na narednom času objasnio demokratski sistem nakon 1989. i razlike između ova dva sistema koristeći ponovo usmenu istoriju i zvanične izvore.

3.14. Život običnih ljudi u Srbiji u doba komunizma

Čas pripremila Jelena Živković, Britannica international school, Beograd, Srbija.

Ciljevi:

- Korišćenje metode usmene istorije kako bi objasnili đacima na koji je način komunistički sistem funkcionisao
- Predstaviti jasnu sliku komunizma putem intervjua sa očevicima. Iskustva sa dekom su pokazala da đaci teško shvataju komunističku ideologiju, propagandu i svakodnevni život običnih ljudi u to vreme posebno u toku sprovođenja komparativne analize, prošlosti i sadašnjosti.
- Korišćenje metode usmene istorije kako bi se postiglo bolje razumevanje doba komunizma i da bi se napravio više interaktivan čas. Đaci će imati mogućnost da postavljaju pitanja i da aktivno učestvuju na času istorije.
- Podučavanje đaka putem ovog interaktivnog metoda čini časove istorije dinamičnijim i interesantnijim.

Tema:

Politički, ekonomski i kulturni razvoj u Jugoslaviji od 1948–1991

Važni pojmovi:

propaganda, ideologija, komunizam, svakodnevni život, obični ljudi

Učesnici: 8. razred osnovne škole
(14-ogodišnjaci)

Vreme/trajanje: 2 × 45 minuta

Materijali:

Magnetofon, kamera, A4 papir i markeri

Priprema

■ Za đake: sprovesti istraživanje i pripremiti se za intervju

Đaci se spremaju za čas istorije dve nedelje unapred. Nastavnik deli đake u dve grupe. Prva grupa će intervjuisati svoje roditelje, prosečnih godina oko 40. Druga grupa će intervjuisati babe i dede starije od 60 godina i njihove starije članove porodice i prijatelje.

Cilj aktivnosti je da se istraži u kojoj meri se komunistički sistem promenio. Đaci bi trebalo da pronađu neke tipično komunističke simbole poput crvenih marama, petokrake, pionirske kape, ideološke plakate, razglednice i fotografije, stare članke iz novina o komunističkim paradama i pionirskim organizacijama, govore "heroja socijalističkog rada", i Tita.

Pojedinačni zadaci: 2 ili 3 đaka bi trebalo da pročitaju jednu od brojnih priča objavljenih o Titovom detinjstvu i mladosti ili da poslušaju neke pesme o njemu.

Glavni cilj ovih uvodnih aktivnosti je da se đacima omogući da razumeju komunistički sistem i rađanje Titovog kulta i njegove popularnosti među narodom.

■ Priprema za nastavnike

Nastavnici bi takođe trebalo da se pripreme za intervju. Trebali bi da se potrude i prikupe informacije iz različitih izvora, skorašnje historiografske literature o temi istraživanja, popularnim knjigama i pločama o Titu i o komunističkoj partiji, članke iz starih novina i časopisa, stare fotografije i ostale izvore koji bi mogli biti korisni za istraživanje.

Nastavnik je odgovoran za organizaciju intervjua sa jednim očevicom, ukoliko je intervjuisanje deo pripreme preliminarne istraživanja:

- Identifikovati očevidca – Pored toga što nastavnik treba da identifikuje “pravog” očevidca, on bi trebalo da očevidca kontaktira pre intervjua kako bi razjasnio bilo kakav tehnički ili logistički problem kao što su datum, mesto, sat, tema istraživanja.
- Obezbediti tehničku podršku za intervju-(kasetofon, video kamera, foto aparat, mikrofon)
- Obezbediti simboličan poklon za očevidca (cveće, bob-mbonjera)

Aktivnosti

■ Aktivnost 1: intervju

Nastavnik i đaci su odlučili da intervjuišu jednog očevidca rođenog 1930. u južnoj Srbiji. On se preselio u Beograd, glavni grad bivše Jugoslavije, 1949. kako bi se upisao na Pravni fakultet. On je podržavao sistem, ali nikada nije postao član komunističke partije. Smatrali smo da bi takva osoba mogla biti prilično dobar izbor informacija za učenje o običnim ljudima tokom komunističkog režima. On nije bio disident, ali se takođe nije u potpunosti uklapao u sistem, iako nije imao nikakve specijalne posledice i nije bio gonjen.

Ova tema ima veliku važnost u učenju istorije, odnosno bilo bi preporučljivo predavati je na nekoliko časova istorije na osnovu programa predmeta.

Moguća pitanja na intervjuu:

- Kako se zovete?
- Koje je vaše zanimanje?
- Koliko ste imali godina kada su komunisti došli na vlast?
- Zašto ste odlučili da se ne uključite u komunističku partiju?
- Da li je to bila opasna odluka?
- Da li vam je bilo dopušteno da živite u studentskom domu dok ste studirali?
- Koji je bio vaš prvi posao?
- Jeste li imali poteškoća da pronađete posao, s obzirom da ste odbili da se priključite partiji?
- Kakav je bio vaš životni standard u to vreme?
- Da li ste sami kupili svoj stan ili vam je neko preduzeće to obezbedilo?

- Da li ste mogli da priuštite odlazak na odmor dva puta godišnje?
- Da li ste mogli da putujete u inostranstvo?
- Da li ste mogli da priuštite boravak u hotelu?
- Da li ste mogli da odlazite u restorane?
- Da li ste mogli da priuštite sebi vikendicu i kola?
- Da li smatrate da ste živeli u totalitarnom režimu?
- Da li ste mogli slobodno da govorite u javnosti?
- Šta mislite o komunističkoj propagandi?
- Da li ste osećali ikakvu vrstu pritiska?
- Šta mislite o socijalnom osiguranju u to vreme?
- Da li biste molim vas uporedili život u doba komunizma sa sadašnjim u doba tranzicije?

■ Aktivnost 2: plenarna diskusija

Pošto je završen intervju nastavnik bi trebao da počne čas diskusijom u vezi intervjua. Nastavnik može da pita učenike da istaknu da li je intervjuisana osoba bila ubedljiva, buduci da je priča subjektivna i da je samo lični utisak o svakodnevnom životu u to vreme.

Nastavnik bi mogao da izazove dalju diskusiju o verodostojnosti informacija ukoliko su đaci prethodno sproveli intervju sa njihovim roditeljima ili rođacima tj. da su u mogućnosti da prepoznaju neku istorijsku sličnost ili razliku u svedočanstvima očevidaca.

Važno je da se đacima objasni nekoliko metarmofaza komunizma u Jugoslaviji i da se od njih zatraži da analiziraju ove istorijske promene na osnovu priča očevidaca.

Ovo se može uraditi tokom diskusije na času ili kao domaći zadatak kroz pisane eseje.

3.15. Obrazovanje u vreme totalitarnih režima i tranzicija ka demokratiji

Zajednički projekat usmene istorije predložen od strane Violete Stojčeve iz Bugarske.

Ciljevi:

- Shvatiti da je pravo na obrazovanje jedno od osnovnih ljudskih prava
- Naučiti više o obrazovnom sistemu u vreme komunizma i o potrebi za demokratijom
- Razumeti pojedinosti usmenih dokaza zasnovanih na upoređivanju tačke gledišta jednog očevica i posmatrača
- Naučiti tehniku građenja ili stvaranja usmenih dokaza i vođenja jednog intervjua
- Razviti kritičko mišljenje i analitičke veštine za različite izvore, da bi upoređivali, procenili i protumačili činjenice iz različitih uglova gledanja.

Važni pojmovi:

Ljudska prava, obrazovanje, ideologija, manjine, pionirska organizacija, uniforma.

Učesnici: 11 i 12 razred

Vreme/trajanje: 3 × 60 minuta

Materijali:

Radni listovi, kopije dokumenata, A4 papir, flip čart papir, makaze, markeri, kasete

Priprema

Nastavnik zadaje đacima dve nedelje unapred da pripreme polu izgrađeni intervju sa članovima svoje porodice: babom i dedom itd., na temu "Život u školi". Đaci bi trebalo da napišu odgovore u posebnoj formi koji su već pripremljeni i koje je nastavnik njima unapred podelio. (Dodatak 1).

Prvi čas: Obrazovanje u Bugarskoj * u doba totalitarnog režima

* Tema casa moze da se prilagodi svakoj zemlji.

■ Aktivnost 1 : Dijagram pojmova

Čas istorije počinje sa aktivnošću "brainstorming" o pojmu "obrazovanje" koji je napisan na tabli: šta podrazumevate pod pojmom "obrazovanje"?

Cilj ovog "probijanja leda" je zaključak da je obrazovanje osnovno ljudsko pravo. Nastavnik piše odgovore đaka na tabli kako bi se napravio dijagram za pojam "obrazovanje".

Drugi deo diskusije se zasniva na ključnom izrazu "pravo na obrazovanje" i odgovoru na pitanje: Koje su glavne karakteristike prava na obrazovanje?

Nastavnik čita deo iz Ustava o pravima na obrazovanje. Nastavnik govori đacima da je Tarnovski Ustav prvi ustav bugarskog kraljevstva, koji je ustanovio temelje modernog bugarskog obrazovanja, koji je postao njihova tradicija.

Nastavnik predstavlja temu i motiviše djake da budu aktivni tokom časa istorije.

■ Aktivnost 2: Situacija metoda / konstrukcija usmenih dokaza

Cilj ovog zadatka je da pokaže važnost usmenih dokaza kao iskustvo i da uzme ulogu očevica. Nastavnik deli đake u tri grupe, gde svaki od njih dobija dosije s dokumentima i ispunjava različite zadatke.

Prva grupa:

Mladi istraživači koji rade na temi povezanoj sa ideologijom bugarske komunističke partije na polju obrazovanja i politike. Đaci mogu da koriste različite vizuelne izvore i odaberu jedan od njih na osnovu koga će da pripreme pitanja za intervju.

Druga grupa:

Ova grupa bi trebalo da se seti 1970-ih kada su bili u osnovnoj školi i da pišu esej/sećanje o njihovom životu u školi.

Treća grupa:

Treća grupa bi trebalo da odigra uloge stranaca i zamisle kako bi engleski, francuski, ili američki novinari izveštali o događajima iz 70-ih. Treba da napišu jednu stranicu dnevnika koji bi koristili kao budući članak o bugarskom obrazovanju. Đaci mogu takođe da koriste fotografije da ilustruju članak u novinama.

Grupa ima 15 minuta da uradi aktivnost, od čega 3 minuta da predstavi rezultate istraživanja. Kao zaključak nastavnik usmerava na važnost ličnih sećanja i događaja kao usmeni dokaz. Ipak, đaci bi trebalo da znaju da su ti dokazi subjektivni i da ista situacija može biti predstavljena na različite načine od različitih očevidaca.

■ Aktivnost 3: Različite perspektive

Đaci rade u grupama i koriste podatke dobijene iz usmenih dokaza da izvrše ovaj zadatak.

Zadatak: Na osnovu materijala koje ste skupili intervjuisanjem napravite listu karakteristika obrazovanja tokom komunističkog režima. Koristite kao vodič sledeće beleške: ciljevi – znači – rezultati. Predstavite na originalan način vašu tačku gledišta iz pozicije "skeptika", "optimista" i "realiste". (možete da odaberete grupu nasumice). Grupa ima 15 minuta da završi ovu aktivnost, od čega 3 minuta da je predstavi.

U zaključku nastavnik se usredsređuje na različite načine tumačenja događaja, sa stanovišta đaka, očevidaca i sa strane posmatrača. Nastavnik naglašava da su ove razlike u opažanju i predstavljanju veoma važne i da ih ne bi trebalo zanemariti u istraživanju nedavne prošlosti. Nastavnik bi trebalo da se usredsredi na važnost podataka dobijenih iz usmene istorije.

Drugi čas: Obrazovanje na Balkanu u vreme totalitarizma

■ Aktivnost 1: Moždana oluja ("Brainstorm")

Nastavnik piše pojmove "škola" i "školski drug" na crno/beloj tabli, posteru ili flip čartu.

Onda, deli đake u grupe, distribuirajući obojene papire sa beleškama svim đacima i kaže im da rade nezavisno.

Zadatak: Opišite rečima za dva minuta zadatu reč. Možete da mislite o vrednostima, karakteristikama, i aktivnostima, koje se odnose na komunistički period.

Đaci drže papire sa beleškama o dva glavna pojma i nastavnik ili neki učenik čita đacke opise koji su povezani sa ciljevima časa i koji su predloženi od različitih đaka.

Nastavnik kao sledeći korak koristi pojam dijagram sa prethodnog časa, u cilju da otvori kratku raspravu o pravu na obrazovanje i uporedi sa zagarantovanim pravima tokom totalitarnog režima. Đaci mogu da produže diskusiju do kraja sledećeg zadatka.

■ Aktivnost 2: Role Play

Organizacija:

- Podeliti đake na nekoliko grupa nasumice.
- Đaci biraju na lutriji zemlju koju će njihova grupa predstavljati
- Izabrani su predsedavajući i sekretar akademskog foruma. Prvi preuzima ulogu moderatora, a drugi pravi Venov dijagram tokom timskog rada.
- Đaci prave usmenu prezentaciju o zemljama praćenu plenarnom diskusijom.

Više uputstava:

Nacionalni tim može da koristi podatke dobijene iz intervjuja. Prezentacija nacionalnog tima napravljena je kao poslednja.

Zapadno-evropska akademska grupa koristi svi istraživačka dokumenta. Predstavnici ove grupe imaju pravo da svaki postavi dva pitanja balkanskoj grupi. Prezentacije grupa su zasnovane na opštim primedbama o obrazovanju tokom totalitarnog režima i stvaranju alternativnog modela obrazovanja.

Opis situacije:

- Vi ste istraživači iz naučnih institucija i blisko povezani s oblašću obrazovanja. U okviru programa UNESCO u Briselu. Simpozijum o evropskom obrazovanju, koje je organizovano sredinom 70-ih.
- Zadatak: Pogledajte dokumente (Primena 2. Pokazuje da prednosti obrazovanog sistema u vašoj zemlji donose argumente o stvaranju nove ličnosti.)
- Predstavite vizuelno svoje mišljenje na posteru. Imate 20 minuta da izvršite zadatak i 3 minuta da ga predstavite.

Tokom plenarne diskusije nastavnik pravi analogije glavnih problema koje su prethodno predstavljene na početku časa.

■ Aktivnost 3: "Olakšanje"

- Đaci predstavljaju u jednoj rečenici šta im se sviđa ili ne sviđa u obrazovnom sistemu tokom socijalizma.
- Đaci predstavljaju svoje odgovore po redu, u zavisnosti od toga kako sede u razredu.
- Prvi đak kaže šta se njoj/njemu sviđa.
- Drugi đak deli šta se njoj/njemu ne sviđa

Domaći zadatak: Nastavnik zadaje đacima da naprave zamišljeni intervju o sadašnjem obrazovnom sistemu u njihovoj zemlji, istražujući na internetu ili intervjuišući prijatelje ili rođake iz susednih zemalja. Svaki đak priprema zasebno pitanja za intervju.

Treci čas: Bugarsko obrazovanje* u periodu tranzicije

■ Aktivnost 1: Glavni pojmovi

Nastavnik, u cilju ilustriranja tendenciju savremenog obrazovanog sistema za promenom, deli đacima ekstrakte iz dva dokumenta, koje služe ciljevima obrazovanja. Ti ekstrakti su već napisani na posterima tako da svaki đak može da ih pročita.

Koji su glavni pojmovi, koji je trag promena u obrazovanju tokom poslednjih godina?

■ Aktivnost 2: Rad u paru

Zadaci dozvoljavaju đacima da imaju "vidljivu" sliku tranzicionih promena u obrazovanju na osnovu podataka koje su sakupili u procesima demokratizacije, iz usmenih dokaza.

Zadatak: Na osnovu podataka iz intervju napravite tri pozitivna elementa i tri elementa koja zahtevaju promenu. Imate sedam minuta da pripremite i popunite tabelu, i tri minuta da pripremite predloge. Svaki đacki par dobija uputstva kako da radi i kopije već pripremljene tabele. (Dodatak 4).

■ Aktivnost 3: Diskusije u malim grupama

Nakon završene prve aktivnosti prave se grupe od šest đaka. Oni raspravljaju o rezultatima svog rada i dele predloge koje su pripremili. Pripremaju zajedničku listu predloga, iz koje su izabrali tri.

Đaci pišu svoje mišljenje na zajedničkom posteru, napravljenom u T-formi, temeljne i ponovljene predloge. Ovo dozvoljava pravljenje kratkog pregleda pozitivnih elemenata nacionalnog obrazovanja i novih trendova razvoja u obrazovanju.

■ Aktivnost 4: Plenarna diskusija

Đaci koriste podatke dobijene iz zamišljenih intervju i elektronskih izvora za zaključivanje. Na ovaj način oni mogu da naprave kratak pregled zajedničkih tendencija demokratizacije u obrazovanju u balkanskim zemljama. Nastavnik može da usmeri diskusiju na kvalitet obrazovanja tokom procesa globalizacije. Cilj je da se pokaže nacionalni obrazovani nivo đaka i odraz postignutih kompetencija, koje su neophodne za stvaranje pravih uslova građanskog društva.

* Svaka zemlja prilagođava naslov lekcije po svojim potrebama.

Dodatak/Albanija ¹⁾

Dok. 1: Obrazovni cilj u Albaniji

“Od prvog dana oslobođenja, preokupacija Partije na vlasti je da škole nastave da budu kolevke znanja, važne oblasti razvoja za obrazovanje naše omladine u skladu sa politikom Partije.”

(E. Hodža, “Govor na sastanku Političkog Biroa Centralnog Komiteta Albanske Radničke Partije”).

Dok. 2: Neće obrazovne vlasti postupati sa vama, već državna sigurnost

“... Kada sam rekao da je naš obrazovni program potpuno sovjetski i uopšte nije odgovarajući za našu zemlju, i da ne možemo da napredujemo s njim... zamjenik ministra za obrazovanje mi se obratio ovim rečima: “Autoriteti u obrazovanju neće postupati sa vama, već državna sigurnost”.

(Penka Gruda “Žurnal slomljenog srca, 1937–1975”)

Dok. 3: Mladi ljudi i partija

Dok. 4: Sastanak sa liderom

Dok. 5: Zvanična ceremonija-članstvo u pionirskoj organizaciji / pionirska zakletva

“Pioniri, budite spremni za borbu za interes Partije i Otadžbine!”

“Uvek spremni!”

(Ovo je bila pionirska zakletva koja se izgovarala svako jutro u osnovnim školama tokom komunističkog perioda).

Dok. 6: Slogani

“Obrazovanje za sve!”

“Više obrazovanje i za sinove naroda!”

(Hamit Bađa, U fondaciji našeg popularnog obrazovanja, Tirana, 1976)

Dok. 7: Statistički podaci

Statistički godišnjak Narodne socijalističke partije Albanije, 1990. (Podaci za 2000 godinu su iz Ministarstva za nauku i obrazovanje iz 2001.)

Dok. 8: “Oni će postati tehničari petogodišnjeg plana”
(profesionalna škola okruga Vlore)

Marko Đon Ljesi je stekao mnoge prijatelje u školi: Boka Ceka iz Kurvelesa, Toma Ilija iz Borišta u Đirokasteru, i druge. Oni su učili i živeli zajedno. Razredi su se razvijali i u teoriji i u praksi.

U školi za poslovnu obuku posebna pažnja je data političkom obrazovanju i celokupnom kulturnom razvoju đaka. Svako jutro oni su dobijali političke vesti koje se tiču najvažnijih nacionalnih i internacionalnih događaja, i redovno dva puta nedeljno političke, kulturne i naučne aktivnosti na određene teme i događaje. Do sada je bilo 31 predavanje, uključujući i borbu za odbranu mira, velika dostignuća u stvaranju komunizma u Sovjetskom Savezu i života u zemljama narodnih demokratija kao i u našoj zemlji. Velika važnost je takođe data kulturnom i umetničkom razvoju. Tamo je 9 folklornih grupa, 3 pozorišne grupe, 1 hor i različite sportske ekipe.

Učenik Toma Ilija iz Borišta (manjinsko selo) u Đirokasteru sada je druga godina. Nada se da će postati dobar specijalista. “Radiću noć i dan, on kaže, da uzvratim ovu veliku uslugu Partiji koja me je poslala u ovu školu.”

(M. Fero, novine “Glas naroda”, 18 Nov 1952)

1) Neki od izvora sledećih dodataka su uzeti iz publikacije: Promene i kontinuitet svakodnevnog života u Albaniji, Bugarskoj i Makedoniji 1945–2000. Knjiga izvora za nastavnike, EUROCLIO, Skoplje 2003.

Dodatak/Bugarska

Dok. 1: Ciljevi obrazovanja

Glavna svrha školskog sistema u Narodnoj Republici Bugarskoj je priprema mladih ljudi za stvarni život u socijalističkom i komunističkom društvu, povezivanju obrazovanja sa javno-korisnim i produktivnim radom; podizanje poštovanja mladih generacija i gajenje komunističkih principa, ljubav prema radu i iskazivanje socijalističkog patriotizma i proletarijatskog internacionalizma. (...) Opšte obrazovanje je besplatno i obavezno za svu decu do 16 godina. Hosteli, sobe za učenje, slušaonice i letnji kampovi mogu biti otvoreni i podržani od preduzeća, zadruga i drugih javnih organizacija.

(Integraciono pravo školskog sistema u realnom zivotu i dalji razvoj obrazovanja u Narodnoj republici Bugarskoj, džzavne novine, izdanje 57, 7.7.1959.)

Dok. 2: Todor Živkov sa pionirima

Dok. 3: Fotografija sa manifestacije proslave 24. maja

Dok. 4: Kejnis Sulejmanova, rođena 1957. u Rusama

“Sećam se veoma dobro prvog dana škole. Upisala sam se u školu “L.Dimitrova”. Nosila sam večernju haljinu sa belom kragnom i crvenim trakama. Bio je to veličanstven dan. Bila sam veoma uzbuđena. Cele noći nisam mogla da zaspim. Moje cipele su bile ispod kreveta i ustajala sam noću da ih obujem. Nastavnik koji mi je predavao u prvom razredu je i dalje živ. U mom razredu bilo je turske i bugarske dece.

Dok. 5: Slogani

“Uvek iskren s Partijom!”

“Kreni, nauka je Sunce!”

“Zajedno s Dimitrovim-svuda, u svakom delu-ka novim pobedama!”

“Obrazovanje i rad-radost i izazov!”

“Danas smo odlični u obrazovanju-sutra-u radu!”

“Bori se za rad da bi imao prava da kažeš – ovo je i moj svet!”

Dok. 6: Dnevnik Petje Dubarove

“6.11.1978. Ponedeljak - Sutra je veliki praznik – sedmi novembar. Super je i što ne idemo u školu. To je dobra - sjajna zabava. Danas nas nisu ocenjivali ni iz jednog predmeta. Ostali su oni za nas najdosadniji i najnaporniji časovi- to jest - čas razrednog starešine. Tada ćemo imati kružok sa Iskarovim. Prošle noći pozorište nije bilo tako loše.”

(Izvor: Petja Dubarova, Najplavlja magija, Sofija, 1988, str. 390)

Dok. 7: Statistički podaci o obrazovanju

	1969–1970			1989–1990			1999–2000		
	škole	nastavnici	đaci	škole	nastavnici	đaci	škole	nastavnici	đaci
ukupno	5359	80714	1554636	4193	111821	1557871	3790	113009	1357068
Opšte škole	4610	54380	1166995	3500	70529	1147408	3011	65885	887213
Specijalne škole	117	2090	16942	125	2299	15832	146	2597	15984
Profesionalne tehničke škole	147	2982	53482	4	56	2008	3	61	2785
Srednje profesionalne tehničke škole	184	4836	68136	241	6952	103966	150	3206	50727
Srednje tehničke i umetničke škole	255	9233	153348	264	11233	135606	369	14264	132240
Koledži	20	534	10031	29	1539	19867	47	2367	18461
Srednje škole	20	6657	85675	30	19213	133184	41	24368	239769

Dok. 8: Obrazovna struktura ekonomski aktivne populacije najvećih etničkih grupa

Obrazovanje	Etničke grupe		
	Bugari	Turci	Romi
Visoko i Koledž	20,2 %	2,0 %	0,9 %
Opšte srednje i usmereno	54,0 %	24,6 %	7,8 %
V–VIII razred	22,6 %	55,0 %	46,2 %
I–IV razred	3,0 %	16,0 %	36,7 %
Nepismeni	0,2 %	2,3 %	8,5 %
Ukupno	100 %	100 %	100 %

(Izvor: Tomova I. Romi u periodu tranzicije. S., 1995, str. 67)

Dodatak/Makedonija

Dok. 1: Ciljevi obrazovanja

- Da uoči brige i napore koje je makedonska država posle 1944. uložila za obrazovanje nepismenih i za podizanje opšteg obrazovnog nivoa naroda
- Da se razume obrazovanje kao deo procesa neprestanog prevazilaženja i borbe protiv nasleđenih tradicija i predrasuda koje uključuju:
 - protivljenje roditelja koji su uglavnom radili u zadrugama da bi obrazovali svoju decu – upotreba dece kao radne snage u poljskim radovima
 - protivljenje da se ženska muslimanska populacija nauči da čita i piše
 - kršenje zakona o osnovnom osmogodišnjem obrazovanju i stavljanje u kućni pritvor ženske dece albanske etničke manjine posle desete godine
- Da ohrabri učenike da ulože veće napore u sticanju znanja o materijalističkoj misli i da podstiče njihovu želju za širenjem znanja
- Da obrazuje decu da ne prihvataju običaje koje propisuje patrijalna civilizacija i da prihvate inovaciju i modernizaciju kao deo razvoja ljudske civilizacije: “Nastavnici, pustite vaše đake da postanu veći od vas. Dajte im utehu u vremenima očajanja jer je znanje lomljivo staklo, a neznanje je vecno kao stena”.

*(isečak iz monografije škole za nastavnike
“Goce Delčeva” u Štipu)*

Dok. 2: Obrazovanje samo za dečake

Uvođenje obaveznog osmogodišnjeg obrazovanja 1953. je povećalo broj dece u obrazovanju, ali su ženska deca bila pasivna u ovom pogledu, što je rezultat opšte prisutnog mišljenja da je obrazovanje samo za dečake, a ne za devojčice. Ovo je posebno bilo istinito s obzirom na pohađanje viših razreda osnovnog obrazovanja. Verovalo se da su ženska deca “tuđa vrata”, što je značilo da će one svakako napustiti kuću, tako da ne bi trebalo da pohađaju više od četiri razreda osnovne škole.

*(Petrovska Blada, Oblici porodice u oblasti
Tetovo, Skoplje, 1965.)*

Dok. 3: Susreti sa Titom

Dok. 4: Slogani

“Nepismenost je veliko zlo za narod”
“Obrazovan narod-jaka zemlja”
“Učiti, učiti i samo učiti”
“Knjiga je najveće blago”
“Sa Titom za domovinu-napred!”

Dok. 5: Moderna odeća stvara sukobe

- Učenici se udobnije osećaju u uniformi
- Uniforma stvara bolju atmosferu za učenje (kod kuće i u školi), i mentalnu opuštenost u odnosima sa drugovima, đacima
- Uniforma je praktičnija i više higijenska, i štiti odeću ispod nje
- Moderna odeća stvara konfliktne situacije, i između dece i između roditelja, kao i među đacima i nastavnicima
- Uniforma navodno eliminiše socijalne razlike među đacima

(Prosvećeni radnik, 1972.)

Doc.7: Fotografija proslave Prvog maja

Dok. 7: Čestitke za druga Tita

“Na proleće 1969. grupa pionira iz Makedonije je bila izabrana da čestita drugu Titu njegov rođendan. Kada mi je rečeno da ja idem, osetio sam sreću koja je bila neizreciva. Željno, mi smo iščekivali dan polaska. Sva deca se iz Makedonije su se skupila u Skoplju i na večer 23. maja, krenuli smo za Beograd srećni i uzbuđeni. Na železničku stanicu su nas ispratili pioniri iz Skoplja i naši drugovi i rođaci. Na licu svakog deteta se videlo uzbuđenje predstojećeg susreta sa Titom. Svako od nas je imao neku intimnu želju ili poruku ili čestitku koju je želeo da saopšti Titu. Voz je stigao u Beograd. Nisam želeo da priznam da sam umoran. Autobusom smo odvezeni do pionirskog centra. Pioniri iz ostalih republika su već bili tamo. Čekali smo da odemo u Beli dvor gde smo bili primljeni u Veliki hol. Iznenada, buka se stišala dok smo nestrpljivo čekali da se pojavi Tito. Velika vrata su se otvorila i drug Tito u pratnji njegove supruge Jovanke pozdravio nas je pokretom ruke, nasmejanog lica. Pionirski pozdrav je odjeknuo kroz hol: “Za domovinu, za Tita – napred!” Dugi aplauz i spontani povici: “Mi smo Titovi, Tito je naš”.

Utisak ovog nezaboravnog susreta i obećanja koja smo dali da ćemo biti dobri đaci i branioци naše domovine nikada neće biti izbrisana. Još uvek čuvam poklon od Tita-prelepu kutiju punu slatkiša”.

(Vlado Damjanovski, elektro-inžinjer, sada živi i radi u Australiji)

Dok. 8: Statistike

1. broj osnovnih/srednjih škola
2. broj nastavnika i đaka
3. broj nastavnika i đaka po poreklu:
Makedonci/Albanci/Turci

Dok. 9: Pionirska zakletva

Kunem se pod pionirskom zastavom
I pred mojim drugarima pionirima
Naše domovine SFR Jugoslavije
Da cu učiti i biti verni sin.
Kunem se da ću čuvati bratstvo
I jedinstvo naših naroda, slobodu
I nezavisnost naše domovine
Zasluženu krvlju naših najboljih sinova.

4. Bibliografija

- Chamberlain, M.: Narrative and Genre. Routledge, London 1998.
- Chelcea, Septimiu: Tehnici de cercetare sociologică, Ed. SNSPA, București 2001.
- Constantin, Ticu: Memoria autobiografică. Iași, Institutul European 2004.
- François de Singly, Alain Blanchet, Anne Gotman, Jean-Claude Kaufmann: Ancheta și metodele ei. Iași, Polirom, Iași 1998.
- Iluț, Petru: Abordarea calitativă a sociumanului. Polirom, Iași 1997.
- Joutard, Philippe: Ces voix qui nous viennent du passé. Hachette, Paris 1983.
- Portelli, Alessandro: The Battle of Valle Julia, Oral History and the Art of Dialogue. The University of Wisconsin Press, Madison 1997.
- Raleigh Yow, Valery: Recording Oral History, A Practical Guide for Social Scientists. Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi 1994.
- Ricoeur, Paul: Memoria, istoria, uitarea. Ed. Amarcord, Timișoara 2001.
- Ritchie, Donald: Doing Oral History. A Practical Guide, Oxford University Press, New York 2003.
- Rotariu, Traian / Iluț, Petru: Ancheta sociologică și sondajul de opinie. Poliro, Iași 1997.
- Thompson, Paul: The Voice of the Past. Oxford University Press, New York 2000.
- Traian, Vasile / Stănciugelu, Irina: Teoria comunicării. Ed. SNSPA, București 2001.

Konsultovana literatura

- Bala, Heike Catrin: Remember for the Future, A Seminar on Methods of Handling History. IIZ/DVV e.V., Bonn 2003.
- Brown Stokes, Cynthia: Like it was, A Complete Guide to Writing Oral History. Teachers & Writers Collaborative, New York 1988.
- Dunaway, David K. and Baum, Willa, eds.: Oral History, An Interdisciplinary Anthology. American Association for State and Local History, Nashville 1984.
- Everett, Stephen E.: Oral History – Techniques and Procedures. Center Of Military History, Washington D.C. 1992.
- Гаврилова, Р.: В търсене на изгубените места: конструиране на алтернативно минало. В: Около Пиер Нора. Места на памет и конструиране на настоящето, Дом на науките за човека и обществото, София 2004.
- Goode, W.J. and Hatt, P.K.: Methods in Social Research. McGraw Hills, New York 1952.
- Ingram, Philip: Oral history. In: Towards a pluralist and tolerant approach to teaching history: a range of sources and new didactics. Council of Europe Publishing, F-67075 Strasbourg Cedex 1999.
- Кушева, Р.: Методика на обучението по история, Парадигма, С., 2000.
- Kusheva, R.: The dialogue in history, issue 8, 2004.
- Лотман, Ю. М.: Внутри мыслящих миров: Человек – текст – семиосфера – история, Москва 1996.
- Perks, Robert and Thomson, Alistair, eds.: Oral History Reader. Routledge, London 1998.
- Poirier, J., S. Clapier-Valladon et P. Raybaut: Les recits de vie – Theorie et pratique. Presses Universitaires de France 1983.
- Portelli, Alessandro: The Battle of Valle Giulia. Madison, University of Wisconsin Press, Wisconsin 1997.
- Shopov, I.: The Lessons-Exercises in the History Teaching. Methodological guidance, Sofia 1979.
- Stradling, R.: Teaching 20th Century European History. Council of Europe publishing, F-67075 Strasbourg Cedex 2001.

Internet stranice

- Moyer, Judith: Step-by-Step Guide to Oral History. www.dohistory.org/on_your_own/toolkit/oralHistory.html
- Shopes, Linda: Making Sense of Oral History – History Matters: the U. S. Survey Course on the Web, <http://historymatters.gmu.edu/mse/oral>, February 2002
- Comtois, Marc: Introduction to Historical Method. <http://users.ids.net/~marcom/historint/hi-about.html>
- <http://omega.dickinson.edu/organizations/oha>
- www.lessonplanspage.com/SSJH.htm
- www.sohp.org
- www.historymatters.gmu.edu
- www.ucpress.edu
- www.columbia.edu
- www.memoria.ro

5. Saradnici

Albanija

Liljana Guga, Srednja škola, P.N. Luarqusin, Tirana
Danjela Škalja, Univerzitet Elbasan
Milika Dhamo, Univerzitet Tirana

Bosna i Hercegovina

Amila Pustahija, Univerzitet of Sarajevo
Asmir Demir, Tehnička srednja škola, Sarajevo

Bugarska

Violeta Stojčeva, Univerzitet Veliko Trnovo
Petja Georgijeva, Jezička srednja škola "Sv. Metodije",
Sofija
Dimitrinka Arnaudova, Private English Language
Secondary school, Celopeh
Angel Jancev, Turistička stručna srednja škola,
"Dr. Petar Beron", Veliko Trnovo
Vanja Ivanova, DVV Regionalna kancelarija, Sofija

Grčka

Zafira Kagkalidu, Regionalni Direktor osnovnog i sredn-
jeg obrazovanja u centralnoj Makedoniji, Ser
Pantazis Miteloudis, Gimnazija Livadija, Ser

Kosovo

Arber Salihu, Ministarstvo obrazovanja, nauke i
tehnologije, Priština
Donika Džemajli, škola "Faik Konica", Priština
Džafer Ahmeti, Kosovo Education Center, Priština

Makedonija

Besnik Emini, Srednja arhitektonska škola, Skoplje
Ilir Memedi, Ministarstvo za obrazovanje i nauku,
Skoplje
Igor Jurkov, Osnovna škola "Petar Pop Arsov", Skoplje

Rumunija

Kozmin Budeanka, Institut za usmenu istoriju,
Kluž-Napoka
Tudor I. Hebean, škola "Nikola Jorga", Kluž-Napoka
Anka Potra, Osnovna škola u Dobi, Satu Mare

Srbija

Ivana Dobrivojević, Institut za savremenu istoriju,
Beograd
Jelena Zivković, Britannica International School,
Beograd

Slovenija

Vasja Rovšnik, Osnovna škola "Apace", Apace
Jernej Jakelj, Srednja škola "Miklošica Ljutomer"

Impressum

Objavio 2007: Institut za Međunarodnu saradnju
Udruženja za obrazovanje odraslih Nemačke (DVV International)
Regionalna kancelarija za jugoistočnu Evropu

“Knjaza Borisa I” 147
1000 Sofija, Bugarska

Telefon: +359 (2) 98 36 543
Faks: +359 (2) 98 36 482
E-mail: info@dvv-international.org
www.dvv-international.org

Regionalni koordinator za Jugoistočnu Evropu:
Johan Tezen

Rukovodilac Istorijskog projekta:
Vanya IvanovaVanja Ivanova
Priručnik za nastavnike sastavile i pripremile:
Vanja Ivanova
Violeta Stojčeva

Uredila:
Ivana Dobrivojević
Jelena Živković

Dizajn i prelom:
Stefan Missigbrodt
E-mail: info@suborange.de

Gledišta autora ne predstavljaju uvek i gledišta Instituta. Ipak, u cilju autentičnosti, učenja i razmenjivanja želeli bi smo da predstavimo i njihove poglede.